

**ŠIAULIŲ UNIVERSITETAS
SOCIALINIŲ MOKSLŲ FAKULTETAS
EKONOMIKOS KATEDRA**

Sandra PAULAUSKIENĖ, Giedrė JAŠMONTAITĖ

**AB DNB NORD BANKO KREDITAVIMO PASLAUGŲ ANALIZĖ
IR PERSPEKTYVOS**

Magistro darbas

Šiauliai, 2009

SANTRAUKA

Sandra Paulauskienė

Giedrė Jašmontaitė

AB DnB NORD banko kreditavimo paslaugų analizė ir perspektyvos. Magistro darbas.

Magistro darbe yra suformuluoti Lietuvoje veikiančių bankų fizinių ir juridinių asmenų kreditavimo principai ir būdai, išanalizuoti ir susisteminti įvairių Lietuvos ir užsienio autorių teoriniai ir praktiniai bankų kredito valdymo metodai, pateikti populiariausi kredito rizikos valdymo metodai, įvertinti kreditavimo paslaugų analizei taikytini metodai. Išsamiai atlikta AB DnB NORD banko kreditavimo paslaugų analizė, bei numatytos kreditavimo prognozės. Patvirtinama autorių suformuluota mokslinio tyrimo hipotezė, kad AB DnB NORD banko kredito rizikos valdymas turi būti gerinamas, taikant įvairesnius kredito rizikos valdymo metodus modelius.

SUMMARY

Sandra Paulauskienė

Giedrė Jašmontaitė

AB DnB NORD bank lending service analysis and perspective. Master's work.

This master's final paper is formulate Lithuania banks operating in the natural and legal persons of credit principles and techniques to analyze and structure the various Lithuanian and foreign authors of theoretical and practical approaches to the management of bank credit, to provide the most popular credit risk management techniques, to assess the credit service analysis methods. In detail by the AB DnB NORD bank credit analysis services, and forecasts for the credit. Confirmed by the authors formulated the research hypothesis, that of AB DnB NORD bank credit risk management should be improved through the diversification of credit risk management methods of the models.

TURINYS

ĮVADAS.....	4
1. KREDITO PASLAUGŲ TEORINIAI ASPEKTAI.....	7
1.1. Kredito samprata bei svarbiausi jį charakterizuojantys aspektai.....	7
1.2. Fizinų asmenų kreditavimo principai ir būdai.....	15
1.3. Verslo subjektų kreditavimo principai ir būdai.....	22
1.4. Kreditavimo paslaugų pelningumas.....	31
1.5. Kredito rizikos valdymas.....	32
1.6. Kredito rizikos vertinimo metodai.....	36
1.7. Kreditavimo paslaugų analizės ir tendencijų įvertinimo metodologija.....	44
2. AB DnB NORD BANKO TEIKIAMŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ ANALIZĖ 2004-2008 METŲ LAIKOTARPIU.....	47
2.1. AB DnB NORD banko charakteristika.....	47
2.2. AB DnB NORD banko fizinų asmenų kreditavimo paslaugų analizė.....	50
2.3. AB DnB NORD banko verslo klientų kreditavimo paslaugų analizė.....	52
2.4. AB DnB NORD banko pajamos iš kreditavimo veiklos.....	55
2.5. AB DnB NORD banko kreditavimo išteklių mobilizavimo analizė.....	58
2.6. AB DnB NORD banko kreditavimo rizikos valdymo vertinimas.....	60
3. KREDITAVIMO IR KREDITO RIZIKOS TOBULINIMO GALIMYBĖS AB DnB NORD BANKE.....	67
3.1. AB DnB NORD banko kreditavimo veiklos prognozė 2009-2011 metams.....	67
3.2. Privačių ir verslo klientų kreditavimo įvertinimas ir tobulinimas.....	68
3.3. Efektyvios kredito rizikos vertinimo sistemos sukūrimas.....	69
IŠVADOS IR SIŪLYMAI.....	77
LITERATŪRA.....	79
PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS.....	82
PRIEDAI	

ĮVADAS

Problema

Kiekvieno banko pagrindinis tikslas - kurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Siekiant šio tikslo, turi būti kaip galima veiksmingiau valdomi turimi ištekliai ir kylanti rizika. Bankai valdo indėlininkų jiems patikėtas lėšas ir jas investuoja, siekdami didžiausio pelno, esant priimtinaam rizikos lygiui. Taigi veiksmingas rizikos valdymas jiems ypač aktualus. Akcentuotina tai, kad Lietuvos bankams iš visų rizikos rūšių reikšmingiausia yra kredito rizika [16].

Būtent kredito rizikos valdymui šiuo metu skiriamas ypatingai didelis dėmesys. 2008 - ūjų metų rugpjūčio mėnesį prasidėjusi kredito krizė didesniu ar mažesniu lygmeniu palietė beveik visas pasaulio šalis, tame tarpe ir Lietuvą .

Kiekvieną dieną didėjančios LIBOR palūkanų normos, bankų nepasitikėjimo vienas kitais augimas, nemokių klientų gausa, paskolų išdavimo tvarkos sugriežtinimas tapo pagrindinėmis kredito krizės pasekmėmis. Taigi šiuo metu kiekvienam šalies bankui itin svarbia tampa efektyvi kredito valdymo politika. Pastaruoju metu bankai, vis didesnę dėmesį skiria kredito grąžinimo ir mokėjimo laikui, bei kredito gavėjo finansinei būklei įvertinti.

Akcentuotina tai, kad pati kreditų rinka orientuoja kreditus į efektyviausią kreditų panaudojimo galimybę, racionaliausią jų paskirstymo vartotojams ir grąžinimo kreditoriams proceso pasirinkimą. Tačiau rinkos įsigalėjimui trukdo tai, kad bankai suteikdami kreditus klientams pilnai neįvertina: rizikos, susijusios su kredito lygiu, rizikos susijusios su kredito pelningumu, bei rizikos susijusios su likvidumo lygiu.

Bazelio bankų priežiūros komitetas yra nurodęs, kad daugiausia problemų kredito įstaigoms kelia per daug liberalios kreditavimo sąlygos, prastas paskolų portfelio rizikos valdymas, nepakankamas besikeičiančios ekonominės aplinkos vertinimas [14].

Pažymėtina ir tai, kad nė vienas iš kreditų tradicinių rizikos vertinimo būdų nėra pakankamai adaptyvūs kreditų rizikos vertės nustatymui. Netgi priimant sprendimus dėl kreditų išdavimo labai atsargiai, ir pastoviai prižiūrint kreditus, nuostoliai vis tiek atsiranda. Tačiau išlaidos, esant apdariai kredito politikai ir veiksmingai kontrolei, yra mažesnės negu galimi nuostoliai.

Tik efektyvus fizinių asmenų kreditavimo valdymas, paremtas naujausiais, pažangiausiais vertinimo modeliais, bei principais pajėgus užtikrinti bankui pelningą veiklą.

Tyrimo aktualumas

Pasaulinė kredito krizė pastaruoju metu priverė visus bankus imtis griežtesnės paskolų išdavimo tvarkos, ypač šiuo sunkiu, ekonomikos požiūriu laikotarpiu, kiekvienas bankas priverstas ieškoti savo saugiklių nuo pasaulinės kredito krizės, t.y. taikyti efektyvias kreditavimo politikos priemones.

Tyrimo aktualumas pagrindžiamas tuo, kad baigiamajame darbe analizuojama ir įvertinama banko kreditavimo politika, numatomos efektyvios kredito rizikos valdymo galimybės

Tyrimo objektas- banko kreditinė veikla.

Tyrimo dalykas- banko efektyvus kreditų valdymas.

Tyrimo tikslas- išanalizuoti banko kreditinę veiklą, pateikiant pagrindinius priimtinos rizikos kriterijus, nustatant rizikingas sritis, kurioms reikia skirti ypatingą dėmesį.

Tyrimo uždaviniai:

1. Teoriniu aspektu išanalizuoti kredito sampratą, nustatyti kreditavimo principus;
2. Išanalizuoti ir įvertinti AB DnB NORD banko fizinių ir juridinių asmenų kreditavimo veiklą 2004 – 2008 metų laikotarpiu.
3. Išanalizuoti AB DnB NORD banko gaunamas pajamas iš kreditavimo veiklos.
4. Išanalizuoti ir įvertinti AB DnB NORD banko kreditavimo riziką.
5. Numatyti kreditavimo veiklos perspektyvas bei prognozes 2009-2011 metų laikotarpiui.

Hipotezė - AB DnB NORD banko kredito rizikos valdymas turi būti gerinamas, taikant įvairesnius kredito rizikos valdymo metodus.

Metodologija

Tyrimo tikslui pasiekti pasitelkiama tiek teorinė tiek praktinė analizė. Teoriniu aspektu analizuojami banko kreditų politika, jų valdymas. Tiriamojoje magistro baigiamojo darbo dalyje, analizuojamas AB DnB NORD banko kreditų valdymas, panaudojant empirinius ir teorinius tyrimo metodus įvertinama kreditų valdymo situacija banke, numatomos AB DnB NORD banko kredito rizikos valdymo tobulinimo galimybės.

Baigiamajame darbe taikomi šie tyrimo metodai:

Empiriniai metodai, iš kurių taikomi šie:

- *struktūrizuotas interviu metodas*,
- *dokumentų analizės metodas* – taikomas nagrinėjant banko finansine ataskaitas, mokslinius straipsnius ir publikacijas,
- *sisteminės analizės metodas* – taikomas apibendrinant tyrimo rezultatus,
- *kiekybinės ir kokybinės analizės metodas*.

Teoriniai metodai, iš kurių taikomi šie:

- *analizės metodas* – taikomi analizuojant specialiąją literatūrą, apdorojant empiriniu tyrimu gautus duomenis;
- *metanalizė* – taikoma lyginant Lietuvoje atliktus tyrimus, apklausas ir kitą medžiagą;

- *apibendrinimo metodas* – taikomas iškeliant problemas, formuluojant hipotezes, sudarant tyrimo planą, renkant duomenis ir juos apibendrinant.

Strategija

Rezultatų naujumas

AB DnB NORD banko kreditų valdymas, jo efektyvumas pastaraisiais metais nėra plačiau analizuotas. Kreditų valdymas trumpai charakterizuojamas tik metinėse banko veiklos ataskaitose. Tyrimas atskleidžia pastarųjų penkerių metų AB DnB NORD banko kredito paslaugų tendencijas, bei prognozes 2009-2011 metų laikotarpiui.

Teorinis rezultatų reikšmingumas

Atlikta AB DnB NORD banko teikiamų kredito paslaugų analizė, leis įvertinti banko kreditavimo situaciją, palyginti tyrimo metu gautus rezultatus su atskirų teorijos koncepcijų išvadomis.

Praktinis rezultatų reikšmingumas

Atlikta AB DnB NORD banko kredito analizė, leis bankui įvertinti banko kreditavimo valdymo tendencijas, bei efektyvumą.

1. KREDITAVIMO PASLAUGŲ TEORINIAI ASPEKTAI

1.1. Kredito samprata bei svarbiausi jį charakterizuojantys aspektai

Kreditas (ang.-credit) - tai paskolos ir kitokie atidedamojo mokėjimo metodai, įgalinantys vartotojus ir firmas pirkti prekes, paslaugas, žaliavas, medžiagas ar dalis [35]. Anot V. Buškevičiūtės I. Mačerinskienės (1998) kreditas - tai santykiai tarp kreditoriaus ir besiskolinančiojo, atsiradę dėl paskolintos vertės grįžimo [6]. Kreditą taip pat galima apibrėžti, kaip santykius tarp kreditoriaus ir besiskolinančiojo, kurie atsiranda dėl pasiskolintos vertės grįžimo [4]. Pasak J. Šato (2006) kreditu vadinamas pinigų laikinas perleidimas (skolinimas) dažniausiai už atlyginimą (palūkanas), numatant panaudoti tam tikriems tikslams [33]. Anot laisvosios enciklopedijos kreditas- tai pinigine prievole, kurią vėliau reikia įvykdyti, mokant atitinkamo dydžio palūkanas. Žodis kreditas kilęs iš lotynų kalbos žodžio credo - tikiu. Todėl, kai kurie ekonomistai kreditu vadina pasitikėjimą, kurį pareiškia vienas asmuo, vadinamasis skolintojas (ang.kl.-lender), arba kreditorius, antram, vadinamajam skolininkui, arba debitoriui. Sąvokos „paskola“ ir „kreditas“ bendrojoje literatūroje yra dažnai tapatinamos, nes bankai ir verslininkai šių sąvokų neišskiria, tačiau būtina atkreipti dėmesį, kad LR Civiliniame kodekse šios sąvokos turi skirtingas reikšmes, - kreditus gali teikti tik kredito įstaigos, o paskolas – tiek fiziniai, tiek ir juridiniai subjektai.

Pasitikėjimas kredito sutartyse vaidina tam tikrą vaidmenį, tačiau šiandien kreditorius, duodamas kreditą skolininkui, vadovaujasi ne tiek subjektyviu pasitikėjimu, kad skolininkas galės gražinti kreditą, kiek ekonominiais išskaičiavimais, kad skola jam bus gražinta su nauda [26].

Kredito sutarties objektu gali būti ne tik pinigai, bet ir prekės, gaminiai, pastatai ir pan. Pavyzdžiui, galime įsigyti kreditan norimas prekes, butus ir pan. Tačiau vis dėlto ypatingą reikšmę kredito sutartyse turi pinigai. Net ir tada, kai kredito sutartis sudaroma be grynųjų pinigų, ji turi pinigine formą, nes ir tuomet prekės ar kas kita įvertinama pinigais. Be to, pinigai, turėdami tą pačią reikšmę, kaip ir prekių mainų srityje, cirkuliuodami ta pačia savo suma, gali daugeli kartų atlikti savo funkciją. Tik tuo būdu galima paaiškinti tą faktą, kad kredito sutarčių arba vadinamoji skolinamo kapitalo suma, perduota iš vienu ūkio šakų į kitų ūkio šakų apyvartą, yra daugeli kartų didesnė už piniginių ženklų sumą, esančią apyvartoje [43]. Svarbus vaidmuo taip pat tenka kredito laikui, t.y. kuriam laikui perduodamas kapitalas. Kredito sutartys visuomet esti laikinojo pobūdžio, nes jei kapitalas būtų perduodamas visai (amžinai), tai būtų jau dovana ar įpėdinystė. Laikas, kuriam kredito sutartys sudaromos, gali būti labai įvairus, ir termino ilgumas priklauso nuo debitoriaus, kuris ieško kredito. Apskritai tai pareina nuo to, kokį vaidmenį turi vaidinti skolintas kapitalas skolininko įmonėje [5].

Kreditas laiko atžvilgiu paprastai yra: trumpalaikis (ang.-short - term) ir ilgalaikis (ang.-long. - term). Kai laikas nenustatomas, ir skolos grąžinimo momentas priklauso nuo vienos ar kitos pusės valios, tai jau bus neterminuotas kreditas. Vadinasi, esant neterminuotai kredito sutarčiai, kapitalas kiekvienu momentu gali būti pareikalautas grąžinti, ir todėl ši aplinkybė labai riboja skolinto kapitalo naudojimą. Dėl šios priežasties neterminuotoms paskoloms mokamos žemesnės palūkanos, kaip terminuotoms, t.y. kai skolos grąžinimo terminas nustatytas, o skolininkas per tą laiką gali ramiai naudotis kreditoriaus kapitalu. Laikinose kredito sutartyse terminas yra nustatomas abiem pusėms laisvai susitarus [35]. Trumpalaikis kreditas teikiamas ūkio subjektams, jų einamajai veiklai finansuoti, leidžia racionaliai ir efektyviau paskirstyti ir naudoti pinigines lėšas, tarkime. Dažniausiai trumpalaikės paskolos naudojamos padengti kasdieninėms verslo išlaidoms, tokioms kaip darbo užmokestis, žaliavos, cirkuliacijos kaštai [43]. Ilgalaikės paskolos dažniausiai imamos įrengimams, pastatams ir kitiems brangiai kainuojantiems dalykams pirkti. Taigi ilgalaikis kreditas teikiamas juridiniams ar fiziniams asmenims, jų ūkinės veiklos socialinei plėtrai pagal ilgalaikes investicines programas. Ilgalaikis finansavimas gali būti duotas verslui skatinti, ūkininkams remti, gyvenamųjų namų statybai, didelio masto tyrimams pradėti ir panašioms projektams. Šie kreditai teikiami ir lengvatinėmis sąlygomis [22]. Esminis kredito elementas - procentai, arba palūkanos. Kreditoriai tikisi gauti palūkanų, t.y. tam tikrą atlyginimą, už naudojimąsi jų laikinai paskolintu kapitalu (pinigais) ir susigrąžinti pagrindinę (paskolintą) sumą po tam tikro laiko. Palūkanos išreiškiamos procentais nuo pagrindinės paskolintos sumos. Procentu, arba palūkanų, dydis nustatomas abipusiu susitarimu. Kapitalas perduodamas iš vieno kitam, tikintis naudos ir vienai, ir kitai šaliai. Kreditorius nori gauti papildomų pajamų, nes nė vienas asmuo nelinkęs aukoti savo ūkio interesų kitų naudai. Skolininkas taip pat tikisi, kad, gavęs svetimą kapitalą, paleidęs jį apyvarton, padidins savo pajamas tiek, kad galės grąžinti kreditoriui skolintą sumą, palūkanas ir šiek tiek pats užsidirbs. Kreditoriaus palūkanų, ar procentu, dydis priklauso nuo dviejų priežasčių: visų pirma nuo kreditoriaus rizikos atiduodant savo kapitalą skolininkui, ir, antra, kreditorius pats jau negali tuo turtu naudotis, nes jis paskolintas kitam [44]. Kreditas gali būti valstybinis ir privatus. Valstybinis kreditas - tas, kurio savo išlaidoms padengti ieško vyriausybė (skolinasi užsienyje ar šalies viduje). Atsižvelgiant į būdus, kuriais apsaugomas finansinio kapitalo grąžinimas, kreditas gali būti asmeninis ir realinis, arba daiktinis. Asmeninis kreditas bus tas, kur kredito sudarytos sutartys paremtos kreditoriaus pasitikėjimu skolininku [43]. Akcentuotina tai, kad kreditas retai remiasi vien tik asmens pasitikėjimu, ir daugumas kredito sutarčių grindžiamos realinėmis garantijomis. Kai kredito garantijai teikiamas tam tikras užstatas, tai bus realinis, arba daiktinis kreditas. Užstatas gali būti kilnojamas turtas (prekės, žaliavos ir kt.), nekilnojamas turtas (žemė, miškas, pastatai ir kt.), vertybiniai popieriai ir kt. Realiniam kreditui būdinga tai, kad skolininkas

įkeičia kreditoriui tam tikrą turtą, kurį kreditorius, jei jam skola savo laiku nebus gražinta, gali tą turtą parduoti aukcione iš varžytinių, ir iš gautos sumos atsiimti savo dalį [1].

Kreditas, gaunamas užstačius kilnojamus daiktus, vadinamas lombardo kreditu, o užstačius nekilnojamąjį turtą-hipotekos kreditu. Jie skiriasi dar ir tuo, kad lombarde užstatytas daiktas paprastai atiduodamas kreditoriui tam laikui, kuriam sudaryta sutartis, o hipotekoje - nekilnojamasis turtas lieka faktiškai skolininko valdomas [28]. Skirtingose šalyse, kiek skiriasi ir kredito rūšys, bei jų populiarumas tarp vartotojų. Pavyzdžiui Airijoje populiariausios šios kredito rūšys: viršijimas, kreditinės kortelės, asmeninės paskolos (iš bankų ar kreditavimo bendrovių), kredito unijos paskolos, išperkamoji nuoma, pirkimas kreditu, įkeitimas, pinigų skolinimasis.

Viršijimas - tai skolinimosi iš banko būdas, kuomet galima leisti savo banko sąskaitos pinigus, net jei balansas lygus 0, tačiau irgi tik iki tam tikros ribos. Tai labai tinka, jei vartotojas turit trumpalaikių problemų su finansais, taip pat tai padeda padalinti brangių laikotarpių, tokių kaip Kalėdos ar atostogos, kainą. Kreditinės kortelės yra visame pasaulyje pripažinta atsiskaitymo už prekes ir paslaugas priemonė, ja galima skolintis pinigų mėnesiui. Jei apmokate visą sąskaitą laiku, pasiskolintai sumai neskaičiuojamos palūkanos. Kreditinės kortelės yra lanksti skolinimosi priemonė, ja galima atsiskaityti perkant internete ar telefonu, taip pat galima gauti grynų pinigų kitoje šalyje. Tačiau jos netinkamos ilgalaikiam skolinimuisi, nes palūkanų norma būna didelė.

Pirkimo kreditu sutartys panašios į išperkamąją nuomą tuo, kad prekė yra nuperkama ir už ją mokama dalimis. Tačiau svarbus skirtumas yra tai, kad perkant kreditu, prekė iškart tampa pirkėjo nuosavybe. Šio tipo paskoloms taikoma metinė procentinė norma dažniausiai būna didesnė nei kreditinių kortelių, bet negali būti didesnė nei 23%. Tai taip pat – nelanksti sistema. Dažniausiai metinė procentų norma viršijimui būna tarp 8% ir 12%, taip pat gali būti papildomų mokesčių.

Įkeitimas - tai vienas iš būdų konsoliduoti vartotojo skolas, ar užmokėti už automobilį ar kitą stambų pirkinį. Taip, įkeisdami savo namą, vartotojai gali apmokėti trumpalaikes skolas. Nors metinė procentų norma dažniausiai būna nedidelė, tai vartotojui gali brangiau kainuoti, jei jis planuoja skolą gražinti per ilgą laiką. Svarbus kredito teikimo apsaugos bruožas yra kredito draudimas, kuris, kaip ir indėlių draudimas, padeda stabilizuoti valstybės ekonomiką. Kredito draudimu apdraudžiama tam tikram laikotarpiui, ir jis saugo draudimo poliso (liudijimo) turėtoją nuo finansinių nuostolių, kurių gali padaryti nemokūs skolininkas. Kreditų draudimo kompanijos padeda įmonėms apsisaugoti nuo blogų skolų susidarymo rizikos. Apdraudžiant kreditą įmonė gali išvengti nuostolių dėl vieno ar kelių pirkėjų nemokumo. Imant kreditą reikia gerai pagrįsti jo būtinumą, ekonominę naudą, pasekmes ir galimybę gražinti. Pavyzdžiui, naujo verslo kreditavimas grindžiamas sudarytu verslo (biznio) planu. Kreditus galima gauti ir studijoms aukštosiose mokyklose, tačiau jį privalu gražinti gražinti baigus studijas per nustatytą tam tikrą laikotarpį. Taigi reikia įvertinti galimybes gauti darbą ir pan. [8]. Svarbu akcentuoti tai, kad kredito santykiai remiasi

tam tikra metodologija, kurios vienas iš elementų yra principai. Jų turi būti laikomasi vykdant bet kurią kredito rinkos operaciją. Principai stichiškai kūrėsi dar pirminiame kredito santykių vystymosi etape, o vėliau įgavo tiesioginę išraišką valstybės ir tarptautinėje kredito įstatymų leidyboje [39].

Tikslinio pobūdžio principas reikalauja, kad kreditai būtų išduodami sutartyje apibrėžtam tikslui. Kreditorius, atsižvelgdamas į kredituojamo objekto riziką, nustato tam tikrą palūkanų normą. Jei ilgalaikė banko paskola išduodama vienam investicijų projektui finansuoti, tai ji negali būti panaudota kitam investicijų projektui finansuoti. Jei trumpalaikė banko paskola išduodama žaliavoms pirkti, ji negali būti naudojama darbo užmokesčiui mokėti ir pan. Taip yra todėl, kad kreditoriai atlygio už prekes arba pinigus reikalauja atsižvelgdami į riziką. Kreditą paėmus mažesnės rizikos projektui finansuoti, o naudojant didesnės rizikos projektui finansuoti, kreditoriai būtų apgaunami. Kontroliuojant, kaip kreditas naudojamas, galima surasti pažeidimą. Nustačius, jog nesilaikoma tikslinės paskirties, kreditas gali būti atšauktas arba padidinta palūkanų norma [1].

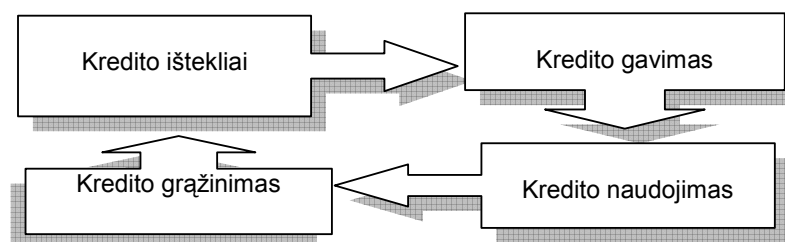
Terminuotumo principas reikalauja, kad kreditai būtų išduodami tam tikram laikui. Kredito sandoriuose pinigų sumos, nepriklausomai nuo jų kilmės ir paskirties, būtinai siejamos su tam tikrais laiko momentais arba intervalais. Šio principo svarbą lemia kreditavimo pobūdis, nes įvairiais laiko momentais gautų ir išleistų pinigų dabartinė vertė nevienoda. Trumpalaikiai kreditai suteikiami apyvartiniam turtui kredituoti ir turi būti gražinti kartu su palūkanomis ne vėliau kaip po metų. Jų kaina dažnai mažesnė nei ilgalaikių kreditų dėl mažesnės kreditoriaus rizikos, o palūkanų norma nustatoma fiksuota. Ilgalaikiai kreditai teikiami ilgalaikėms investicijoms finansuoti. Ilgalaikius kreditus naudoti trumpalaikiams poreikiams finansuoti yra saugu, bet brangu dėl didesnių palūkanų. Kredito gavėjas turėtų taip suderinti jų terminus su kredituojančia įmone arba įstaiga, kad pagal planuojamus pinigų srautus galėtų laiku gražinti skolą. Priešingu atveju, gali tekti mokėti delspinigius, didesnes palūkanas, patirti skolą išieškojimo procedūrą. Terminai nustatomi ne tik visiems įsipareigojimams įvykdyti. Kredito sutartyje fiksuojami ir tarpiniai palūkanų mokėjimo bei kredito gražinimo terminai, kurių būtina laikytis skolininkui. Praktikoje egzistuoja ir neterminuoti kreditai, t.y. kreditai iki pareikalavimo. Tipinis tokių kreditų pavyzdys yra atsiskaitomosios verslo subjektų, valstybės institucijų ir gyventojų sąskaitos bankuose, indėliai iki pareikalavimo. Pinigai iš atsiskaitomųjų sąskaitų gali būti paimami bet kada, o bankai už pinigų likutį jose moka minimalias palūkanas. Nors tai nėra tipinis kredito sandoris, pinigai atsiskaitomose sąskaitose yra bankų kreditiniai išteklių [1]. Gražintinumo principas reikalauja, kad suteiktas kreditas būtų gražintas kreditoriaus nustatytais terminais arba jam pareikalavus. Už laiku nesumokėtas palūkanas imami sutartyje numatyto dydžio delspinigiai. Laiku negražinus paskolos, nuo termino pasibaigimo dienos skaičiuojamos sutartyje numatytos padidintos palūkanos [39].

Kai paskolos gavėjas neturi pakankamai pinigų vykdyti visus įsipareigojimus kreditoriui, iš jo sumokėtos sumos eiles tvarka skaičiuojama ir dengiama: delspinigiai už laiku nesumokėtas

palūkanas; palukanos; padidintos palūkanos už laiku negražinta paskola; paskolos dalis, esanti pradelsto termino sąskaitoje; paskola [1]. Ši eiles tvarka vaizdžiai rodo, ką gali reikšti skolininkui nesilaikyti gražintinumo principo. Apmokėjimo principas reikalauja, kad už komercinį pasitikėjimą, skolinant pinigus arba parduodant prekes ir paslaugas skolon reikia atlyginti. Kartais nepagrįstai tapatinamos kredito ir paskolos savokos. Butent apmokėjimo principas šias savokas padaro netapačias. Prekes arba pinigus galima paskolinti nereikalaujant už tai palūkanų ar kitokio atlygio. Tokia ūkinė operacija kreditinių santykių nesukuria, todėl paskolos vadinti kreditu negalima [1].

Apdraudimo principas reikalauja užtikrinti, kad kreditorius gautų apginti savo turtinius interesus, jei skolininkas nevykdys prisiimtų įsipareigojimų. Apdraudimas ypač aktualus nestabilioje ekonomineje sistemoje, kredituojant nepatikimus klientus ar rizikingus projektus, teikiant ilgalaikius kreditus. Apdraudimo principo nesilaikymas sukelia problemų ne tik konkrečiam bankui, bet ir pavojų makroekonominiam stabilumui. Jei suteiktos paskolos nebūtų gražinamos, bankai negalėtų vykdyti savo įsipareigojimų kredito išteklių tiekėjams. Pastarieji pradėtų nepasitikėti ne tik konkrečiu banku, bet ir visa bankų sistema. Mažėjant kredito ištekliams, jie pabrangtų [43]. Svarbiausios kredito funkcijos yra: perskirstomoji, pakeičiamoji, kontrolinė. Perskirstomoji- tai kreditinių išteklių formavimas ir jų naudojimas paskoloms teikti. Grynieji pinigai apyvartoje pakeičiami kreditiniais pinigais (pakeičiamoji funkcija) ir atsiskaitoma su klientais įrašant tam tikrus įrašus įmonių sąskaitose. Keičiant grynuosius pinigus kreditinėmis operacijomis, sumažėja cirkuliacijos kaštai ir spartėja kapitalo apyvartumas. Kontrolinė funkcija pasireiškia atliekant bankuose kreditines operacijas, kurių metu kontroliuojama įmonių ir organizacijų finansinė būklė [1].

Kreditavimui naudojami ne tik laikinai laisvi pinigai, bet ir visos santaupos bei kiti piniginiai ištekliai. Būtent kredito pagalba vyksta laikinai laisvų pinigų perskirstymas visuomenėje. Nenutrūkstamas kredito veikimo procesas atsispindi 1 paveiksle.

1 pav. Kredito veikimo procesas

Šaltinis: Aleknevičienė, V. (2005). Finansai ir kreditas Vilnius, Enciklopedija.,p.142

Taigi kredito sistema - ekonominių ir piniginių santykių, susijusių su įmonių, organizacijų ir gyventojų laikinai laisvų pinigų kaupimu ir tiksliniu jų teikimu apmokėjimo ir gražintinumo pagrindais, įvairių formų ir metodų visuma. Kredito sistemoje dalyvauja gyventojai, įmonės bei

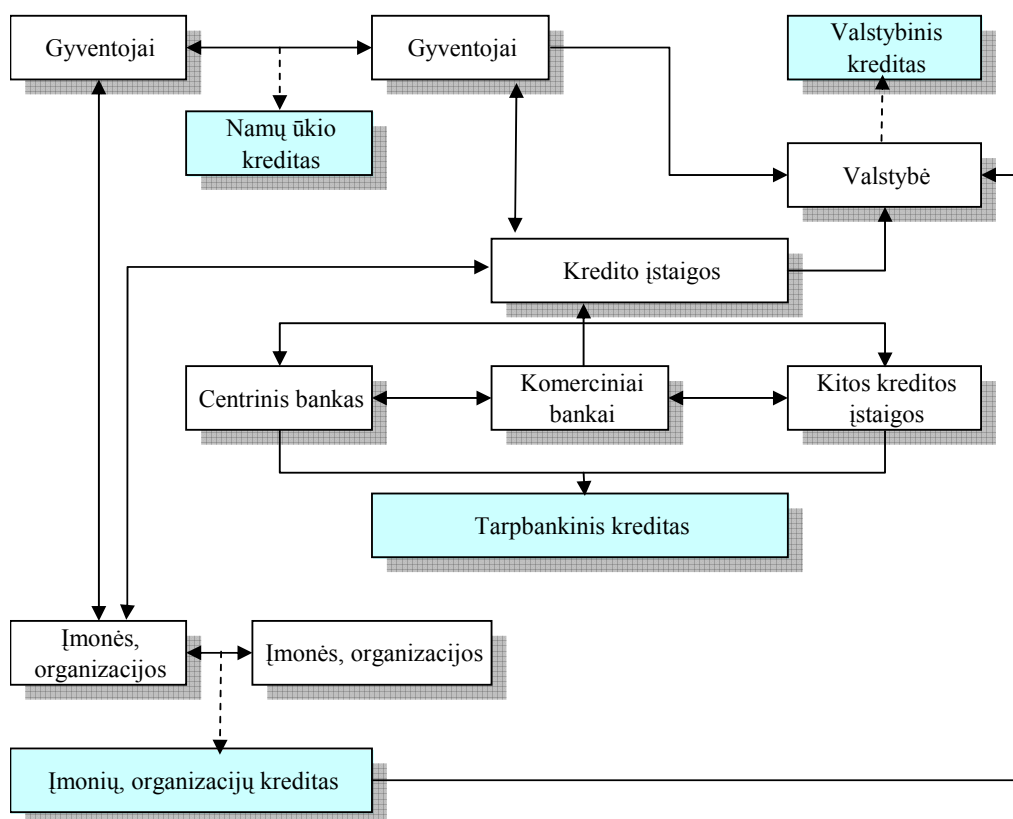
organizacijos, valstybė ir kredito įstaigos (bankai, kredito unijos, kredito kooperatyvai ir pan.). Minėti kredito sistemos dalyviai yra ir kredito išteklių tiekėjai, ir kredito išteklių vartotojai [1].

Kredito sistemoje dalyvauja gyventojai, įmonės bei organizacijos, valstybė ir kredito įstaigos (bankai, kredito unijos, kredito kooperatyvai ir pan.). Viena vertus, minėti kredito sistemos dalyviai yra kredito išteklių tiekėjai, kita vertus, kredito išteklių vartotojai. Sudėtingas šios sistemos veikimas pateiktas 2 paveiksle. Kredito sistemoje susiformuoja santykiai tarp:

1. Pačių gyventojų;
2. Gyventojų ir įmonių, organizacijų;
3. Gyventojų ir kredito įstaigų;
4. Gyventojų ir valstybės;
5. Pačių įmonių, organizacijų;
6. Įmonių, organizacijų ir kredito įstaigų;
7. Įmonių, organizacijų ir valstybės;
8. Pačių kredito įstaigų;

Kredito įstaigų ir valstybės[1].

Kreditų sistemos veikimas pateikiamas 2 paveiksle.

2 pav. Kredito sistemos veikimas

Šaltinis: Aleknevičienė, V. (2005). Finansai ir kreditas Vilnius, Enciklopedija.,p.144.

Kredito sistema veikia per kredito rinką, t.y. susidarius jos dalyvių kreditiniams santykiams. Ji giliai įsiskverbia į sistemą dviem pjūviais:

1. Kredito įstaigos, akumuliuojančios ir perskirstančios visuomenės pinigus, yra tos įmonės, kurios dalį sukurtos pridėtinės vertės atiduoda valstybei;
2. Kreditiniai santykiai sąlygoja gyventojų, įmonių, organizacijų ir valstybės pinigų fondų formavimo bei naudojimo procesus [1].

Apibendrinant galima teigti, jog veikiant kreditiniams santykiams, aktyviai perskirstomos į šalis laisvos finansinės lėšos, siekiant kuo racionaliau panaudoti skolintas lėšas, o tai jos ekonomikai labai naudinga. Laikinas laisvų lėšų kaupimas, jų savanoriškas paskirstymas bei perskirstymas sudaro galimybę lanksčiau ir ekonomiškai tikslingiau naudoti šalies ekonomikoje cirkuliuojančius piniginius išteklius. Priešingu atveju reikėtų gaišti laiką būtinam nuosavų lėšų kaupimui, todėl labai sulėtėtų lėšų bei kapitalo apyvarta. Kad galėtų kreditą ir palūkanas grąžinti laiku, jo naudotojas skolintus išteklius, turi vartoti labai efektyviai, t.y. gauti didesnę vertę už pradinę paskolintą vertę [5]. Egzistuoja dvi kredito formos: prekinė ir piniginė. Kredito rūšys priklauso nuo klasifikavimo kriterijų. Svarbiausi klasifikavimo kriterijai yra šie: susitarimo būdas; palūkanų rūšys ir apdraudimo būdas. Klasifikavimo kriterijais gali būti ir kreditų terminai, sudarymo vieta, gavėjas, skolinimosi tikslas ir kt. Pagal susitarimo būdą, atsižvelgiant į esamas kredito formas, kreditus galima suskirstyti į piniginius ir prekinus. Piniginio kredito rūšys gali būti:

1. Tiesioginis banko kreditas - tai tipinė banko paskola. Ją bankai gali suteikti gyventojams, įmonėms, įstaigoms ar organizacijoms įvairiems poreikiams kredituoti.
2. Overdraftas (sąskaitos kreditavimas) - tai viena iš kreditavimo formų, kai kliento einamajai sąskaitai suteikiamas kredito limitas tam tikram laikotarpiui.
3. Palankumo kreditas (kredito linija) suteikiamas trumpalaikiam turtui kredituoti. Kredito limitas nustatomas, įvertinus kliento finansinę būklę ir įkeitus bankui turtą.
4. Kredito kortelė - banko išleista kortelė, suteikianti ją įsigijusiam asmeniui teisę naudotis banko paskola prekėms ir paslaugoms apmokėti.
5. Vekseliai, kaip paskolos vertybiniai popieriai.
6. Obligacijos, kurios plačiai naudojamos valstybei ir ūkio subjektams kredituoti.
7. Faktoringas, kai bankas arba kita finansinės institucija perka kliento gautinas sumas už pinigus.
8. Forfeitingas - bankas perka vekselius, atsirandančius vykdant eksporto sandorius [6].

Prekiniam kreditui priskiriamas: komercinis kreditas - kreditas, kurį pirkėjui teikia prekių ar paslaugų pardavėjas, atidėdamas mokėjimo terminą arba atsiskaitydamas vekseliais už parduotas prekes ar suteiktas paslaugas iki sutarto laiko. Komercinis kreditas dabartiniu metu yra viena

populiariausių komercinio kredito rūšių; lizingas - tai ilgalaikė išperkamoji nuoma, kai išnuomoto turto savininkas už suteiktą daiktinę paskolą gauna palūkanas [47].

Prekinio kredito privalumai yra šie:

- Prieinamumas. Prekybos kreditas suteikiamas beveik automatiškai ir nereikia jokių išankstinių sutarčių, išskyrus turinčias finansinių sunkumų firmas.
- Paslankumas. Kai firmos pardavimai didėja, didėja ir jos pirkimai. Tada prekybos kreditas automatiškai padidėja ir atvirkščiai;
- Mažai arba nėra apribojimų. Paprastai prekybos kredito sąlygos yra mažiau suvaržančios negu naudojant iš anksto suderėtus finansavimo šaltinius[23].

Taigi galima teigti, kad kreditavimas – pagrindinė aktyvinė banko operacija. Priminsiu, jog aktyvinės operacijos – tai banko operacijos, kuomet laisvi piniginiai resursai (nuosavi ir skolinti) naudojami uždirbti pajamas arba sudaryti sąlygas banko veiklai. Galima išskirti šiuos kredito privalumus: galimybė įsigyti tuojau pat (ang.- immediate possession): prekių ir paslaugų, kurių pirkimą šiaip jau turėtume atidėti. Tai labiau liečia kredito korteles bet atitinkančia suma tai galima pritaikyti ir banko kreditui, kuriam gauti reikėtų šiek tiek daugiau laiko; lankstumas (ang.- flexibility): galime įsigyti prekių tada, kai jos parduodamos sumažintomis kainomis, sudaryti naudingus sandorius, kai neturime tam lėšų; saugumas (ang.-safety): pirkėjų sąskaitos ir kredito kortelės patogios ir saugios, einant apsipirkti arba keliaujant. Kredito atžvilgiu, saugiau yra laikyti pinigus banke arba išviso jų neturėti; lėšos netikėtiems atvejams (ang.-emergency funds): kreditas sušvelnina mus ištinkančius netikėtumus. Pavyzdžiui, sugedus automobiliui, kai reikia pinigų tęsti kelionei arba kreditas kai mes šnekame apie didesnę sumą; kliento charakteristika (ang.-character reference): reguliarius sąskaitos apmokėjimas ir kredito gražinimas yra tarsi žmogaus charakteristika, rodo jo sąžiningumą, ir pareigingumą [23].

Apibendrinant galima pasakyti, jog banko kreditas yra ekonominė kategorija, išreiškianti piniginius santykius tarp kreditoriaus ir skolininko. Be banko kredito neįsivaizduojama šalies ekonomika, jis daro jai teigiamą poveikį, plečia tarptautinį bendradarbiavimą ir tarptautinę prekybą. Banko kreditas suteikia galimybę jau šiandien nusipirkti norimą prekę, ateities pajamų sąskaita. Kartu jis sudaro sąlygas žmogui laisvai ir savarankiškai veikti. Šiuolaikiniame ekonominiame gyvenime banko kreditas gali plėstis be galo. Jis pasižymi kuriamąja galia ekonomikai, kuri pasireiškia per bankus. Todėl dabar jau pripažįstama, kad banko kreditas yra privataus verslo plėtojimosi pagrindas, nes jo plėtra vien tik iš vidinių finansinių išteklių (nepaskirstytojo pelno ir amortizacinių atskaitymų) yra ribota.

1.2. Fizinų asmenų kreditavimo principai ir būdai

Fizinų asmenų kreditavimas yra svarbi finansinių institucijų kreditavimo portfelio sudedamoji dalis. Fiziniai asmenys yra patrauklūs kreditinėms institucijoms, dėl to, kad atneša šioms įstaigoms nemažą pelno dalį. Apibrėžkime svarbiausius fizinų asmenų kreditavimo principus. Kreditai fiziniams asmenims yra suteikiami atsižvelgiant į šiuos principus:

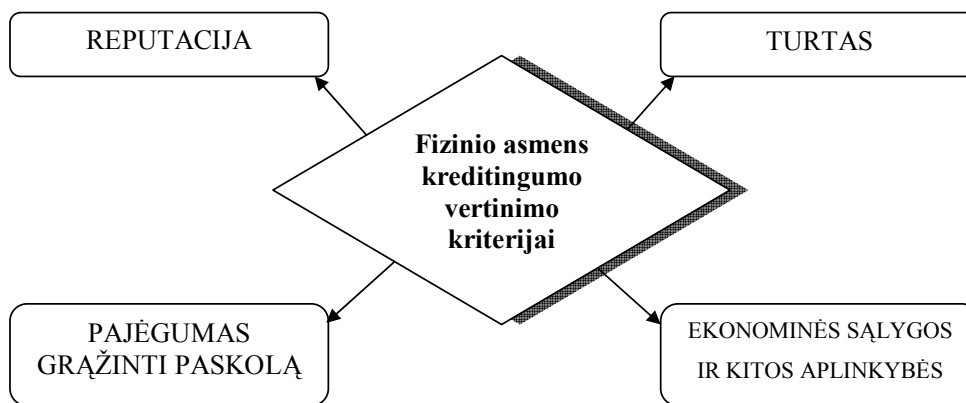
1. Terminuotumas - paskola turi būti gražinama pagal sutartyje nustatytus terminus (visa iš karto ar dalimis). Pvz., 1 mėn., 3 mėn., vienerių m. ar daugiau, o trumpiausias paskolos terminas - vienos nakties paskola.
2. Gražintinumas - paskolos gavėjas įsipareigoja bankui laiku gražinti gautą paskolą. Paskolos gavėjas gali gražinti paskolą ir prieš terminą. Negražinus paskolos tuo laiku kaip buvo numatyta, bankas pradeda išieškoti paskolos gavėjo įkeisto turto, ne ginčo tvarka nurašo nuo garanto ar kitos sąskaitos.
3. Tikslinis pobūdis - paskolos sutartyje skolininkas turi nurodyti tikslią paskolos paskirtį, t.y. kokiam tikslui bus panaudotas kreditas. Bankas turi teisę tikrinti, ar paskola naudojama pagal paskirtį.
4. Apdraudimas - skolininkas turi turėti tiek vertybių, kad galėtų padengti kredito apimtį.
5. Atlygintinumas - palūkanos už išduotas paskolas priskaičiuojamos kiekvieną mėnesį ir nurašomos nuo sąskaitos. Jos gražinamos tokiu būdu, kuriuo nurodyta paskolos sutartyje: mokėjimo nurodymu, grynais pinigais ar nurašant nuo sąskaitos. Kredito sutartyje turi būti numatyta: kiek skolininkas mokės palūkanų už laiku negražintą paskolą ir pan. Laiku nesumokėjus palūkanų, yra priskaičiuojami delspinigiai [4].

Anglijoje populiarūs šie fizinų asmenų kreditavimo principai, kurie dažnai nusakomi sutrumpinimu „CAMPARI“. Jis sudarytas iš pirmųjų raidžių tokių anglišku žodžių: character - kliento charakteristika, t.y. asmeninės savybės; ability - sugebėjimas gražinti paskolą (kokia kliento finansinė padėtis, kuo jis verčiasi ir kt.); margin - išduodamos paskolos marža (pelningumas). Svarbu nustatyti palūkanų dydį išduodant paskolą; purpose - tikslas, kuriam bus panaudoti gauti pinigai; amount - paskolos dydis; repayment - paskolos gražinimo sąlygos; insurance - rizikos, susijusios su paskolos negražinimu, draudimas [6].

Banko pasirinkimo principai. Fiziniam asmeniui, imančiam kreditą iš kreditinės institucijos, labai svarbu pasirinkti tinkamą kreditinę instituciją (dažniausiai banką), siūlančią palankiausias kreditavimo sąlygas. Kaip teigia P. Wilson (1997), atsidarydami naują sąskaitą arba norėdami perkelti sąskaitą iš vieno banko į kitą, gyventojai atsiduria „išėjusio apsipirkti žmogaus situacijoje“: pradžioje reikia apžiūrėti pasirinkimą, galima paieškoti mažiausius komisinius mokesčius už paslaugas imančio banko (daugelis bankų siūlo pirmus metus atlikti visas bankines paslaugas

nemokamai), galima pasiderėti dėl palūkanų normos (ypač daug galima pasiekti, jei gyventojas turi gerą užstatą arba asmeninę garantiją) [41]. Banko skyriaus dydis - tai svarbus pasirinkimo kriterijus. Mažuose banko skyriuose paprastai dirba tik vadybininkai, kurių sprendimų dėl paskolų suteikimo trukmė gali neatitikti fizinių asmenų reikalavimų. Kitas kriterijus - banko valdytojo asmeninės savybės ir patirtis. Kadangi nuo tarpasmeninių santykių daug priklauso žmogaus bendradarbiavimo su banku sėkmė, dar pirmojo pokalbio su banko vadovais metu reikia stengtis išsiaiškinti, ar jie susidomėjo žmogumi, ar jie skirs (ir kiek jie skirs) laiko ir noro, toliau plėtodami santykius. Ryšys su banku grindžiamas abipusiškumo principu, todėl fizinis asmuo turi aiškiai išsakyti savo nuostatą dėl tolesnių pastangų įdėjimo, kuriant gerus tarpusavio santykius [41]. Suteikiant fiziniam asmeniui kreditą, atliekama jo kreditingumo analizė. Daugeliu atvejų fizinio asmens (namų ūkio), norinčio gauti paskolą, pajėgumą gražinti tą paskolą rekomenduojama vertinti pagal išskolinimo koeficientą. Šis rodiklis apskaičiuojamas, dalijant skolininko mėnesinio išskolinimo sumą iš grynujų mėnesinių pajamų sumos. Fizinio asmens kreditingumo vertinimo kriterijai pateikiami 4 paveiksle.

Į mėnesinį išskolinimą įtraukiama: mėnesiniai mokėjimai, kurie bus ar jau yra atliekami, gražinant banko suteiktą paskolą ir mokant palūkanas, taip pat kitų negražintų paskolų arba kitų išskolinimų (išperkamosios nuomos ir pan.) mėnesiniai mokėjimai, o jeigu mokėjimai yra retesni jų dalis, tenkanti vienam mėnesiui [15].

3 pav. Fizinio asmens kreditingumo vertinimo kriterijai

Šaltinis: Jasevičienė, F. Giniotienė, R. Stankevičienė, V. (2000). *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas

Grynosios mėnesinės pajamos skaičiuojamos taip: darbo užmokestis (atskaičius mokesčius), individualios įmonės pelnas (atskaičius mokesčius), pajamos iš ūkinės veiklos, veiklos pagal patentą, skolininkui priklausančio turto nuomos ir pan. (atskaičius mokesčius), autorinis atlyginimas (atskaičius mokesčius), stipendija, pensija, pašalpos, dividendai, tantjemos, palūkanos ir pan., atėmus išlaidas maistui ir buities reikmėms, buto (namo) nuomos mokesčių arba jo išlaikymo išlaidas, išlaidas komunalinėms ir ryšių paslaugoms, transportui, sveikatos priežiūrai, mokslui (skolininko ir jo išlaikytinių) ir panašius mėnesinius mokėjimus [15].

Skolininko turtas. Jeigu skolininkas dėl vienokių ar kitokių priežasčių (ligos, nedarbo ir pan.) negali grąžinti paskolos iš nuolat gaunamų pajamų, tai paskola bus padengiama, pardavus įkeistą turtą, o jeigu šio turto nepakanka – pardavus kitą skolininko turtą. Banką, visų pirma, turėtų dominti skolininko turimas privalomas registruoti turtas (pastatai, žemės sklypai, transporto priemonės ir pan.), akcijos, pajai, santaupos laikomos kredito įstaigose, o jeigu jų nėra – kitas brangus turtas, nuosavybės teise priklausantis skolininkui [31]. Vertinant skolininko turtą, būtina visą jo vertę lyginti su bendru skolininko išsiskolinimu. Jeigu skolininkas turi didelių išsiskolinimų (taip pat ir tada, kai skolininkas yra laidavęs ar garantavęs už trečiuosius asmenis arba užtikrino jų prievoles, įkeisdamas savo turtą), tai turi atsispindėti, įvertinant skolininko turtinę padėtį. Vertinant skolininko būklę, teigiamas veiksnys yra tai, kad jis gyvena nuosavame name ar bute, o neigiamas - jeigu jis būstą nuomojasi [31].

Reputacija. Skolininko reputacija yra susijusi su tokiais jo charakterio bruožais, kaip sąžiningumas, pareiškimas ir patikimumas. Asmens reputaciją galima vertinti pagal tokius rodiklius: teistumas, laikas, kurį skolininkas išdirbo toje pačioje darbovietėje, bei laikas, kurį skolininkas gyvena toje pačioje vietoje, ir tai, ar skolininkas turi nuosavą gyvenamą būstą. Vertinant asmens reputaciją, reikėtų susidaryti bendrą nuomonę apie jo patikimumą. Abejonės dėl vieno kurio nors rodiklio vertinimo neturėtų vaidinti lemiamo vaidmens, jeigu bendra nuomonė apie skolininko patikimumą yra gera [31].

Ekonominės sąlygos ir aplinkybės, galinčios daryti įtaką paskolos gražinimui. Vertinant skolininko būklę pagal šį kriterijų rekomenduojama atsižvelgti tiek į visos valstybės ekonominės raidos tendencijas, tiek ir į galimus ekonominių sąlygų pokyčius konkrečioje vietovėje.

Pagal kiekvieną iš aukščiau paminėtų kriterijų skolininkas gali būti vertinamas atitinkamu balu penkių balų sistemoje, kurioje 1 (vienetas) – geriausias balas, 5 (penketas) – blogiausias. Skolininko būklės vertinimo pagal kiekvieną kriterijų balai įrašomi į atskirą lentelę. Jeigu bankas neturi skolininko būklės analizės medžiagos ir įvertinimo išvadų, skolininko paso duomenų, informacijos apie jo turimą turtą, kurį privaloma registruoti, ir pajamas bei turto ir pajamų deklaracijos nuorašo (jeigu asmuo privalėjo deklaruoti turtą ir pajamas pagal Lietuvos Respublikos gyventojų turto ir pajamų deklaravimo įstatymą) arba jeigu ši medžiaga arba duomenys nėra išsamūs, jeigu jų patikimumas kelia rimtų abejonių, tada skolininko būklė vertinama tik kaip bloga.

Rekomenduojama visą laikotarpį, kuriuo bus naudojama paskola, periodiškai fiksuoti ir analizuoti skolininko būklės pokyčius. Tai ypač aktualu tada, kai apie skolininką žinoma tokių faktų, kurie gali labai pakeisti rizikos laipsnį (pvz., skolininko mirtis, dingimas be žinios, didelio skolininko turto praradimas ir pan.) [31].

Pastebima tendencija, kad vis daugiau fizinių asmenų naudojami kreditavimo brokerių paslaugomis. Kreditavimo brokeris (angl. mortgage broker) – tai finansavimo srities profesionalas,

kuris teikia nepriklausomas konsultacijas kreditavimo klausimais. Pagrindinė kreditavimo brokerio veikla- tarpininkavimas tarp banko ir brokerio kliento siekiant optimalaus ir efektyvaus kreditavimo pasiūlymo savo klientui. Savo klientui kreditavimo brokeris pateikia įvairius būsto ar kitų paskolų pasiūlymus, kuriuos siūlo bankai ir kiti kreditoriai, suderindamas kliento finansavimo poreikius ir galimybes. Geras kreditavimo brokeris gali sutaupyti klientui netgi tūkstančius litų, derėdamasis su bankais ir kitais kreditoriais dėl kliento paskolos palūkanų. Dar viena gero kreditavimo brokerio savybė – tai sugebėjimas rasti finansavimo sprendimą, netgi jei kliento pajamos, kreditavimo istorija, ar kiti veiksniai neleidžia tikėtis paskolos kiekviename banke ar kreditavimo institucijoje [15].

Pagrindiniai kreditavimo brokerio privalumai:

- brokeris atstovauja klientą, tuo tarpu banko tarnautojas atstovauja tik tą banką, kuriame jis dirba;
- brokeris gali pateikti daugiau kreditavimo pasiūlymų, nei banko darbuotojas, nes jis vienu metu atstovauja daugelį bankų ir kreditorių;
- brokeris visuomet siūlo mokesčius žinodamas ir įvertindamas galimas nuolaidas, tuo tarpu bankas siūlo standartinius mokesčius;
- profesionalus brokeris yra pasiekiamas bet kuriuo klientui patogiu metu, tuo tarpu bankas dirba nuo 8.00 iki 17.00;
- nestandartinės, „problemė“ paskolas brokeris gali pasiūlyti finansuoti per kitus kreditorius, tuo tarpu bankas tik pateikia neigiamą atsakymą;
- brokeris gauna komisinius iš bankų, todėl yra žymiai labiau suinteresuotas surasti kreditavimo sprendimą, tuo tarpu banko darbuotojas gauna pastovų darbo užmokestį, todėl yra mažiau suinteresuotas surasti klientui kreditavimo sprendimą [39].

Pasaulinė praktika rodo, kad plečiantis galimybei fiziniams asmenims lengvai naudotis kreditu, tuo pat metu didėja grėsmė, kad vis daugiau asmenų gali tapti nepajėgūs padengti savo įsiskolinimus t.y. kyla grėsmė šiems tapti *nemokiais*. Todėl paprastai kartu su išvystyta kredito teikimo sistema yra numatomi fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdai - fizinių asmenų mokumo atstatymas ne teismo būdu ir/ar per teismą skelbiant fizinių asmenų bankrotą.

Vertinant nemokumo priežastis plačiaja prasme, jas galima būtų skirstyti taip:

- netinkama (neatsargi) finansinės veiklos (gautinų lėšų ir būtinų mokėjimų apimčių) vadyba, negebėjimas tinkamai valdyti piniginius srautus;
- nepakankamai pagrįstas kreditinių resursų poreikis (skolinamasi pernelyg daug ar pernelyg mažai) ar/ir negebėjimas aptarnauti paskolos (nesavalaikis kreditų gražinimas ar/ir palūkanų mokėjimas);

- neįvertinti ar nepakankamai įvertinti supančios aplinkos ir pačios veiklos rizikos faktoriai (darbas išskirtinai tik su vienu tiekėju ar vienu pirkėju, negebėjimas konkuruoti rinkoje produktų, paslaugų kainomis ar kokybe ir pan.) arba tiesiog neatsargus (pernelyg rizikingas) elgesys;
- sukčiavimo atvejai (lėšų panaudojimas ne pagal paskirtį, manipuliacijos turtu/lėšomis siekiant savanaudiškų tikslų). Įdomus šiuo klausimu užsienio šalių ekspertų vertinimas. Be kita ko, yra teigiama, kad „apgavikų versle skaičius daugelyje šalių yra bemaž vienodas – apie 4 proc.“) [38].

Išskiriamos šios pagrindinės kreditų fiziniams asmenims rūšys:

1. Vartojimo kreditas;
2. Hipotekinis kreditas.

Vartojimo kreditas, arba vartotojiškoji paskola - paskola, skirta fiziniams asmenims, pirkti pagamintoms prekėms bei paslaugoms asmeniniam naudojimui [4]. Anot S. Tarailos (2001) vartotojiškos paskolos- tai paskolos, teikiamos asmenims vartojimo prekėms įsigyti. Vartotojiškosios paskolos skiriasi nuo kitų paskolų. Vartotojiškos paskolos gali būti skirstomos pagal: panaudojimo pobūdį; paskolos terminą. Vartotojiškosios paskolos, pagal jų panaudojimo tikslus yra skirstomos į: paskolas neatidėliotiniems poreikiams tenkinti - gydymo, mokslo išlaidoms padengti; mokesčiams, draudimo įmokoms sumokėti, būtiniais įrenginiais įsigyti ir pan. Šios paskolos suteikiamos klientams, turintiems nuolatinį pajamų šaltinį arba likvidų užstatą; kapitalinio remonto išlaidoms padengti. Bankas skolina pinigus ir nekontroliuoja, kur jie panaudojami. Šios paskolos suteikiamos tiesiogiai besikreipiantiems asmenims į banką. Svarbiausias šios paskolos požymis, kuris ją išskiria iš visų kitų kreditavimo formų - tai trumpalaikiškumas [34]. Pagal suteikimo terminą vartotojiškoji paskola yra trumpalaikė paskola (nuo 4 mėn. iki 2-3 metų) ir vidutinio ilgumo paskola (nuo 2-3 iki 5 metų). Paskolos gražinimo terminas priklauso nuo paskolos panaudojimo tikslo. Pvz., buitinėms prekėms įsigyti paskolos suteikiamas nuo 4 mėnesių iki 2 metų; automobiliui įsigyti - 5 metams. Vartotojas turi teisę gražinti bankui visą paimtą kreditą nesibaigus jo gražinimo terminui. Šiuo atveju vartotojas sumoka bankui iki gražinamos datos priskaičiuotas palūkanas ir kitus su kredito suteikimu bei naudojimu susijusius mokėjimus. Visoms vidutinio ilgumo paskoloms būtina gražinimo garantija - kito patikimo asmens laidavimas arba užstatomas turtas, trumpalaikėms paskoloms (iki 3 metų) to nereikia. Paskola be užstato yra išduodama trumpesniam laikui negu paskola su užstatu. Visos vartojimo paskolos yra periodiško mokėjimo. Tiek skolininkui, tiek skolintojui yra patogiau paskolą gražinti dalimis, nei kaupti sumą ir visą gražinti iš karto [34].

Hipotekinis kreditavimas. Didelę banko išduotų paskolų portfelio dalį sudaro paskolos fiziniams asmenims ilgalaikio vartojimo prekėms įsigyti bei nekilnojamam asmeniniam turtui

(butui, namui) pirkti, statyti arba atnaujinti. Tai atskira kreditavimo veiklos rūšis, skirta kliento - fizinio asmens - skolinimosi poreikiams tenkinti. Anot S. Tarailos (2001) būsto statybos ir pirkimo paskolos - tai paskolos asmenims ir kompanijoms statyti arba pirkti pastatus, patalpas ir pan. [34].

Viena dažniausių fizinių asmenų kreditavimo rūšių yra būsto paskola, arba tiesiog banko paskola. Bankas, suteikdamas paskolą, neprisiima galimos paskolos gavėjo plėtojamo verslo rizikos, todėl reikalauja antrinio paskolos grąžinimo. Garantas gali būti: turto įkeitimas - įkeitimo objektas gali būti nekilnojamasis turtas, kilnojamasis turtas, piniginės lėšos, esančios bankuose, vertybiniai popieriai, brangieji metalai, brangakmeniai ir pan.

Paskolos suma, įkeičiant turta, neturi viršyti:

- 70 procentų gyvenamojo namo ar buto vertės (rinkos kainos), nuosavybės teise priklausančios skolininkui;
- 50 procentų komercinės, gamybinės ar kitos paskirties nekilnojamojo turto vertės;
- 50 procentų transporto priemonių vertės (visiškai apdraustų draudimo įmonėje), kai jų naudojimo laikas ne ilgesnis kaip treji metai;
- 30 procentų visiškai apdraustų pagrindinių priemonių, atsargų ar kito apyvartinio turto vertės [4].

Paskola yra išduodama iš paskolų sąskaitos. Ji atidaroma dėl išduotų paskolų apskaitos. Paskolų sąskaita atidaroma kaip ir atsiskaitomoji ar einamoji sąskaitos. Jeigu klientas turi banke atsiskaitomąją sąskaitą ir nori atidaryti paskolų sąskaitą, tai naujos parašų ir antspaudų pavyzdžių kortelės užpildyti nereikia. Šiuo metu bankai siūlo įvairios trukmės paskolas gyvenamajam būstui pirkti, statyti ar rekonstruoti: vidutinės trukmės būsto paskola iki penkerių metų; ilgalaikė būsto paskola iki keturiasdešimties metų. Būsto paskola dažniausiai suteikiama iškelus sąlygą, kad, suėjus paskolos sutartyje nurodytam galutiniam jos grąžinimo terminui, paskolos gavėjas būtų ne vyresnis kaip 65 metų [3]. Kadangi fiziniai asmenys perka būstus, juos užstatydami nekilnojamu turtu, tai jiems yra aktualus hipotekinis kreditavimas. Taigi toliau aptarsime kredito su nekilnojamo turto įkeitimu (hipotekos) teorinius principus.

Terminas „hipoteka“ (*lot hypotheca* < *gr. hypotheke* - įkeitimas, užstatas) reiškia nekilnojamojo turto įkeitimą. Užsienio praktikoje hipoteka apima šias teisinės kategorijas:

1. Nekilnojamojo turto įkeitimą, siekiant gauti specialų hipotekinį kreditą (teisinė hipotekos funkcija);
2. Dokumento, kuris patvirtina skolinio teises pagal įsipareigojimus, įkeitimą;
3. Piniginę paskolą (hipotekinį kreditą, kurį skolininkas už nekilnojamojo turto užstatą gauna iš kredito institucijos) [32].

Anot V. Aleknavičienės (2005) hipoteka - tai esamo ar būsimo skolinio įsipareigojimo įvykdymą apsaugantis turto įkeitimas, kai įkeisto turto savininkui paliekama nuosavybės teisė [1].

JAV terminas „hipoteka“ reiškia nekilnojamojo turto įkeitimą gaunami paskolai laiduoti pagal nustatytą tvarką. Terminas apima pačią hipoteką, hipotekinį kreditą ir įkaitinį raštą (skolos dokumentą) kaip teisinio akto sąvokas [32]. Dabartiniame Lietuvos Respublikos hipotekos įstatyme hipoteka apibrėžiama, kaip esamo arba būsimo skolinio įsipareigojimo įvykdymą apsaugantis turto įkeitimas, įkeistojo turto savininkui paliekant nuosavybės teisę. Taip pat hipotekinė paskola apibrėžiama kaip paskola, kurios tikslas - finansuoti nekilnojamojo turto įsigijimą, statybą bei remontą arba hipotekinės paskolos refinansavimą (refinansavimas - paskolos gražinimas turint tikslą paimti kitą hipotekinę paskolą), ir tokios paskolos įkeitimo objektas paprastai būna nekilnojamasis turtas. Siauresne prasme hipoteka suvokiama kaip paskolos apsaugojimas įkeičiant turtą. Tačiau ekonominėje bei teisinėje terminologijoje ši sąvoka vartojama ir platesne prasme [29].

Šiame darbe laikomasi nuostatos, kad hipoteka - tai visa sistema, apimanti turtinių teisių ir jų apribojimų registravimą, įskaitant specializuotąsias įstaigas bei jose kaupiamus duomenis, ir įkeitimo teisę, reglamentuojančią kreditoriaus, skolininko ir turto savininko teises bei pareigas.

Taigi hipoteka turi didžiulę reikšmę visame pasaulyje keletu atžvilgių:

1. Kaip pati hipoteka, t. y. žemės sklypo įkeitimas už skolą. Sklypas įkeičiamas kaip laidas, kad bus atsiskaityta. Įkeitimas išnyksta, kai skola gražinama.
2. Hipotekos kreditas, t. y. ilgalaikė paskola užstatant nekilnojamąjį turtą, kuris faktiškai lieka valdomas skolininko. Pavyzdžiui, šeimos įkeičia savo butą ar namą kaip nekilnojamąjį turtą hipotekiniam kreditui gauti. Kitais atvejais gali būti įkeistas automobilis, žiedas su deimantu ar be jo ir kt. Tačiau jei hipotekos kreditas negražinamas, tai nekilnojamasis turtas pereina skolininko nuosavybėn [32].

Išskiriamos šios hipotekos: paprastoji, jungtinė, svetimo turto, maksimalioji, bendroji ir sąlyginė. Paprastoji hipoteka registruojama, kai skolininkas vieno konkretaus įsipareigojimo įvykdymą apsaugo, įkeisdamas vieną konkretų savo turto objektą. Jungtinė hipoteka registruojama, kai skolininkas vieno konkretaus įsipareigojimo įvykdymą apsaugo įkeisdamas kelis savo turto objektus. Parduodant jungtinę hipoteką įkeistą turtą, skola išieškoma iš visų parduodamų objektų vienu metu, o parduoti galima tik tiek, kiek reikia kreditoriaus reikalavimui patenkinti. Turto objektų pardavimo eilę nustato turto savininkas. Svetimo turto hipoteka - hipoteka, kai turto įkeitimu apsaugomas ne įkeičiamo turto savininko (įkaito davėjo), bet kito asmens (skolininko) skolinio įsipareigojimo įvykdymas. Įkeičiamo turto savininkas neatsako už skolininko įsipareigojimo vykdymą kitu savo turtu. Įkaito davėjas turi atgręžtinio reikalavimo teisę į skolininką [32].

Maksimalioji hipoteka registruojama, kai susitariama tik dėl maksimalios įsipareigojimų apsaugojimo turto sumos ir dėl paskolos naudojimo srities. Maksimalioji hipoteka galioja sutartyje numatytą laikotarpį, kuriam pasibaigus yra fiksuojamas skolos dydis ir hipoteka pradeda veikti, kaip

paprastoji, o vėliau prisiimtų skolinių įsipareigojimų ši hipoteka neapsaugo. *Bendroji hipoteka* - hipoteka, kai vienam skoliniam įsipareigojimui apsaugoti įkeičiama keletas skirtingiems savininkams priklausančių objektų. Bendraja hipoteka įkeisto objekto savininkas gali šį objektą dar kartą įkeisti tik baigęs hipoteką. Bendrosios hipotekos sutartyje turi būti nurodyta įkeistų objektų pardavimo varžytynėse eilė [1]. Sąlyginė hipoteka registruojama, kai susitariama, jog:

1. Hipoteka įsigalios nuo to momento, kai sutartyje numatyta sąlyga bus įvykdyta. Kol sąlyga neįvykdyta, hipoteka kreditoriaus prašymu gali būti bet kuriuo momentu panaikinta;
2. Hipoteka galios tik iki to momento, kol bus vykdoma sutartyje numatyta sąlyga. Jei sąlyga nebevykdoma, kreditorius turi teisę reikalauti, kad hipoteka būtų baigta [32].

Išskiriami šie hipotekos privalumai: hipoteka užtikrina skolinio įsipareigojimo įvykdymą; įkeisto turto savininkas lieka tas pats asmuo, jam leidžiama ir toliau naudotis savo turtu ir gauti iš jo naudos; hipoteka neatskiriama nuo įkeisto turto - jeigu tokį turtą įsigyja trečioji šalis, hipoteka turi „sekti“ paskui tą turtą; hipoteka suteikia kreditoriui privilegijų kitų kreditorių atžvilgiu; jam suteikiama pirmumo teisė išsieškoti skolą iš įkeisto turto; hipoteka sudaro sąlygas ne ginčo būdu įgyvendinti kreditoriaus teises, jeigu skolininkas laiku negražintų paskolos; tada įkeistas turtas būtų parduotas viešajame aukcione ir patenkintas kreditoriaus reikalavimas [29].

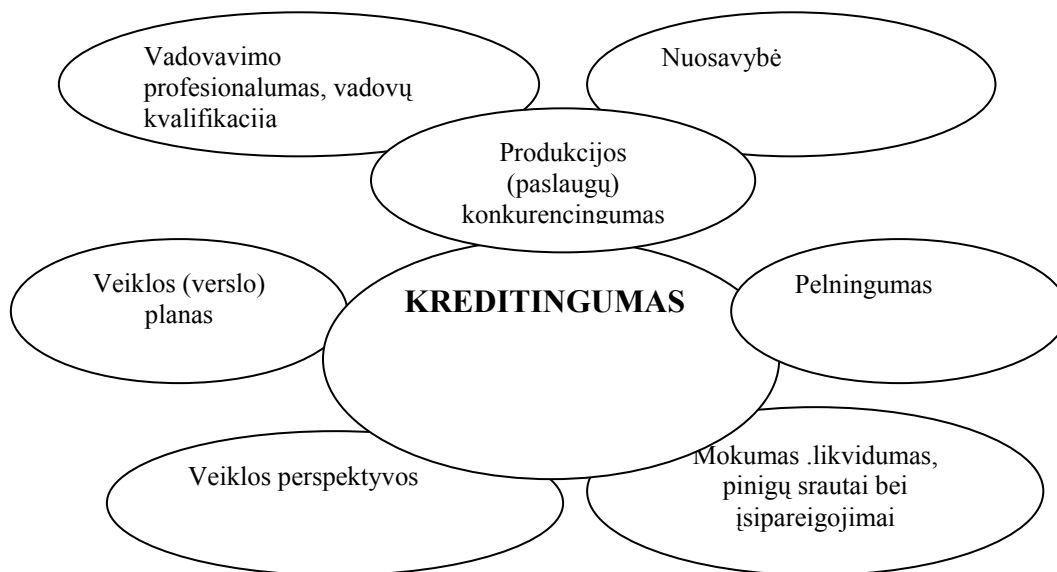
Apibendrinant galima teigti, kad fizinių asmenų kreditavimas yra svarbi finansinių institucijų kreditavimo portfelio sudedamoji dalis. Fiziniai asmenys yra patrauklūs kreditinėms institucijoms, dėl to, kad atneša šiems įstaigoms nemažą pelno dalį. Suteikiant fiziniam asmeniui kreditą, atliekama jo kreditingumo analizė, kur įvertinama jo reputacija, skolininko pajėgumas gražinti paskolą, skolininko turtas, ekonominės sąlygos ir aplinkybės, galinčios daryti įtaką paskolos gražinimui. Skiriamos šios pagrindinės kreditų fiziniams asmenims rūšys: vartojimo kreditas ir hipotetinis kreditas. Vartotojiškais kreditas paskola skirtas fiziniams asmenims, pirkti pagamintoms prekėms bei paslaugoms asmeniniam naudojimui. Būsto paskola viena dažniausių fizinių asmenų kreditavimo rūšių, skirta patenkinti vartotojų poreikį įsigyti nekilnojamą turtą. Ši fizinių asmenų kreditavimas dažnai būna hipotekinis su nekilnojamo turto užstatu bankui.

1.3. Verslo subjektų kreditavimo principai ir būdai

Prieš priimdamas sprendimą kredituoti vieną ar kitą verslo subjektą, bankas privalo susidaryti nuomonę keliais klausimais:

- įvertinti pateikto verslo projekto (plano) realumą;
- nustatyti kiek lėšų reikia pateikto verslo projekto (plano) finansavimui;
- įvertinti verslo projekto(plano) finansavimo etapus ir terminus;
- išanalizuoti iš kokių šaltinių SVV verslo subjektas gali gražinti paskolą [8].

Pagrindiniai kreditingumo vertinimo proceso elementai pateikiami 4 paveiksle.

4 pav. Kreditingumo vertinimo principinė schema
Šaltinis: E. Freitakas. Įmonių kreditingumo vertinimas, Kaunas, 2006, p.6

Bankas norėdamas įvertinti verslo subjekto kreditingumą, turi įvertinti kliento verslo riziką ir konkretaus verslo projekto (plano) verslo riziką [8].

Kiekvienas bankas pagal savo kreditingumo politiką gali nustatyti, kuriems kreditingumo vertinimo proceso elementams reikia skirti didesnę dėmesį, o taip pat nustatyti jų svorį ir svarbą, priimant galutinius sprendimus, tačiau neišvengiamai, kiekvienas kreditingumo vertinimas apima tiek makroekonominės tiek makroekonominės įmonės analizės aspektus.

Formaliai visiškai atskirti šiuos analizės aspektus yra gana sudėtinga. Tačiau vertinant kliento kreditingumą svarbu tiek jo verslo prigimtis, struktūra, dydis, o taip pat laikotarpis, teisiniai bei politiniai išorinės aplinkos parametrai, darantys įtaką verslui ar net galintys jį pakeisti, tiek įmonės finansinės sąlygos, finansinė situacija ir jos prognozės [8].

Kreditingumas- vienas svarbiausių aspektų norint gauti greitą ir pakankamo dydžio kreditą iš kredito įmonės. Komercinis bankas, perskolinantis lengvatinio kredito linijos lėšas, yra atsakingas už tikslingą ir efektyvų paskolos panaudojimą ir jos grąžinimą, todėl pats bankas sprendžia, ar suteikti įmonei kreditą, atsižvelgdamas į pateiktą verslo planą (investicinį projektą) ir užstatą bankui, kurį būtų galima panaudoti paskolai grąžinti investicinio projekto nesėkmės atveju. Taigi smulkiam verslininkui reikia parengti investicinį projektą pagal gana griežtus bankų reikalavimus ir turėti pakankamą užstatą. Dėl pastarojo reikalavimo daugeliui potencialių smulkių verslininkų tenka atsisakyti ketinimų pradėti savo verslą. Verslo subjektą, norintį plėsti savo veiklą, tam

pasinaudojant kredito įstaigos paskola, kredito įstaiga įvertina jo kreditingumą: verslo riziką, finansinę riziką. Norint turėti visapusišką informaciją apie kredituojamą verslo subjektą, kredito įstaigai būtina žinoti verslo aplinką kurioje įmonė dirba ir iš jos kylančią verslo riziką. Verslo subjektų kreditingumo įvertinimas, dažnai būna pagrindine priežastimi, dėl ko bankas (kredito įstaiga) atsisako suteikti įmonei kreditą [8].

Lietuvos banko duomenimis kredito rizika, susijusi su galimu nekilnojamojo turto bendrovių ir statybos įmonių rezultatų prastėjimu, yra pastaruoju metu padidėjusi. Prognozuojamas nuosaikus kredito augimo lėtėjimas ir paskolų sąlygų griežtinimas turės teigiamą įtaką bankų sistemos rizikos mažinimui, nes, mažėjant konkurencijai dėl didesnės rizikos klientų, sumažės galimų nuostolių dydis ateityje. Spaudimą bankų pelningumui taip pat lemia pastaruoju metu išryškėjusi konkurencija dėl esamų klientų (ypač konkuruojant dėl paskolų palūkanų). Nors tai neabejotinai daro teigiamą įtaką šalies ekonomikai, nes mažina skolinimosi kainą, tai neigiamai atsiliepia bankų sistemos pelningumo augimui [9].

Trumpalaikis verslo įmonių kreditavimas. Vykdydamos nepertarukiamą gamybos ir realizacijos procesą įmonės naudoja apyvartines lėšas. Jų kiekis įmonėje nuolat kinta ir priklauso nuo gamybos pobūdžio, tiekimo, realizavimo sąlygų ir panašiai. Apyvartinių lėšų apytakoje yra tik dalis lėšų, kuri būtina gamybai, o kita dalis reikalinga tik tam tikram laikui (sezonui) ar tam tikram atvejui.

Įmonei nuolat reikalingos apyvartinės lėšos sudaromos iš banko kreditų, tam puikiai pasitarnauja trumpalaikės investicijos. Trumpalaikis finansavimas dažniausiai naudojamas siekiant užtikrinti verslo stabilumą, užtikrinti.

Trumpalaikis kreditavimas duodamas nuo 1 mėn. iki 12 mėn. laikotarpiui. Jo privalumai šie: greitis paskolų gavimas; ankstyvasis paskolų gražinimas; žemesni kaštai; lankstumas [1]. Trumpalaikio kreditavimo trūkumai: palūkanų normos rizika, t. y. didesni svyravimai; mokėjimo termino rizika, t. y. pavojus, kad trumpalaikė paskola nebus tęsiama [1].

Galima išskirti šiuos trumpalaikio verslo finansavimo būdus (žr. 1 priedą):

- Kredito perviršis,
- Trumpalaikis kreditas,
- Faktoringas,
- Sąskaitų diskontavimas,
- Overdraftas,
- Kredito linijos,
- Vartotojiški kreditai
- Kredito limitas,
- Finansavimas panaudojant vekselius
- Forfeitingas .

Kredito perviršis- tai įmonės poreikiams finansuoti populiarius trumpalaikių lėšų šaltinis yra bankų teikiama kredito perviršio paslauga [42]. Kredito perviršis-tai trumpalaikio kreditavimo būdas, trumpalaikiam apyvartinių lėšų poreikiui patenkinti. Kredito perviršis suteikiamas, atsižvelgiant į tam tikro laikotarpio (paskutiniųjų metų) vidutinį lėšų likutį kliento sąskaitoje tame pačiame banke, kurio prašoma suteikti kredito perviršį. Kredito perviršis yra labai lanksti finansavimo priemonė, kurios sąlygos nustatomos derybomis. Jis suteikia įmonei galimybę laisvai naudotis lėšomis pagal suderintas sąlygas [1]. Dėl kredito perviršio susitariama gana greitai. Technškai kredito perviršis apmokamas tik pareikalavus (retkarčiais bankas gali pareikalauti gražinti kredito perviršį anksčiau numatyto termino, tai savo ruožtu gali sukelti kliento nemokumą); tačiau dažniausiai kredito perviršio sutartis, atsižvelgiant į kliento mokumą ir patikimumą, gali būti pratęsiama pasibaigus periodui, taigi kredito perviršis gali būti naudojamas finansuoti „ilgalaikę“ trumpalaikių poreikių dalį. Kredito perviršio suma gali būti padidinta, jeigu sezoniniai ar nenumatyti veiksniai sukelia papildomų lėšų poreikį atsižvelgiant į kliento lėšų judėjimų sąskaitoje, arba sumažinta, jei papildomų lėšų poreikiai tam tikru laikotarpiu sumažėja. Šios ir kitos sąlygos numatomos kredito perviršio sutartyje tarp banko ir įmonės [43]. Susitarimas dėl kredito perviršio tarp banko ir įmonės gali sukurti stiprius santykius, kai tarp šalių atsiranda abipusis pasitikėjimas. Viena vertus, įmonė teikia informaciją apie savo finansinę padėtį, siekdama periodiškai pratęsti sutartį, kita vertus, siekdamas išlikti versle bankas linkęs išlaikyti stiprius santykius su klientais. Kai kuriose šalyse (pvz., Japonijoje ir Vakarų Vokietijoje) tokių santykių stiprumas dažnai laikomas viena iš šių šalių ekonominės sėkmės priežasčių [1].

Didėjant konkurencijai bankininkystėje, šie įmonės ir banko tarpusavio santykiai įgyja dar didesnę reikšmę. Pagrindiniu kredito perviršio trūkumu, nekalbant apie riziką, kad bankas padengtų jį nenumatytu laiku, yra tai, kad palūkanų normos, kurias sudaro banko bazinė norma ir premija už riziką, svyruoja sutarties galiojimo metu. Vadinasi, įmonė turi prisiimti ir palūkanų normų pasikeitimo riziką [5]. Nors kredito perviršis patogi ir lanksti finansavimo priemonė, bankas gali taip pat pasiūlyti ir trumpalaikį terminuotą finansavimą fiksuota ar svyruojančia palūkanų norma. Šis finansavimas paprastai susijęs su tam tikrais konkrečiais įsigijimais [35]. Vis dėlto esant tokioms nepastovioms palūkanų normoms tai ypač rizikinga.

Trumpalaikis kreditas. Paskola apyvartiniam kapitalui - tai trumpalaikis kreditavimas, skirtas patenkinti įmonės apyvartinio kapitalo poreikius verslui plėtoti. Paskolos apyvartiniam kapitalui papildyti padengia laikinus įmonės apyvartinio kapitalo poreikius, sudaro galimybes įmonėms realizuoti naujus, didesnės apimties verslo projektus ar plėsti esamą verslą, operatyviai reaguoti į įmonės gaminamos produkcijos ar teikiamų paslaugų išaugusią paklausą rinkoje. Paprastai paskolos apyvartiniam kapitalui papildyti teikiamos ne ilgesniam kaip 12 mėnesių laikotarpiui, todėl retai

kada trumpalaikė paskola įmonės yra linkusios finansuoti investicijas, kadangi padarytų investicijų atsipirkimo laikas yra žymiai ilgesnis už paskolos terminą [35].

Siekdami optimizuoti paskolų portfelio administravimą, komerciniai bankai yra nustatę paskolos apyvartiniam kapitalui minimumą, kuris paprastai neturėtų būti mažesnis nei 10 tūkst. Lt ar ekvivalentas užsienio valiuta. Tuo tarpu kredito unijos savo nariams gali suteikti ir daug mažesnes, 300-500 litų tesiekiančias paskolas. Kaip ir investicinių paskolų atveju, išduodamos paskolos apyvartiniam kapitalui finansuoti suma negali būti didesnė kaip 70 proc. bankui įkeičiamo likvidaus nekilnojamojo turto rinkos vertės. Paskolos gražinimas paprastai būna užtikrinamas įkeičiant bankui žemę, pastatus, patalpas, trumpalaikį turtą ar atsargas, įkeičiant esamas bei būsimas lėšas sąskaitoje, pateikiant kitos kredito ar finansų įstaigos garantijas, trečiųjų asmenų garantijas ar laidavimus. Įkeičiamo turto vertę turi būti nustatyti kredito įstaigai priimtini nepriklausomi turto vertintojai, be to įkeičiamas turtas turi būti apdraudžiamas kredito įstaigos naudai visam paskolos terminui [5]. Skirtingai nuo investicinių paskolų, paskolos apyvartiniam kapitalui finansuoti yra teikiamos paprastai ne mažiau kaip 1 metų veiklos patirtį turinčioms įmonėms, kadangi naujos įmonės yra laikomos labai rizikingomis, sunku be veiklos istorijos įvertinti įmonės veiklos planus bei perspektyvas. Paskolai gali būti nustatoma pastovi ar kintama palūkanų norma, suteikiamas iki 3 mėnesių paskolos gražinimo atidėjimas, paskola paprastai gražinama lygiomis dalimis [1].

Trumpalaikio kredito privalumai:

1. Padengia laikinus įmonės apyvartinio kapitalo poreikius;
2. Gali realizuoti didesnės apimties projektus;
3. Įmonė gali realizuoti naujus verslo projektus ar plėsti esamą verslą;
4. Gali operatyviai reaguoti į išaugusią paklausą rinkoje;
5. Gali operatyviai reaguoti į išaugusią paklausą rinkoje [5].

Sąskaitų diskontavimas. Panašus į faktoringą, tik faktoringas yra daugkartinis susitarimas. Kartais didelės kompanijos tam tikru metu parduoda dalį ar visus savo debitorinius įsipareigojimus. Šiame procese įmonė gauna pinigus iš anksto, tačiau ji išlieka atsakinga už mokėjimų surinkimą pagal sąskaitas. Todėl mokesčiai už tokį finansavimą mažesni nei už visas faktoringo paslaugas. Klientai taip pat gali pasinaudoti išankstine apsisaugojimo schema, kurią teikia faktoringo paslauga ja siekiama įsitikinti kai kurių savo klientų kreditiniu pajėgumu. Nors naudojimasis tiek sąskaitų diskontavimu, tiek faktoringu pastaraisiais metais gerokai išaugo ir gali būti labai patrauklus firmoms, ypač mažoms, finansavimo lankstumui bei tiriant kreditus šios priemonės gali stabdyti bendrą galimybę didinti kredito perviršio finansavimą, kadangi bankas, negalėdamas prisiimti atsakomybės už kintančius debitorinius įsiskolinimus, praranda tolesnį bendradarbiavimą su įmone

Kredito linijos. Kredito linija – tai trumpalaikės paskolos forma, kai įmonė gali bet kuriuo metu pasiskolinti visą ar dalį iš anksto numatytos kredito linijos sumos [45]. Kredito linija paprastai

suteikiama atskiroje – kredito linijos sąskaitoje, ir naudojant kredito liniją bei ją dengiant reikia vykdyti pavedimus iš arba į kredito linijos sąskaitą. Kredito linija gali būti naudojama ir gražinama bet kuriuo metu bet kokia suma iki kredito linijos termino pabaigos. Kredito linija gali būti suteikta 12 mėnesių terminui, su galimybe ją pratęsti dar 12 mėnesių terminui. Suteikiamos kredito linijos suma paprastai neviršija vieno ar dviejų mėnesių įmonės vidutinių pardavimų sumos. Kredito linijos gražinimas paprastai užtikrinamas įkeičiant žemę ir pastatus, kitą kilnojamąjį ir/ar nekilnojamąjį turtą, atsargas, finansines lėšas (indėlio bei banko sąskaitą), pateikiant garantijas ar laidavimus. Įkeičiamas turtas turi būti įvertintas kredito įstaigai priimtinių turto vertintojų ir apdraustas kredito įstaigai priimtinoje draudimo bendrovėje kredito įstaigos naudai visam kredito linijos galiojimo laikotarpiui. Paprastai įmonė, kreipdamasi dėl kredito linijos suteikimo, turi turėti ne mažesnę kaip 1 metų veiklos patirtį, ne trumpiau kaip 3 mėnesius vykdyti atsiskaitymus per kredituojančiojo banko sąskaitas. Už kredito linijos naudojimą gali būti skaičiuojamos tiek kintamos, tiek ir fiksuotos palūkanos, palūkanos mokamos kas mėnesį už faktiškai panaudotą kredito linijos dalį iki kredito linijos termino pabaigos.

Apibendrinant galima teigti, kad kiekviena įmonė vykdydama nepertarukiamą gamybos ir realizacijos procesą naudoja apyvartinės lėšas, tad įmonei nuolat reikalingos apyvartinės lėšos sudaromos, pasitelkiant į pagalbą trumpalaikio finansavimo šaltinius (būdus). Lietuvos kredito įstaigos verslo įmonėms teikia platų spektrą įmonės turto trumpalaikio finansavimo būdų, tokių, kaip trumpalaikis kreditas, faktoringas, sąskaitų diskontavimas, overdraftas, kredito linijos, vartotojiški kreditai, kredito limitas.

Ilgalaikis verslo įmonių kreditavimas. Įmonė, norėdama naudotis ilgalaikiu finansavimu, gali kreiptis į bankus ir kitas finansavimo institucijas arba pati išleisti vertybinius popierius, tokius kaip paprastosios, privilegijuotosios akcijos arba skolos vertybiniai popieriai [46]. Ilgalaikis finansavimas dažniausiai naudojamas įsigyti pagrindiniam ilgalaikiam turtui kaip pastatai, įrengimai, įsigyti įrangą. Įsigijimo ir susiliejimo sprendimai dažnai susieti su ekonomikoje slypinčiomis galimybėmis suteikia galimybę įmonei padidinti akcijų vertę biržoje [46]. Finansavimas ilgalaikių paskolų forma gali būti gaunamas iš bankų taikant pastoviai kintamą palūkanų normą, užstatant įmonės turtą [5]. Galima išskirti šiuos ilgalaikio verslo finansavimo būdus(žr.2 priedą): ilgalaikis kreditas (investicinė paskola) ir lizingas (finansinė nuoma).

Ilgalaikis kreditas (investicinė paskola) - tai ilgalaikė paskola įmonėms, skirta įrangai ar įrengimams, gamybiniams ar komerciniams pastatams bei patalpoms įsigyti ar rekonstruoti, naujiems verslo projektams finansuoti. Įmonė iš banko pasiskolintas lėšas gali investuoti į ilgalaikį turtą - įrenginius ir gamybinės patalpas, į priemones, reikalingas įgyvendinant verslo projektą, investuoti į kitas įmones, plečiant įmonės veiklą [1]. Minimali paskolos suma priklauso nuo konkrečios kredito įstaigos sąlygų, tačiau bankuose ji dažnai nebūna mažesnė nei 10 – 20 tūkst. Lt.

Kredito unijų išduodamų investicinių paskolų suma dažnai būna mažesnė ir už 2 tūkst. Lt (daugelis kredito unijų minimalią paskolos sumą nurodo 300-500 Lt). Investicinės paskolos terminas būna ne trumpesnis kaip 12 mėnesių. Kredito unijos savo nariams - įmonėms gali pradėti teikti paskolas tik šioms išbuvus kredito unijos pajininku ne mažiau kaip 1 metus. Pagal Lietuvos banko reikalavimus, išduodamo investicinio kredito suma negali būti didesnė kaip 70 proc. bankui įkeičiamo likvidaus nekilnojamojo turto rinkos vertės. Jei bankui įkeičiamas gamybinės paskirties nekilnojamasis turtas, kilnojamasis turtas ar transporto priemonės, tokiu atveju išduodamos paskolos suma negali viršyti 30 – 50 proc. banko naudai įkeisto turto rinkos vertės. Paskolos grąžinimas paprastai būna užtikrinamas įkeičiant bankui žemę, pastatus, patalpas, įkeičiant esamas bei būsimas lėšas sąskaitoje, pateikiant kitos kredito ar finansų įstaigos garantijas, trečių asmenų garantijas ar laidavimus. Svarbu akcentuoti tai, kad skiriasi finansavimo sąlygos priklausomai nuo verslo subjekto patirties: jei verslas yra tik pradedamas, kredito įstaigos, mažindamos savo riziką, prašys didesnio verslininko dalyvavimo projekte, t.y. retai kada finansuos daugiau kaip 50-60 procentų verslo projekto sąmatos. Jei yra plečiamas veiklos istoriją turintis verslas, tai kredito įstaigos gali finansuoti iki 70 proc. visų investicijų. Bendra taisyklė: skolinto ir nuosavo kapitalo santykis įmonės balanse negali būti didesnis kaip 2/3, t.y. finansinės skolos neturėtų viršyti 70 proc. viso įmonės turto [1].

Kreipdamasis į kredito įstaigą dėl investicinės paskolos, verslo subjektas turi pateikti nemažai kredito įstaigos reikalaujamų dokumentų: prašymą paskolai gauti, verslo planą, įmonės juridinius ir finansinius dokumentus, pažymą apie įsiskolinimus Valstybinei mokesčių inspekcijai ir SoDrai, planuojamų atlikti investicijų sąmatą ir pagrindimą. Taip pat įmonė turi turėti atsiskaitomąją sąskaitą kredituojančiame banke.

Net 70 proc. komercinių bankų paskolų portfelio iki 2008 m. rugpjūčio 30 dienos sudarė užsienio valiuta išduotos paskolos. Investicinei paskolai nustatoma kintama palūkanų norma, kuri priklauso nuo bazinės palūkanų normos (LIBOR- Londono tarpbankinių paskolų JAV doleriais palūkanų norma, EURIBOR- Europos tarpbankinių paskolų eurais palūkanų norma ar VILIBOR- Vilniaus tarpbankinių paskolų litais palūkanų norma), pridedant pastovią banko maržą. Palūkanos skaičiuojamos už faktiškai panaudotas paskolos lėšas, iki visiško paskolos grąžinimo kredito įstaigai. Paprastai palūkanos skaičiuojamos ir turi būti kredito įstaigai mokamos kas mėnesį. Siekdamas užtikrinti klientų finansinę drausmę, kredito įstaigos gali skaičiuoti įsipareigojimo mokestį nuo per sutartą laikotarpį nepanaudotų paskolos lėšų sumos [24].

Investicinės paskolos paprastai teikiamos ne trumpesniam nei 3-5 metų terminui. Esant poreikiui, SVV subjektams bankai gali suteikti investicines paskolas iki 7-10 metų, su iki 3 metų paskolos grąžinimo atidėjimu. Tokias palankias finansavimo sąlygas SVV subjektams komerciniai bankai (AB Dnb NORD bankas, UAB Sampo bankas, AB „Šiaulių bankas“ ir kt.) gali teikti nuo to

laiko, kai pasirašė kredito linijų sutartis su Europos SVV skatinimo politiką įgyvendinančiomis finansų institucijomis (EIB- Europos investicijų banku, KfW- Kreditanstalt für Wiederaufbau, EBRD- European Bank for Reconstruction and Development) [9].

Lizingas - tai sutartis, kai įmonė nuomininkė, norinti naudotis pageidaujamu turtu, susitaria su finansuojančia įmone nuomotoja, kad ši nupirktų tą turtą ir leistų juo naudotis nuomininkui, mokant nuomos mokesčių už teisę naudotis tuo turtu.

Lizingo sąlygos gali labai skirtis: pavyzdžiui, nuomininkas gali turėti teisę po nustatyto nuomos laikotarpio įsigyti turtą už nominaliąją vertę. Lizingas gali būti naudojamas tiek nekilnojamajam (žemei ir pastatams), tiek kilnojamajam turtui (įrengimams ar transporto priemonėms) įsigyti. Dažnai įmonės, siekdamos padidinti likvidumą, parduoda turtą finansuojančiai kompanijai, o tada ją išsinuomoja (tai vadinama grįžtamojo lizingo sandoriu). Įmonė netenka nuosavybės teisės, išlaiko naudojimosi teisę, padidina pinigines lėšas ir moka nuomos mokesčius (vietoj anksčiau turėtų nusidėvėjimo išlaidų). Pirkimas išsimokėtinai dažniausiai netaikomas ilgiau nei penkeriems metams. Lizingas gali būti trumpalaikis, tačiau gali trukti ir ilgiau nei dešimt metų ir būti naudojamas kaip ilgalaikio finansavimo šaltinis žemei, pastatams ir kitam ilgalaikiam turtui įsigyti. Skiriamos dvi lizingo formos -finansinė ir veiklos (operacinė) [1].

Finansinis lizingas dažnai vadinamas visiško išsimokėjimo lizingu, jo laikotarpis viršija trukmę, reikalingą lizingo įmonei uždirbti pelną padengus kapitalo ir palūkanų išlaidas.

Veiklos lizingas - tai trumpalaikis lizingas. Paprastai jo trukmė neviršija turto ekonominio gyvavimo laikotarpio. Įmonė gauna pelną tik tuomet, jei turtą išnuomoja ilgesniam nei jo gyvavimo laikotarpiui. Ši lizingo forma ypač patraukli pramonės šakose veikiančioms įmonėms, kurioms būdingi ciklai, nes priklausomai nuo turto naudojimo pasikeitimo dažnai lizingas gali būti nutrauktas bet kuriuo momentu. Lizinguojant įrengimus, ypač jautrius technologiniams pasikeitimams, labiau rizikuoja lizingo kompanija, o ne nuomininkas. Veiklos lizingas patraukli forma įsigyti tokiai įrangai kaip kopijavimo, kasos aparatai, automobiliai ir kitas turtas.

Kadangi yra įvairių lizingo rūšių, tai skirtingi ir nuomininko įsipareigojimai prižiūrėti nuomojamą turtą. Finansinis lizingas trunka ilgiau, todėl įmonei šiam laikotarpiui reikalingi savo ištekliai, kaip ir naudojantis paskola ar išleidžiant obligacijas. Dažniausiai toks finansinis lizingas neatšaukiamas ir naudojamas žemei ir pastatams, o kartais ir dideliems įrengimams įsigyti lizingas labai veikia įmonės veiklos svertus, todėl lizingo mokesčių atspindėjimas finansinėse ataskaitose suteikia įmonės skolintojui galimybę įvertinti fiksuotų lizingo mokesčių mokėjimo tikslumą. Lizingas užima vis stipresnes pozicijas šalyse, plėtojančiuose savo finansų sistemas.

Pastaruoju metu beveik kiekvienas komercinis bankas turi įsteigęs lizingo bendrovę. Lietuvos lizingo asociacija vienija 9 komercinių bankų valdomų dukterinių lizingo bendrovių Lizingas vis labiau įsitvirtina verslo visuomenėje kaip lanksti, nesudėtinga, mažai rizikos turinti verslo

finansavimo forma. Dėl didelės konkurencijos mažėjančios palūkanos ir gerėjančios bendrovių siūlomos paslaugos lemia lizingo rinkos spartų augimą.

Lietuvos lizingo asociacijos duomenimis 2008 metais didžiausią dalį lizingo portfelio struktūroje sudarė investicijos į materialųjį turtą bei transporto priemonės: kelių transporto priemonės (ypatingai didelė dalis - lengvieji automobiliai), pramonės įranga ir įrenginiai, nekilnojamasis turtas. Lietuvoje lizingo bendrovių siūlomos verslo kreditavimo paslaugos yra dviejų tipų: finansinis lizingas (finansinė nuoma, kitaip dar vadinama „išperkamoji nuoma“) ir veiklos lizingas [27].

Finansinis lizingas tokia lizingo sandorio forma, kai, pasibaigus lizingo sutarčiai, turtas pereina kliento nuosavybėn. Klientas per nuomos laikotarpį sumoka visą turto įsigijimo kainą, palūkanas bei pridėtinės vertės mokestį, ir, pasibaigus nuomos laikotarpiui, dažniausiai tampa turto savininku. Paprastai finansinis lizingas yra ilgalaikis sandoris. Išnuomotas turtas įtraukiamas į kliento balansą ir klientas skaičiuoja jo nusidėvėjimą. Finansiniu lizingu naudojasi įmonės ir fiziniai asmenys, įsigyjantys gamybos įrangą, lengvuosius automobilius ir ūkines transporto priemones bei nekilnojamąjį turtą [27]. Lietuvos lizingo asociacijos duomenimis Lietuvoje finansinis lizingas sudaro beveik 93 proc. visų lizingo sandorių. Veiklos lizingas yra nuomos sandoris, kai lizingo bendrovė įsigyja kliento pageidaujamą turtą ir perduoda jį klientui naudotis iki nustatyto lizingo termino. Paprastai pasibaigus sutarties laikotarpiui lizingo objektas pasilieka lizingo bendrovės nuosavybėje, tačiau klientui gali būti suteikiama teisė, pasibaigus sutarties laikotarpiui, nuomojamą turtą nusipirkti už lizingo sandorio pradžioje iš anksto nustatytą likutinę lizingo objekto vertę. Viena iš veiklos lizingo rūšių yra nuoma su visišku aptarnavimu, kai kliento mokami nuomos mokesčiai apima visas su turto naudojimu susijusias paslaugas. Šiuo būdu įmonės dažniausiai nuomojasi automobilius. Nuomos įmokos įtraukiamos į įmonės sąnaudas [27].

Lizingo bendrovės finansavimo riziką valdo per pradinės įmokos dydį, kuris gali svyruoti nuo 5 iki 50 proc. ir priklauso nuo įmonės amžiaus ir veiklos patirties, veiklos perspektyvų, įmonės finansinės padėties ir lizingo objekto likvidumo. Naujos, veiklą pradėjančios ar labai specifinę bei nelikvidžią įrangą įsigyjanti bendrovė paprastai mokės didesnę pradinę lizingo įmoką (pvz.: 20-30), o senai veikiančios, geros finansinės būklės ir, pavyzdžiui, transporto priemonės įsigyjanti bendrovė galės mokėti žymiai mažesnę pradinę įmoką (5-10 proc.). Kaip ir paskolų atveju, taip ir lizingo sutarčių atveju lizingo bendrovės yra nustačiusios lizingo sutarčių administravimo mokestį, kuris paprastai sudaro apie 0,5-1 proc. nuo lizingo objekto vertės, maksimalus lizingo sutarties laikotarpis – 10 metų. Paprastai lizingo bendrovės siekia, kad įsigyjamo lizingo objekto finansuojama vertė būtų ne mažesnė kaip 10 tūkst. Lt, priešingu atveju lizingo sutarties administravimo mokestis gali padidėti iki 2 proc., ir būti ne mažesnis kaip 100 - 200 Lt. [27].

Apibendrinant galima teigti, kad įmonė, norėdama naudotis ilgalaikiu finansavimu, gali kreiptis į bankus ir kitas finansavimo institucijas. Ilgalaikis finansavimas dažniausiai naudojamas įsigyti pagrindiniam ilgalaikiam turtui kaip pastatams, įrengima, įrangai. Plačiausiai paplitę ilgalaikio finansavimo būdai yra ilgalaikis kreditas (investicinė paskola), lizingas(finansinė nuoma).

1.4. Kredavimo paslaugų pelningumas

Vienas svarbiausių rodiklių vertinant veiklą finansiniu požiūriu - pelnas. Bankas, kaip ir bet kuri įmonė - patiria savo veiklos išlaidas ir gauna pajamas. Banko veiklos rezultatas - pelnas arba nuostolis - parodo banko vadovybės gebėjimą valdyti. Pelnas didina bankų savininkų nuosavybę, o nuostoliai atskleidžia neefektyvią banko veiklą ir mažina kapitalo vertę, vadinasi, ir savininkų nuosavybę. V. Kvedaraitė (1996) ir kiti autoriai teigia, kad pagrindinis veiklos efektyvumo įvertinimo kriterijus – gautas pelnas. Šį požiūrį gali akcentuoti ir prielaida, kad tik pelningai dirbančiame banke galima apskritai vertinti efektyvumą. Pelnas gali būti traktuojamas kaip vienas iš pagrindinių ūkinės – finansinės veiklos efektyvumo matų, tačiau tikslinga neapsiriboti tik šiuo kriterijumi. Be to, iš visų santykinų rodiklių grupių labiausiai apibendrinantys veiklą yra pelningumo rodikliai, nes jie kompleksiskai atspindi ne tik finansinį banko veiklos rezultatą, bet ir jo efektyvumą.

Pelningumas yra tiesioginis banko veiklos efektyvumo matas. Todėl vertinant banko veiklą, būtina atlikti veiklos pelningumo analizę. Tam tikslui įvedamas EVA (Economic Value Added) rodiklis.

EVA rodiklis padeda išsiaiškinti, kada sukuriama banko vertė, tačiau norint išsiaiškinti, kiek banko vertės yra sukurta Senkaus ir Ragauskos (1998) nuomone, rinkėtų apskaičiuoti sukurtos vertės rodiklį. Bankas naudodamasis pridėtinės ekonominės vertės rodikliu stengsis plėsti savo veiklą ne tol kol bus pelninga, o tol, kol turės projektų, kurių grąža bus didesnė už banko kapitalo kaštus.

Vienas iš plačiai paplitusių banko veiklos analizės būdų yra vadinamasis Du Ponto modelis (J. Ragauskas, A. Senkus,1999). Analizuojami šie banko pelningumo rodikliai: turto ir nuosavybės grąža.

$$ROE = ROA * L;$$

$$ROA = \text{Pelnas} / \text{banko turtas}$$

$$L = \text{Banko turtas} / \text{banko kapitalas}$$

Čia: ROE – kapitalo grąža;

ROA – turto grąža;

L – finansinis svertas

Turto pelningumo dar kitaip vadinamo kaip turto grąžos rodiklis ar bendrojo kapitalo

pelningumas (ROA), rentabilumas atspindi visų banke (įmonėje) naudojamų išteklių efektyvumą. Iš šio rodiklio galima spręsti, kiek grynojo pelno tenka vienam turto litui arba kiek į šį turtą įdėta pinigų grįžta per ataskaitinį laikotarpį grynojo pelno pavidalu. Remiantis L. Juozaitienės (2000) teigimu, daugelis finansų analizės specialistų turto gražą laiko svarbiu indikatoriumi, parodančiu ūkinės veiklos efektyvumą, neatsižvelgiant į įmonės (banko) finansavimo struktūrą [10].

ROA sudarytas iš dviejų dalių – pelno maržos (PM) ir aktyvų pajamingumo (AY):

$$ROA = PM \times AY;$$

PM lygus visam pelnui, dalintam iš visų pajamų, o AY - visoms pajamoms, padalintoms iš visų aktyvų. AY rodiklis gali signalizuoti apie likvidumo bei kredito rizikas, o PM rodiklis – apie palūkanų normos bei kitas rizikas (PM).

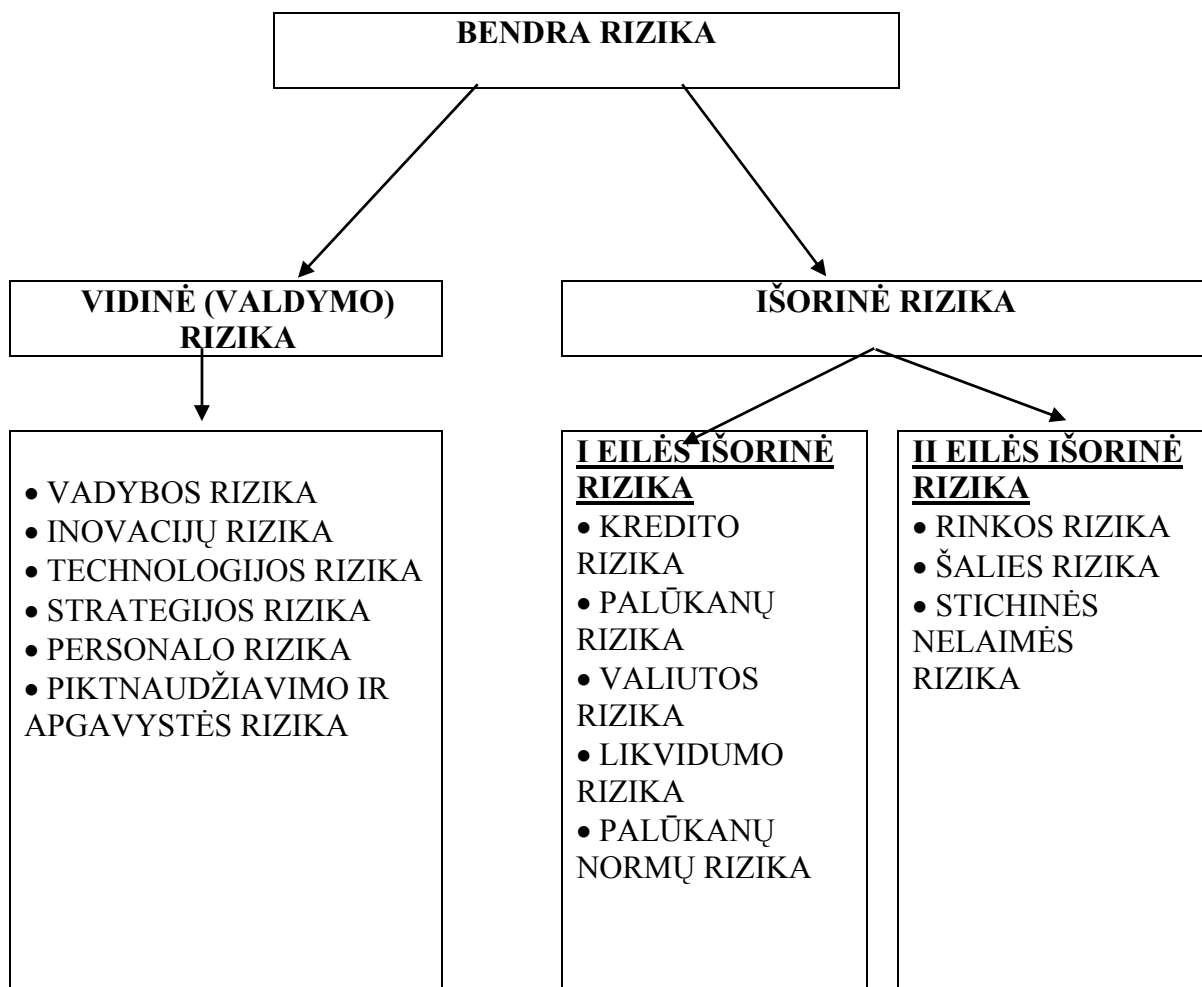
Pasak J. Ragauskos, A. Senkaus (1999), minėtus ir kitus rodiklius galima apskaičiuoti iš banko apskaitos duomenų, t.y. iš banko veiklos buhalterinių duomenų. Banko apskaitos duomenys atskleidžia tai, kas jau buvo, t.y. pelną, kuris buvo uždirbtas, kapitalą, kuris priklauso banko savininkams ir t.t., tačiau, nei iš balanso, nei iš pelno (nuostolio) ataskaitos negalime spręsti, kokią pelną gausime ateityje ir kokia dabartinė kapitalo vertė ateities atžvilgiu. Tarp investicijų ir finansų turi būti išlaikyta pusiausvyra (Lisauskas, 1996), be to, skirtingi aktyvai duoda komerciniams bankams nevienodą pelną bei turi skirtingą rizikos laipsnį. Pusiausvyra pasiekama, kai kiekvienai investicijai yra reikiamų finansinių išteklių. Tokia proporcija kartais gali būti nevisiškai išlaikoma, pvz., ilgalaikiai kreditai panaudojami trumpalaikėms atsargoms sudaryti. Todėl tobula ekonominė pusiausvyra nėra dažnas reiškinys. M. Jasienė (1998), Blank (2002) išskiria dvi finansinės pusiausvyros sudedamąsias dalis:

- Pelno siekimą, lemiantį investavimo motyvą;
- Likvidumą, išreiškiantį saugumo poreikį.

Kaip ir visų įmonių, bankų pagrindinis uždavinys yra maksimizuoti akcininkų naudą, išsaugant kapitalą ir didinant jo vertę. Viena iš galimybių šiam uždaviniui pasiekti – uždirbti grynojo pelno.

1.5. Kredito rizikos valdymas

Kiekvieno banko pagrindinis tikslas - kurti pridėtinę vertę savo akcininkams ir padėti tai daryti visuomenei, kuriai teikiamos paslaugos. Siekiant šio tikslo, turi būti kaip galima veiksmingiau valdomi turimi ištekliai ir kylanti rizika. Kiekvienas bankas savo veikloje susiduria su įvairių rūšių rizikomis ir nuo to, kaip bankas sugeba užkirsti kelią nuostolių dėl rizikų atsiradimui, bei imasi prevencinių priemonių, siekdamas valdyti rizikas, priklauso banko sėkminga veikla ir konkurencingumas. (1 pav.)

5 pav. Banko rizikos klasifikavimas

Šaltinis: V.Vaškełaitis. (2003) Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas.

Svarbu pabrėžti, kad daugumoje bankų kreditai sudaro ne mažiau kaip pusę aktyvų ir atneša 2/3 pajamų. Be to bankinės rizikos, iš kurių svarbiausiai kredito rizika dažniausiai koncentruojasi paskolų portfelyje. Jeigu bankui iškyta finansinių sunkumų, tai dažniausiai dėl kreditų, kurių nebeįmanoma išieškoti. Tai gali įtakoti klaidingi valdymo sprendimai, manipuliacija paskolomis, pažeidžiant teises normas, neteisingos kreditinės politikos vedimas, staigus ekonomikos nuosmukis.

Kredito rizika yra viena iš daugelio rizikos rūšių, su kuriomis bankai susiduria savo veikloje, tačiau dėl kredito rizikos patiriami nuostoliai yra vieni iš didžiausių, palyginus su nuostoliais patiriamais dėl kitų rizikų. Todėl būtent kredito rizikos valdymui yra skiriamos esminės pastangos banko rizikų valdymo sistemoje.

Kredito rizika – tai rizika, kad sandorio partneris (pirkėjas, pardavėjas, finansinio instrumento emitentas) negalės įvykdyti sutartų įsipareigojimų – mokėti palūkanų už paskolą, gražinti paskolos ar jos dalies. Kreditinė rizika yra pačios paskolos negražinimo ar palūkanų nesumokėjimas (J. Bessis 1998; T. W. Koch, S. S. MacDonald, 2000; R. Wells, 2000; E. Zelgave, 2000). Taip pat F.

Jasevičienė, R. Ginotienė, V. Stankevičienė (2000) kredito riziką apibūdina kaip tikimybę patirti nuostolius dėl to, kad kita šalis nesugeba veikti pagal sutartyje numatytas sąlygas. Tai neatskiriama turto (aktyvų) rizikos dalis, kadangi paskolos sudaro didžiausią turto dalį. (Банковское дело: стратегическое руководство, 1998).

Kredito rizikos valdymo tikslas – įvertinti galimų nuostolių atsiradimo galimybę, numatyti jų dydį, pateikti informaciją banko vadovybei, kad būtų pagerinta susidariusi padėtis [39].

Paskolų portfelio atveju kredito riziką pirmiausia lemia banko sugebėjimas teisingai pasirinkti kreditorius ir teisingai įvertinti paskolas. Nepaisant spartaus bankų rinkos vystymosi ir tobulėjimo, kredito rizika išlieka viena iš pagrindinių rizikų, dėl kurių bankai dažniausiai patiria nuostolių. *Paprastai išskiriami trys kredito rizikos tipai* (Greuning, Brajovic, 2000):

- Asmens ar vartotojo rizika;
- Įmonės rizika;
- Šalies rizika.

Kalbant apie aktyvų efektyvų kreditų portfelio valdymą būtina suderinti banko strategijos tris pagrindinius tikslus: pelningumą, likvidumą ir saugumą. Visų šių tikslų pasiekti tuo pačiu metu neįmanoma, todėl susidaro konfliktinė situacija, nes:

- jei bankas nori pasiekti aukštą pelningumą, jis privalės maksimizuoti ilgalaikių paskolų kiekį (aukštesnės palūkanos);

- norėdamas palaikyti reikiamą likvidumą, bankas privalės optimizuoti / maksimizuoti trumpalaikį paskolų kiekį;

- norėdamas užtikrinti saugumą, bankas privalo būti selektyvus, rinkdamasis klientus.

Tokioje situacijoje bankas turi tiksliai apibrėžti savo strategiją - t. y. vienam iš šių tikslų atiduoti pirmenybę prieš kitus du. Nuo šio pasirinkimo priklauso banko kreditų portfelio valdymo ir viso banko veiklos rezultatai. Bet kuriuo atveju nepamiršamas saugumo tikslas ir jis dažniausiai iškeliamas į pirmą vietą. Čia bankas ir susiduria su visoms pelno siekiančioms organizacijoms būdingu prieštaravimu – „pelnas – rizika”. Yra žinoma, kad kuo didesnis siekiamas pelningumas, tuo didesnė laukiam rizika. Kalbant apie paskolų portfelį, dažnai išskiriama užstato ir koncentracijos rizika. Užstato rizika susijusi su daliniu ar visišku užstatyto turto vertės sumažėjimu. Koncentracijos rizika atsiranda dėl blogų paskolų portfelio diversifikacijos kredituojamų ekonomikos šakų, geografinių regionų ar skolininkų atžvilgiu.

Siekdamas sumažinti kreditinę riziką, bankas turi diversifikuoti savo paskolų portfelį. Pats banko paskolų portfelio diversifikavimas pasireiškia kreditavimo galimybių išskirstymu. Banko kredito rizika didėja didinant bendrą kreditų apimtį, koncentruotą tarp nedidelio skaičiaus skolininkų [39]. Diversifikuojant banko paskolų portfelį, kreditai gali būti skirstomi pagal terminus,

kredito paskirtį, užstato patikimumą, palūkanų už kreditą nustatymą, ūkio šakas, šalis ir kitus kriterijus.

Šiuo metu patys bankai siekdami valdyti kredito riziką nustato griežtus vidinius reikalavimus, kokiems skolininkams gali būti suteikiamos paskolos, bet taip pat ir Lietuvos bankas, atliekantis kredito įstaigų priežiūrą, taiko tam tikrus kredito riziką ribojančius normatyvus.

Maksimalus skolinimas vienam asmeniui. Apribojimas taikomas siekiant išvengti galimo skolinimo vienam subjektui, kuris tam tikru momentu yra pajėgus uždirbti skolinančiai institucijai pakankamas pajamas. Tokio skolinimo pavojus yra tas, kad skolininkui susidūrus su finansinėmis problemomis jų nepavyks išvengti ir skolinančiajam. Todėl pagal Bazelio komiteto reikalavimus Lietuvos bankas (taip pat ir kiti centriniai bankai) riboja maksimalų skolinimą vienam asmeniui, kur tokiu asmeniu apibrėžiama tarpusavyje susijusių fizinių arba juridinių asmenų grupė. Maksimali paskolos suma vienam skolininkui neturi viršyti 25 procentų banko kapitalo. Banko suteiktų didelių paskolų bendroji suma neturi viršyti 800 procentų banko kapitalo.

Skolinimas susijusiems asmenims. Šio apribojimo esmė - identifikuoti tokius asmenis, kurie yra tarpusavyje susiję bet kokiais ryšiais, galinčiais peraugti į finansinius įsipareigojimus ar turtą. Rizika šioje srityje atsiranda, kai bankas suteikia paskolas skirtingiems asmenims nepažeisdamas savo vidinio statuto, tačiau kai tos paskolos iš esmės naudojamos tam pačiam tikslui. Tokiu būdu visų susijusiems asmenims suteiktų paskolų rizika agreguojasi ir realiai yra nevaldoma, nes kiekvienas iš paskolos gavėjų atskirai gali vykdyti savo finansines prievoles, tačiau vienam iš jų susidūrus su sunkumais, jų neišvengtų ir kiti tokios grupės nariai. Su banku susijusiais asmenimis yra laikomi:

- banko ir jo dukterinių bankų bei jo įmonių akcijų paketo savininkai, jų sutuoktiniai, tėvai ir vaikai arba įmonės, kuriose minėti asmenys tiesiogiai ar (ir) netiesiogiai įsigijo arba valdo daugiau kaip 20 procentų nuosavo kapitalo;

- banko ir jo dukterinių bankų bei įmonių tarybų ir valdybų nariai, revizoriai, administracijos ir filialų (skyrių) vadovai bei jų sutuoktiniai, tėvai ir vaikai arba įmonės, kuriose minėti asmenys tiesiogiai ar (ir) netiesiogiai įsigijo arba valdo daugiau kaip 20 procentų nuosavo kapitalo.

Bankai apie išduotas paskolas su banku susijusiems asmenims privalo pateikti informaciją Lietuvos bankui jo nustatyta tvarka. Lietuvos banko 1997 m. balandžio 24 d. priimtos "Abejotinų aktyvų grupavimo taisyklės" yra privalomos visiems bankams, grupuojant abejotinas paskolas ir darant atidėjimus. 2003 m. kovo mėn. 20 d. šios taisyklės buvo patobulintos ir patvirtintos naujos Abejotinų aktyvų vertinimo, grupavimo ir specialiųjų atidėjimų sudarymo bendrąsias nuostatas.

Iš ankščiau pateiktos informacijos matyti, jog kredito rizikos valdymo efektyvumas neviseiškai atspindi standartiniuose reikalavimuose, keliamuose Lietuvoje veikiantiems bankams. Kredito institucijų priežiūros tarnybos nereikalauja, kad bankai teiktų informaciją apie savo biudžetų

vykdymą, nors tai būtų geriausias kredito rizikos valdymo įvertinimo matas. Kita vertus, priežiūros institucijos siekia užsitikrinti, jog bankas įvykdys visus savo įsipareigojimus, neatsižvelgdamas į tai, ar toks veiksmas reikalautų banko veiklos nutraukimo ar ne.

1.6. Kredito rizikos vertinimo metodai

Sprendimo dėl paskolos išdavimo priėmimo procesas – ypatingai svarbus kredito rizikos valdymo etapas. Būtent jame ir sprendžiama ar skolininkas atitinka banko keliamus reikalavimus, ar tikslinga išduoti paskolą. Taip pat šiame etape yra nustatoma, kokio dydžio, trukmės paskola yra optimali rizikos minimizavimo ir skolininko poreikių patenkinimo prasme.

Kadangi bankai yra kredito įmonės, kurių pelningiausia veiklos kryptis – paskolų teikimas, todėl rizika jų veikloje yra neišvengiama. Praeityje buvo daug problemų, vertinant skolininko sugebėjimą gražinti išduotas paskolas ir sumokėti banko – paskolos davėjo – numatytas palūkanas. Praktikoje egzistuoja gana nemažai skolininko įvertinimo būdų, tačiau kiekvienas bankas turi savo kriterijus, kuriais remdamasis jis nustato kliento patikimumą.

Bankas, kaip kreditorius, stengiasi išvengti skolinimo rizikos. Jis, siekdamas efektyviai valdyti savo kreditinius išteklius, nori gauti objektyvų kliento finansinės būklės, ypač mokumo ir finansinio stabilumo įvertinimą tam tikrai datai ir prognozuoti, ar ši būklė išliks stabili ateityje, kitaip tariant, kredito ir procentinių pinigų gražinimo datas bei laikotarpius.

Galima teigti, skolinimo rizika tiesiogiai priklauso nuo banko paskolų portfelio kokybės ir kreditinio proceso organizavimo bei tinkamo kreditingumo įvertinimo. Todėl svarstant bet kurią kreditavimo galimybę, atliekant kreditingumo įvertinimą, būtina visiškai suprasti, kokį kreditinį sandorį bus prašoma finansuoti. Tam kiekviena įmonė yra vertinama pagal atitinkamą teorinį modelį, pritaikytą praktikoje.

Pagal teorinius modelius skolininko pajėgumą gražinti kreditą galima vertinti tokiais dažniausiai naudojamais pagrindiniais metodais [48]:

- Šešių „C” metodas;
- PARS metodas;
- CAMARI sistema.
- „Z” metodas;
- baliniu (taškiniu) metodas;

Šešių „C” metodas.

Analizuojant bet kurį skolininką, pirmiausia reikia išanalizuoti jį pagal šešių „C” metodą. Šis metodas apima penkių kriterijų įvertinimą. Šie kriterijai yra:

- Charakteristika (Character);

- Teisė (Capability);
- Kapitalas (Capital);
- Užstatas (Collateral);
- Sąlygos (Conditions);
- Kontrolė (Control)

Šešių „C” metodas taisyklė sako, kad prieš pradėdant nagrinėti bet kurį skolininką reikia jį įvertinti šiuos pagrindinius kriterijus:

Charakteristika. Kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad skolininkas turi aiškiai apibrėžtą tikslą paimti paskolą ir rimtus bei pagrįstus ketinimus paskolą gražinti. Taip pat labai svarbu, kad skolininko nurodytas paskolos panaudojimo tikslas neprieštarautų banko kredito politikoje nurodytiems tikslams, kuriems bankas suteikia paskolas. Netgi ir esant aiškiam ir geram paskolos tikslui, kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad skolininkas atsakingai naudos pinigus, kad į visus banko klausimus buvo sąžiningai atsakyta ir kad skolininkas dės visas pastangas paskolos gražinimui. Jei kredito vadybininkas turi pagrindo įtarti, kad skolininkas nesąžiningai atsako į klausimus apie paskolos paskirtį ar gražinimą, paskola neturi būti suteikta, kitaip iškils reali grėsmė, kad ta paskola taps problemine.

Teisės. Kredito vadybininkas privalo būti įsitikinęs, kad klientas turi teisę prašyti ir gauti paskolą, kad jis turi visus įgaliojimus priimti sprendimus ir pasirašyti paskolos sutartį. Ši kliento charakteristika vadinama kliento “teise” skolintis pinigus. Kredito vadybininkas taip pat privalo būti įsitikinęs, kad įmonės atstovas turi visus vadovybės ar savininkų įgaliojimus kreiptis į banką dėl paskolos bei derėtis dėl jos sąlygų, teikti informaciją apie įmonę ir, svarbiausia, pasirašyti paskolos sutartį. Paprastai tai įrodoma dokumento, kuriuo įmonės vadovybė suteikia jos atstovui reikiamus įgaliojimus, kopija.

Kapitalas. Tai yra vienas iš pagrindinių skolininko pajėgumo gražinti paskolą aspektų. Klausimas, ar skolininkas turės sukaupęs pakankamai kapitalo, kad gražintų paskolą, yra vienas svarbiausių. Bendru atveju, skolininkai turi tris šaltinius, iš kurių galėtų gražinti paskolas: pinigų srautai, likvidus turtas, kurį galima parduoti, kapitalas sukauptas išleidžiant skolos ar kitus vertybinius popierius. Bet kuriuo atveju, bankininkai labiau vertina pinigų srautus, kaip pagrindinį paskolos gražinimo šaltinį, nes turto pardavimas gali susilpninti skolininko padėtį, o skolos vertybinių popierių išleidimas yra ne kas kita, kaip dar vienas skolinimasis. Todėl skolininko pinigų srautų analizei yra skiriamas gana didelis dėmesys. Kredito specialisto klausimai, susiję su skolininko kapitalu apima duomenis apie pastovų skolininko pajamų didėjimą, galimybes, kad toks didėjimas tęsis ir bus pakankamas gražinti paskolą, duomenis apie dabartines skolininko pajamas ir išlaidas.

Užstatas. Kredito vadybininkas privalo išsiaiškinti ar skolininkas turi pakankamai turto užtikrinti paskolos gražinimui. Taip pat svarbi informacija apie turto amžių, kokybę, technologijas. Jei turtas yra technologiškai pasenęs, jo vertė yra daug mažesnė už tą turta, kuris yra technologiškai vertingas verslo procese. Taip pat svarbu nustatyti užstato rinkos vertę tiek esamu laiku, tiek jos kitimą ateityje.

Sąlygos. Kredito vadybininkas privalo domėtis šakos, kurioje veikia skolininkas, situacija, pokyčiais ir perspektyvomis. Tai apibrėžiama kaip ekonominės sąlygos, kurios gali paveikti paskolos gražinimą. Paskolos gražinimo planas gali atrodyti patraukliai popieriuje, tačiau tai gali paveikti ekonomikos pokyčiai, kad ir tokie, kaip infliacija. Todėl bankai skiria didelį dėmesį ekonominės situacijos stebėjimui – sukuriama rinkos analizės padaliniai, kurie įdėmiai stebi ekonomikos pokyčius ir prognozuoja jų poveikį verslui.

Kontrolė. Paskutinis aspektas – kontrolė. Šią sritį apima tokios informacijos gavimas, ar įstatymų pasikeitimas galėtų neigiamai paveikti skolininką ir jo galimybes gražinti paskolą. Taip pat šiame etape nustatoma ar paskola atitinka banko paskolų politiką.

Didžiojoje Britanijoje plačiai komerciniuose bankuose naudojamas PARS metodas įvertina paskolos panaudojimo tikslą (purpose), prašomą paskolos sumą (amount), paskolos gražinimo šaltinį (repayment), užstatą (security).

Kita kreditingumo nustatymo sistema, plačiai naudojama užsienio bankuose, vadinama **CAMARI** sistema, apima ir įvertina didesnę veiksmų spektrą:

- kliento kokybinės savybės (character);
- gebėjimai gražinti paskolą (ability);
- marža (margin) – tai pajamos, kurias bankas gaus suteikęs paskolą;
- paskolos suma (amount);
- paskolos gražinimo sugebėjimas (repayment);
- užstatas ar tam tikros rizikos mažinimo priemonės (insurance).

Kaip matyti CAMARI sistema apima tiek 6C taisyklę, tiek PARTS metodą. Susistemintus šių trijų metodikų kreditingumo įvertinimo sistemų siūlomus vertinti elementus, galima išskirti šiuos veiksmus kaip pagrindinius: personalinius, finansinius ir išorinius [48]. *Personalinius veiksmus* apima paskolos gavėjo (įmonės vadovu) asmenines savybes, šilavinimą, kompetenciją, patyrimą, sugebėjimą prisitaikyti prie besikeičiančių verslo sąlygų, kompanijos valdymo (darbo planavimas, organizavimas, vykdymas, motyvacija) gebėjimus, amžių, sveikatos būklę bei organizacinę įmonės struktūrą. *Finansiniai veiksniai* atsiskleidžia per kliento finansinės būklės analizę. Finansinės būklės analizė atskleidžia kliento stipriąsias ir silpnąsias puses. Tačiau finansinių duomenų analizė negali duoti vienareikšmiškų atsakymų, o tik padeda kredito analitikui išsamiau bei detaliau susipažinti su klientu. *Išoriniai veiksniai*, skirtingai nuo minėtų veiksmų, dažnai nėra sąlygojami paties kliento,

tačiau jų analizė yra būtina, nes jie tiesiogiai veikia kliento finansinę būklę (įmonės kurioje dirba klientas, užimamos rinkos dalis, naudojamos technologijos, inovacijos, veiklos tendencijos, perspektyvos).

“Z” metodas.

1970–ųjų metų pabaigoje šį modelį išrado grupė amerikiečių. Jie pastebėjo, kad skaičiuojant įmonės finansinį stabilumą, stabili įmonė tiesinėje priklausomybėje atsiduria toje pačioje vietoje. Tuomet buvo nustatytas tam tikras dydis (riba), nuo kurio įmonės stabilumas mažėja ir veikla gali būti vadinama nuostolingesnė. Atsižvelgdamas į anksčiau atliktus tyrinėjimus, Altmanas pasiūlė 5 faktorių lygtį. Pasirinkti penki svarbiausi rodikliai:

- turto pelningumas (k_1); ($k_1 = \text{Veiklos pelnas} / \text{Visas turtas}$)
- turto grąža (k_2); ($k_2 = \text{Pardavimai} / \text{Visas turtas}$)
- nuosavo kapitalo padengimo rodiklis (k_3); ($k_3 = \text{Nuosavas kapitalas} / \text{Trumpalaikiai įsipareigojimai}$)
- grynasis turto pelningumas (k_4); ($k_4 = \text{Nepaskirstytas pelnas} / \text{Visas turtas}$)
- nuosavo kapitalo dalis aktyvuose (k_5). ($k_5 = \text{Nuosavas apyvartinis kapitalas} / \text{Visas turtas}$)

turtas)

Kiekvienam rodikliui nustatytas atitinkamas svarbumo lygis ir išvesta tokia penkių faktorių lygtis:

$$Z = 3,3 \cdot k_1 + 1 \cdot k_2 + 0,6 \cdot k_3 + 1,4 \cdot k_4 + 1,2 \cdot k_5$$

Pagal šią formulę apskaičiuota reikšmė apibūdina įmonės bankroto tikimybę. Optimali kritinė reikšmė lygi 2,675. tolesnės ribos pasiskirsto taip:

1 lentelė

Z koeficiento reikšmės apibūdinimas

Z reikšmė	Iki 1,8	Nuo 1,9 iki 2,7	Nuo 2,8 iki 2,9	Daugiau 3
Apibūdinimas	Bankroto tikimybė labai didelė, įmonės būklė rizikinga	Bankroto tikimybė didelė	Bankroto tikimybė įmanoma	Bankroto tikimybė labai nedidelė

Šaltinis: Sudaryta aurtorių

„Balinis“ („taškinis“) metodas.

Taškinį modelį galima naudoti tiek ūkio subjektams, tiek individualiems skolintojams, tiek jau išduoto kredito, tiek potencialių skolintojų įvertinimui. Amerikiečių ekonomisto Česer'io pasiūlytame modelyje komercinės paskolos įvertinimui taikomi šeši rodikliai, t.y.:

- grynujų pinigų ir vertybinių popierių procentinė dalis aktyvuose;

- įplaukų ir grynujų pinigų bei vertybinių popierių santykis;
- pajamų iki procentų ir mokesčių mokėjimo ir aktyvų procentinė dalis;
- bendrų įsipareigojimų ir aktyvų santykis;
- pagrindinio kapitalo (aktyvų) ir akcinio kapitalo santykis;
- apyvartinio kapitalo ir grynujų pardavimų santykis.

Česer'is naudojo 37 įmones, kurioms buvo suteiktos paskolos, ir tiek pat įmonių, kurioms paskola nebuvo suteikta. Apskaičiavimui buvo naudoti firmų - skolininkų balanso duomenys tais metais, kai buvo prašoma paskolos. Šiuos rodiklius Česer'is įtraukė į paskolos sutarties sąlygų nesilaikymo tikimybės formulę. Paaiškėjo, kad trys iš kas ketvirto paimto atvejo buvo teisingi.

Diuran'as 1940 metų pradžioje pirmasis pasiūlė taškinio modelio techniką – atitinkamą būdą, - vertinant vartotojiško kredito ėmėjo būklę. Šis ekonomistas išskyrė grupę faktorių, kurie galėtų pakankamai tiksliai apibrėžti kredito rizikos lygį. Kiekvienas bankas gali pasirinkti įvairiausių būdus, vertindamas skolininko rizikingumą, nuo paprasčiausių formulių iki sudėtingų matematinių modelių. Rodiklio reikšmingumas, ribos gali skirtis priklausomai nuo šalies, banko politikos ir kitų veikiančių faktorių. Užsienio praktikoje labai dažnai paskolos rizika yra įvertinama remiantis šešiais kriterijais, pavaizduotais 2 lentelėje.

2 lentelė

Paskolos rizikos įvertinimo kriterijai

Skolinimo rizikos vertinimo kriterijai					
Kliento mokumas	Finansinė padėtis	Valdymas	Garantai/ laiduotojai	Paskolų struktūra	Gamyba (ekonomika)

Šaltinis: (Банковское дело: стратегическое руководство, 1998, с.30)

Kliento mokumas atspindi firmos sugebėjimą gauti pelną ir laiku gražinti visas skolas - tai yra pelno (nuostolio) ataskaitos rodiklis. Finansinė padėtis parodo firmos finansinį pajėgumą. Valdymas, vadovybė yra ne mažiau svarbūs firmos veiklos veiksniai. Įvertindamas užstatą, laiduotojus, paskolos struktūrą, bankas tam tikra dalimi užsitikrina paskolos gražinimą, tačiau savalaikis jos apmokėjimas daug priklauso nuo skolininko komercinės veiklos. Taip pat skiriami kredito rizikos vertinimo modeliai *pagal rizikos sudedamąsias dalis*.

Vertinant kredito riziką, skiriamos tokios jos sudedamosios dalys: įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (Probability of Default – PD) arba reitingo pasikeitimo tikimybės (Rating Transition Probabilities), nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju (Loss Given Default – LGD), kredito pozicija įsipareigojimų nevykdymo atveju (Exposure at Default – EAD), kredito pozicijos trukmė (Maturity – M) (BCBS 2004).

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė rodo skolininko patikimumo lygį, t.y. kiekybiškai įvertinama, kokia yra tikimybė, kad skolininkas neįvykdys savo įsipareigojimų sutartyje numatytais sąlygomis. Paprastai kredito rizikos vertinimo modeliuose taikomos vienu metų įsipareigojimų nevykdymo tikimybės. Kadangi koreliacija tarp kredito rizikos ir kredito trukmės yra reikšminga ir teigiama, kartais skaičiuojama ne vienu metų, o viso kredito termino įsipareigojimų nevykdymo tikimybė (pvz., jei kredito terminas yra 10 metų, tai minėtas rodiklis parodys kliento įsipareigojimų nevykdymo tikimybę per 10 metų). Jei modeliuojama ne tik įsipareigojimų nevykdymo tikimybė, bet ir skolininko kredito rizikos pasikeitimai, vertinamos ir kredito reitingo padidėjimo (sumažėjimo) tikimybės. Taigi įsipareigojimų nevykdymas yra tik viena kredito (ne)grąžinimo baigčių, gali būti ir tarpinių baigčių – kredito rizikos padidėjimas arba sumažėjimas. Įsipareigojimų nevykdymas yra žemiausias reitingų skalės įvertinimas.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybė neatskleidžia įsipareigojimų nevykdymo padarinių, t.y. neįvertinamas galimas nuostolis dėl neįvykdytų įsipareigojimų. Nuostolis įsipareigojimų nevykdymo atveju rodo kredito pozicijos dalį, kuri bus prarasta, skolininkui neįvykdžius įsipareigojimų bankui. Ši kredito rizikos sudedamoji dalis, atskleidžianti skolininko finansines problemas, susijusi su paskolos grąžinimo užtikrinimo priemone ir jos dydžiu.

Kredito rizikos sudedamosios dalys, kaip šios rizikos vertinimo modelių parametrai, naudojamos vertinant tikėtiną ir netikėtiną kredito nuostolį. Pačioms kredito rizikos sudedamosioms dalims vertinti irgi taikomi modeliai. Nors kredito rizikos vertinimo modelius galima skirstyti remiantis įvairiais kriterijais, I.Kamieno ir V.Valvonio nuomone, toks kriterijus galėtų būti modelio rezultatai. Kitais žodžiais, kredito rizikos vertinimo modeliai gali būti skirstomi pagal tai, kuri kredito rizikos sudedamoji dalis (arba dalys) yra vertinama (žr. 3 lentelė).

3 lentelė

Kredito rizikos vertinimo modeliai

Modelių grupė	Modelis	
Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės	Aktuarinis	Pasirinkimo sandorio
	Vertinimo balais	Kredito maržos
Kredito pozicijos	Kredito ekvivalento pozicijos	Gražinimo lygio
Portfelio nuostolio	Rinkos vertės	Įsipareigojimų nevykdymo

Šaltiniai: E.Falkenstein, A. Boral, L.V.Carty (2000); J.B.Caouette, E.I.Altman, P.Narayanan (1998); sudaryta autorės.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybės modeliai – bene gausiausia modelių grupė. Nors visi jie skirti konkretaus skolininko įsipareigojimų nevykdymo tikimybei vertinti, jų sudarymo metodai ir naudojama informacija skiriasi. Aktuariniais skaičiavimais pagrįsti modeliai (vadinamieji “mirtingumo” modeliai) leidžia įvertinti individualių skolininkų ar jų grupių įsipareigojimų nevykdymo per tam tikrą laikotarpį faktinius santykinius dažnius. Daroma prielaida, kad praeityje stebėti įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai tokie patys turėtų išlikti ir ateityje. Didžiausias tokių modelių trūkumas yra tai, kad neatsižvelgiama į kokybinius paskolų pokyčius, kai, iš esmės pasikeitus vertinamų paskolų kokybei, praeities duomenys to nerodo, o jei ir rodo, tai tik praėjus tam tikram laikui [19]. Vertinimo balais modeliai dažniausiai grindžiami įmonių finansinių ataskaitų duomenimis, o vertinant fizinio asmens kredito riziką paprastai atsižvelgiama į jo pajamas, turtą ir kitus duomenis. Įsipareigojimų nevykdymo tikimybei skaičiuoti taikant pasirinkimo sandorio ir kredito maržos modelius, naudojama rinkos informacija – nuosavybės ir skolos vertybinių popierių kainos.

Įsipareigojimų nevykdymo tikimybei skaičiuoti taikant aktuarinius modelius, pirmiausia visus skolininkus reikia suskirstyti į grupes pagal jų riziką. Būtina turėti praeities duomenų apie įsipareigojimus vykdžiusius ir jų nevykdžiusius skolininkus. Tokios informacijos gauti nesunku, nes ji kaupiama paskolų registre, kur kas sunkiau skolininkus suskirstyti pagal kredito riziką. Kiekvienas bankas skolininkų kredito rizikai vertinti turi savą reitingų sistemą, todėl sukurti bendrą, visiems bankams priimtina paskolų skirstymo pagal riziką sistemą labai sunku.

Mažmeninių klientų (fizinių asmenų ir mažų įmonių) įsipareigojimų nevykdymo tikimybei vertinti aktuariniai modeliai galėtų būti taikomi ir paskolų registro mastu. Panašios kredito rizikos mažmeniniams klientams suteikiama daug paskolų, kurių vidutinė suma palyginti maža. Bankams finansiškai nenaudinga skirti daug mažmeninių klientų rizikos grupių. Atsižvelgiant į tokių klientų paskolų rizikos panašumus, reikėtų skirti 4-6 rizikos grupes, kurių įsipareigojimų nevykdymo santykiniai dažniai būtų pakankamai pastovūs. Skaičiavimai nebūtinai turėtų būti atliekami paskolų registro mastu – siekiant didesnio rezultatų patikimumo, aktuariniam modeliui sudaryti reikalingi duomenys galėtų būti kaupiami paskolų registre, o patį modelį galėtų sudaryti kiekvienas bankas.

Vertinimo balais modeliai sudaromi remiantis finansiniais ir kitokiais duomenimis, apibūdinančiais skolininko kredito riziką (įsipareigojimų nevykdymo tikimybę). Fizinių asmenų vertinimo balais modeliai JAV paplito Antrojo pasaulinio karo metais, kai daugelis kredito analitikų buvo pakviesti į karo tarnybą. Jų atliekamus vertinimus pakeitė naujos kiekybinės skolininkų kredito rizikos vertinimo sistemos [37]. Praėjus tam tikram laikui, pastebėta, kad statistiniais metodais grindžiami modeliai leidžia gerai įvertinti skolininkų kredito riziką, o pagal rezultatų patikimumą jie prilygsta įprastiniams (kokybiniais) kredito rizikos analitikų vertinimams [36]. XX a. septintajame dešimtmetyje, pasirodžius E.I.Altman ir W.Beaver darbams, taikant statistinius

metodus pradėtas prognozuoti įmonių įsipareigojimų nevykdymas [7]. Vertinimo balais modelių nauda įvairiapusė. Pirmiausia, vertinimo balais modelio rezultatai būtų atskaitos taškas bankams teikiant paskolas: prieš suteikdamas paskolą, bankas sužinotų skolininko įvertinimo balą ar įsipareigojimų nevykdymo tikimybę ir galėtų priimti labiau pagrįstą sprendimą dėl paskolos suteikimo (nesuteikimo) bei nustatyti skolininko kredito riziką atitinkančias paskolos palūkanas. Antra, vertinimo balais modelis galėtų būti taikomas skolininkams suteikiant reitingus. Toks rizikos įvertinimas būtų aktuarinio (mirtingumo) modelio priešingybė – pirmiausia apskaičiuojama įsipareigojimų nevykdymo tikimybė ir tik tada pagal ją skolininkui suteikiamas reitingas. Trečia, taikant vertinimo balais modelį, būtų galima objektyviai įvertinti, kokie skolininkų finansiniai rodikliai geriausiai atskleidžia jų nemokumą. Ketvirta, modelio rezultatus būtų galima naudoti bankų priežiūros tikslais – nustatant, ar specialieji atidėjimai ir kapitalas pakankami prisiimtai kredito rizikai padengti, vertinant bendrą banko paskolų portfelio kredito riziką [40].

Kredito pozicijos vertinimo modeliai skirti paskolų gražinimo lygiui [18] ar kredito linijų (limitų) panaudojimui įsipareigojimo nevykdymo atveju prognozuoti. Taikant šiuos modelius skolininkai ir finansinės priemonės suskirstomos į keletą homogeninių grupių. Remiantis praeities duomenimis, apskaičiuojamos kiekvienos homogeninės grupės kredito rizikos sudedamųjų dalių reikšmės. Kredito pozicijos modelių grupei priskiriami ir išvestinių finansinių priemonių modeliai, išvestinių finansinių priemonių pozicijas leidžiantys transformuoti į kredito pozicijas.

Portfelio nuostolio modeliai sudaromi remiantis įsipareigojimų nevykdymo tikimybės vertinimo ir kredito pozicijos vertinimo modelių rezultatais. Taikant portfelio nuostolio modelius įvertinamas kredito nuostolio skirstinys, pagal kurį galima apskaičiuoti tikėtino ir netikėtino nuostolio dydį. Kad būtų galima įvertinti paskolų portfelio nuostolio skirstinį, turi būti žinomos kiekvienos paskolos kredito rizikos sudedamosios dalys ir jų tarpusavio priklausomybė (koreliacija). Remiantis kredito nuostolio skirstiniu, galima įvertinti pasirinktą kvantilį atitinkantį nuostolio lygį ir ekonominio kapitalo poreikį šiam nuostoliui padengti. Bankų vidaus tikslais ekonominio kapitalo poreikis skaičiuojamas ir kapitalas banko struktūriniais padaliniais paskirstomas, taikant vieną iš portfelio nuostolio modelių, pavyzdžiui: *CreditMetrics*, *CreditPortfolioView*, *CreditRisk+* ar KMV. Skaičiuodami kapitalo poreikį priežiūros tikslais, bankai privalės atsižvelgti į Naujojo kapitalo susitarimo (BCBS 2004) siūlymus. Pagal Bazelio bankų priežiūros komiteto parengtą metodiką, bankui bus leidžiama vertinti tik kredito rizikos sudedamąsias dalis, o kapitalo poreikis turės būti skaičiuojamas taikant Naujajame kapitalo susitarime pateiktus algoritmus. Kapitalo poreikis (K) turės būti skaičiuojamas kaip PD, LGD, EAD ir M funkcija:

$$K = f(\text{PD}, \text{LGD}, \text{EAD}, \text{M}).$$

Funkcija f priklauso nuo vertinamo turto rūšies, tačiau yra griežtai nustatyta, t.y. bankai, nors ir

turėdami tam tikrą kredito rizikos modeliavimo patirtį, negali pakeisti funkcijos išraiškos. Todėl labai svarbu įvertinti kredito rizikos sudedamąsias dalis [40]. Siekiant valdyti kredito riziką yra labai svarbu, kad visa informacija, surinkta kredito vadybininko būtų tinkamai ir aiškiai dokumentuota. Taip pat būtent kredito vadybininkas kartu su kitais banko darbuotojais yra atsakingas, kad būtų išduota būtent tokia paskola, kuri minimizuotų kredito riziką ir atneštų bankui pakankamas pajamas. Taip pat svarbu, kad paskolos sutartis būtų sudaryta tinkamai, kad joje atsispindėtų apsidraudimas nuo rizikų ir kliento poreikių patenkinimas. Dažnai bankas geriau suvokia skolininko finansinius poreikius, negu pats skolininkas, todėl paskolos suma gali būti tiek mažesnė, tiek ir didesnė, negu prašė skolininkas. Bankas taip pat privalo nustatyti ir tinkamą paskolos laikotarpį. Todėl kredito vadybininkas turėtų iš esmės suderinti tiek buvimą kliento konsultantu, tiek kredito rizikos minimizavimo užduotį. Tinkamai sudaryta paskolos sutartis privalo atspindėti banko siekį tinkamai apdrausti paskolą, užsitikrinti jos grąžinimą – taigi – minimizuoti kredito riziką.

1.7. Kreditavimo paslaugų analizės ir tendencijų įvertinimo metodologija

Magistriniame darbe analizuojant kreditavimo AB DnB NORD banko paslaugas remtasi ekonometrijos metodais. Prognozuojant AB DnB NORD banko paskolas išduotas fiziniams juridiniams asmenims 2009-2011 metais, paskaičiuotas absoliutaus lygio padidėjimas/sumažėjimas.

Absoliutus lygio padidėjimas/sumažėjimas – parodo, keliais vienetais pasikeičia jo lygis per tam tikrą laikotarpį. Jis apskaičiuojamas baziniu ir grandinininiu būdu:

$$\Delta y_{\text{bazinis}} = y_n - y_1 \quad (1); \quad \Delta y_{\text{grandininis}} = y_n - y_{n-1} \quad (1)$$

čia y_n - dabartinė reikšmė;
 y_1 - bazinis dinamikos eilutės lygis;
 y_{n-1} - lygis, einantis prieš lygį y_n .

Taip pat nustatytas paskolų išduotų fiziniams ir juridiniams asmenims didėjimo ir padidėjimo tempas. *Didėjimo tempas* – parodo, kiek kartų padidėjo ar sumažėjo reiškinio lygis šio laikotarpio praėjusio laikotarpio atžvilgiu arba kiek procentų siekia praėjusio laikotarpio atžvilgiu. Tai dviejų dinamikos eilutės lygių santykis. Jis skaičiuojamas baziniu ir grandinininiu būdu:

$$T_{d \text{ bazinis}} = \frac{y_n}{y_1} * 100 \quad (2); \quad T_{d \text{ grandininis}} = \frac{y_n}{y_{n-1}} * 100 \quad (2)$$

Padidėjimo tempas – rodo, keliais procentais pasikeičia reiškinio lygis per nagrinėjamą laikotarpį. Jis apskaičiuojamas baziniu ir grandinininiu būdu:

$$T_{p \text{ bazinis}} = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100 \quad (3); \quad T_{p \text{ grandininis}} = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100 \quad (3)$$

Atliekant tyrimą panaudoti ir struktūrinės analizės metodai, kurie leidžia pažvelgti kokią procentinę dalį sudaro palūkanų pajamos visose pajamose taip pat šis metodas pritaikytas ir banko įsipareigojimų analizei. Baigiamajame darbe struktūrinė analizė papildoma grafiniu vaizdavimu procentine išraiška, kuri leidžia geriau įvertinti palūkanų pajamų ir banko įsipareigojimų kitimo tendencijas analizuojamu laikotarpiu. Siekiant įvertinti paskolų kitimo tendencijas 2009-2011 metais, paskaičiuotas vidutinis kvadratinis nuokrypis. *Vidutinis kvadratinis nuokrypis* – tai dydis parodantis, kiek vidutiniškai požymio reikšmės yra nutolusios nuo vidurkio. Šis rodiklis skaičiuojamas pagal formulę:

$$\sigma = \sqrt{\sigma^2} \quad (4)$$

Atlikus dinaminę ir struktūrinę AB DnB NORD banko pajamų ir išlaidų analizę, pateikta AB DnB NORD banko paskolų fiziniams ir juridiniams asmenims prognozė penkiems metams. Prognozavimas suprantamas, kaip būsimo nagrinėjimo objekto eigos numatymas, atsižvelgiant į turimą praktinį patyrimą ir priimtas teorines prielaidas. Tiriamo reiškinio kiekybinio modelio sudarymą nagrinėja taip vadinami analitiniai būdai, kuomet atspindi tiriamo reiškinio vystymosi tendenciją. Šiuo atveju prognozė bus atliekama, naudojant tiesinio *trendo funkciją*:

$$y_t = a + bt \quad (5)$$

y_t - teoriškai aplyginta prognozuojama reikšmė.

Funkcijos parametrai apskaičiuojami panaudojant mažiausių kvadratų būdą.

Tada regresijos koeficientas apskaičiuojamas pagal formules:

$$a = \frac{1}{n} (\Sigma y - b \Sigma t) \quad (6)$$

$$b = \frac{n \Sigma ty - \Sigma t \Sigma y}{n \Sigma (t^2) - (\Sigma t)^2} \quad (7)$$

Pateikiamų prognozių patikimumui įvertinti paskaičiuotas determinacijos koeficientas .

Determinacijos koeficientas - parodo, kokią viso išėjimo kintamojo dalį nulemia įėjimo kintamojo kitimas. Jei determinacijos koeficientas yra mažas, tai prognozė nėra patikima. Jis apskaičiuojamas pagal formulę:

$$D = R^2 * 100\% = \left(1 - \frac{\Sigma (y - \hat{y})^2}{\Sigma (y - \bar{y})^2} \right) * 100\% \quad (8)$$

čia: D – koreliacijos indekso pašaknis reiškinys, vadinamas determinacijos koeficientu, R – koreliacijos indeksas. Akcentuotina tai, kad jei determinacijos koeficientas yra mažesnis už 100 %, vadinasi yra kitų, nuo įėjimo kintamojo nepriklausančių ir neįvertintų veiksnių. Determinacijos

koeficientas parodo, kiek procentų laikas įtakoja nagrinėjamos reikšmės kitimą. Apskaičiuojant standartinės prognozės paklaidą, būtina surasti viršutines ir apatines ribas, kuriose su tam tikra tikimybe galima laukti faktiškos prognozuojamo dydžio reikšmės.

Viršutinė ir apatinė ribos skaičiuojamos pagal formulę:

$$y_t \pm 2 * S_{\hat{y}_t} \quad (9)$$

Eilučių išlyginimas pagal vidutinį absoliutinį padidėjimą, kuris apskaičiuojamas pagal formulę:

$$\hat{y}_t = a_1 + (t - 1) * \Delta\bar{y} \quad (10)$$

$$\Delta\bar{y} = \frac{y_n - y_1}{n - 1} \quad (11)$$

čia: y_n - galutinis eilutės lygis; a_1 ir y_1 - pradinis eilutės lygis;

t – laiko parametrai; n – eilutės lygių skaičius;

$\Delta\bar{y}$ - vidutinis absoliutinis lygio padidėjimas.

Prognozė apskaičiuojama pagal formulę:

$$\hat{y}_t = a_1 + (t - 1) * \frac{y_n - y_1}{n - 1} \quad (12)$$

Analizės metu siekiant nustatyti priklausomybę tarp banko grynojo pelno ir gaunamų pajamų, buvo skaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris parodo priklausomybės tarp reiškinių, ieškant tarp jų funkcinių ryšių.

Koreliacijos koeficientas apskaičiuojama pagal formulę:

$$r_{xy} = \frac{\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum (y_i - \bar{y})^2}} \quad (13)$$

Analizuojant banko finansinius rodiklius paskaičiuotas banko veiklos ir pelningumo rodikliai. Nuosavo kapitalo pelningumas parodo nuosavo kapitalo sukurtą pelną ir tam tikru mastu įmonės vadovybės darbo efektyvumą naudojant investuotą kapitalą. Šių rodiklių formulės plačiau pateikiamos 1.4 punkte „Kredavimo paslaugų pelningumas“.

2. AB DnB NORD BANKO TEIKIAMŲ KREDITAVIMO PASLAUGŲ ANALIZĖ 2004-2008 METŲ LAIKOTARPIU

2.1. AB DnB NORD banko charakteristika

Mūsų analizuojamas bankas AB DnB NORD vienas stambiausių šalyje. Tai Vokietijos bankas, kurio veiklos pradžia siejama su 1765 metais. Valstybinis bankas trijose Vokietijos federalinėse žemėse: Žemutinėje Saksonijoje, Saksonijoje - Anhalte, Maklenburge – Vakarų Pomeranijoje. Pagrindinės banko buveinės įsikūrusios Hanoveryje, Braunšveige, Magdeburge, Švėrine. Bankas turi savo skyrius: Berlyne, Diuseldorfe, Frankfurte prie Maino, Halėje, Hamburge, Miunchene. AB DnB NORD bankas priklauso DnB NORD bankų grupei, kurią įsteigė didžiausias Norvegijos bankas DnB NOR ir didžiausias Šiaurės Vokietijos bankas NORD/LB.

AB DnB NORD banko plėtra Baltijos regione apima šiuos pagrindinius etapus, atidaryta atstovybė Vilniuje, Vilniaus atstovybė tapo skyriumi, Įsigytas pirmas banko kontrolinis akcijų paketas Rygoje, atidaryta atstovybė Taline, Lietuvos žemės ūkio banko ir Prima banko pavadinimai pakeisti į NORD/LB Lietuva ir NORD/LB Latvija (žr. 4 lentelę):

4 lentelė

AB DnB NORD banko plėtra Baltijos regione

Metai	Plėtra
1998 metais	Atidaryta atstovybė Vilniuje, Lietuvoje
1999 metais	Vilniaus atstovybė tapo skyriumi
2000 metais	Įsigytas pirmasis Banko kontrolinis akcijų paketas Rygoje, Latvijoje.
2001 metais	Atidaryta atstovybė Taline, Estijoje
2003 metais	Lietuvos žemės ūkio banko ir Pirma Banko pavadinimai pakeisti į NORD/LB Lietuva ir NORD/LB Latvijoje.

Šaltinis: sudaryta autorių

AB DnB NORD bankas teikia paslaugas klientams per visoje šalyje išsidėsčiusį Banko tinklą, kurį 2008 m. pabaigoje sudarė 84 modernūs skyriai ir poskyriai. Tai trečias pagal dydį klientų aptarnavimo tinklas šalyje. 2008 m. AB DnB NORD banko klientų skaičius perkopė 600 tūkstančių ribą ir išaugo 11,2 proc. iki 624 300. Individualiems klientams Bankas siūlo šias paslaugas: banko sąskaitas litais ir užsienio valiuta, kaupiamuosius indėlius litais ir užsienio valiuta, terminuotuosius indėlius litais ir užsienio valiuta, universaliuosius indėlius litais ir užsienio valiuta, būsto kreditus, vartojimo kreditus, privačius kreditus, vietinius ir tarptautinius pervedimus, tarptautinių organizacijų MasterCard ir VISA mokėjimo korteles, bankinių ir kelioninių („American Express“, „Thomas Cook“, „Swiss Bankers“) čekių priėmimą, valiutos keitimo paslaugas, kasos operacijas,

individualių seifų nuomos paslaugas, finansų maklerio paslaugas, elektroninės bankininkystės paslaugas, lizingo bei pensijų fondus.

AB DnB NORD banko pagrindinė veiklos kryptis – kreditavimas. Bankas teikia trumpalaikes ir ilgalaikes paskolas fiziniams ir juridiniams asmenims. Po kelerių metų itin didelės kreditavimo paklausos, kurią lėmė teigiami individualių ir verslo klientų ekonominiai lūkesčiai AB DnB NORD bankui pdejo siekti kuo didesnio pelno. Pgarindiniai AB DnB NORD banko veiklos rodikliai pateikti 5 lentelėje.

5 lentelė

AB DnB NORD banko pagrindiniai veiklos rodikliai 2004-2008 m.

Metai	2004	2005	2006	2007	2008
Akcininkų nuosavybės graža ROE (proc.)	7.2	13.4	11.8	14.7	8.5
Išlaidų ir pajamų santykis CIR (proc.)	75	68,1	62,1	51,9	50.9
Pelnas, tenkantis vienai akcijai (Lt)	9.99	20,25	22.15	35,93	17.86
Grynasis pelnas mln. Lt.	20.4	44.2	55.7	107,8	70,73
Grynosios palūkanų pajamos mln. Lt.	82.8	111.4	160.6	242.2	308.5
Palūkanas uždirbantis turtas mln. Lt.	3643	5109	7571.7	11196.6	13773.7
Grynoji palūkanų marža %	2.27	2.18	2.12	2.16	2.24

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko finansinėmis ataskaitomis

Banko vadovybės pagrindinis uždavinys – didinti acnininkų turtą ir pelno maksimizavimas. Siekdami acnininkai didesnio pelno imasi didesnės rizikos. Įvertiname banko pelningumą, nes AB DnB NORD Banko sėkmingos veiklos pagrindas – gebėjimas suderinti tikėtiną pelną su galima rizika.

Grynasis AB DnB NORD banko pelnas 2008 m. gruodžio 31 d. sudarė 70,73 mln. litų ir buvo 34,4 proc. mažesnis palyginus su 2007 metų rezultatu. 2008 m. gruodžio 31 d. AB DnB NORD banko acnininkų nuosavybės graža (ROE) sudarė 8.5 proc., o išlaidų ir pajamų santykinis rodiklis (CIR) buvo 50,9 proc. (5 lentelė, 3 priedas). Pagrindiniai AB DNB NORD banko pelningumo rodikliai yra kapitalo ir turto pelningumas. Per 2004 -2008 metus nuosavo kapitalo pelningumas vidutiniškai buvo 0.11. Per analizuojamą laikotarpį šis rodiklis kasmet laipsniškai didėjo nuo 2004 m. – 0.1 iki 2007 m. 0.15, o 2008 m. nuosavo kapitalo pelningumas buvo 0.07. Tai parodo, jog kiekvienais metais didėjantis kapitalas davė vis didesnę pelną, tik 2008 m. yra

sumažėjimas. Kitas labai svarbus banko pelningumo rodiklis – grynoji palūkanų marža. Ją apskaičiavus gavome jog vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį grynoji palūkanų marža buvo 2.19 proc. Kitas dažnai naudojamas bankų pelningumo rodiklis yra pelno ir aktyvų santykis, kuris rodo aktyvų naudojimo veiksmingumą (ROA). Šis rodiklis apibūdina banko gebėjimą priversti aktyvus dirbti kuo naudingiau ir pelningiau. Tam turi įtakos aktyvų pajamos ir banko galimybės sumažinti išlaidas. Aktyvų pelningumas – rodiklis nusakantis AB DnB NORD banko vidaus politiką, jo personalo profesionalumą, palaikant optimalų aktyvų ir pasyvų struktūrą pajams ir išlaidas.

6 lentelė

AB DnB NORD banko pelningumo rodiklio įvertinimas 2004 - 2008 m.

Rodikliai	2004	2005	2006	2007	2008	Pokytis 2004 – 2008 metais	
						Tūkst. Lt.	%
Grynasis pelnas iki mokesčių tūkst. Lt.	20366	44208	55684	107884	70737	50371	247
Visas turtas tūkst. Lt.	3779451	5257135	7735386	11413206	13957650	10178199	269
Banko grynojo pelno ir turto santykis %	0.54	0.84	0.72	0.94	0.5	-	0.04

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko finansinėmis ataskaitomis

Iš lentelės matyti, kad banko grynojo pelno turto santykis didžiausias buvo 2007 m 0.94 proc., o 2008 m. sumažėjo ir siekė 0.5 proc. AB DnB NORD banko grynojo pelno bazinis pokytis lyginant 2004 m. su 2008 m. yra 0.04 proc. mažesnis.

2007 metais AB DnB NORD bankas sugebėjo aktyvus įdarbinti naudingiau ir pelningiau. Tai reiškia, kad vienam turto litui 2007 m. teko 0,94 Lt. pelno. Tokį padidėjimą labiausiai įtakojo išaugęs pelnas. Akcininkams labai svarbu turėti informaciją apie nuosavo kapitalo pelningumą, nes nuo jo priklauso gaunamo dividendai.

7 lentelė

AB DnB NORD banko nuosavo kapitalo pelningumas

Rodikliai	2004	2005	2006	2007	2008	Pokytis 2004 – 2008 metais	
						Tūkst. Lt.	%
Grynasis pelnas iki mokesčių tūkst. Lt.	20366	44208	55684	107884	70737	50371	247
Akcininkų nuosavybė tūkst. Lt.	213273	330854	472678	732636	843354	630081	295
Nuosavo kapitalo pelningumas = Grynasis pelnas / akcininkų nuosavybės %	0.10	0.13	0.12	0.15	0.07	-	0,03

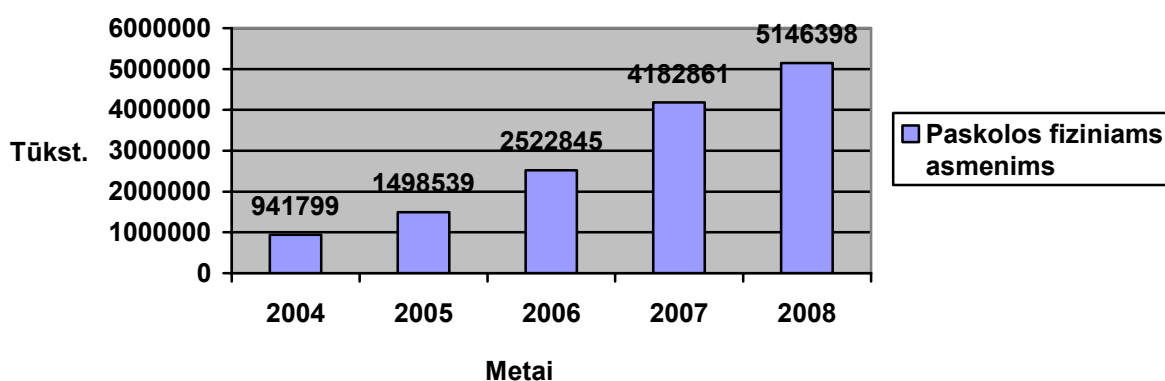
Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko finansinėmis ataskaitomis

Iš lentelėje pateiktų skaičių nuosavo kapitalo pelningumas 2004 -2007 metų laikotarpiu didėjo, tik 2008 m. yra sumažėjimas. Nuosavybės pelningumas nustato, kiek pelno tenka kiekvienam akcininkų (savininkų) investuotam į verslą piniginiam vienetui bei apibūdina investicijų pelningumą. Aukštas lygis užtikrina didelius dividendus.

Apibendrinan galime teigti, kad pagrindiniai banko veiklos ir pelningumo rodikliai 2004 -2007 metais tik didėjo, o 2008 m. stebimas sumažėjimas lyginant su 2007 m. Tam įtakos turi nuo 2008 metų besikeičiantis ekonomikos ciklas.

2.2. AB DnB NORD banko fizinių asmenų kreditavimo paslaugų analizė

Fizinių asmenų kreditavimas yra svarbi finansinių institucijų kreditavimo portfelio sudedamoji dalis. Fiziniai asmenys yra patrauklūs kreditinėms institucijoms, dėl to, kad atneša šioms įstaigoms nemažą pelno dalį. Paveiksle pateikiame AB DnB NORD banko paskolų fiziniams asmenims tendencijas bei padidėjimo tempą.

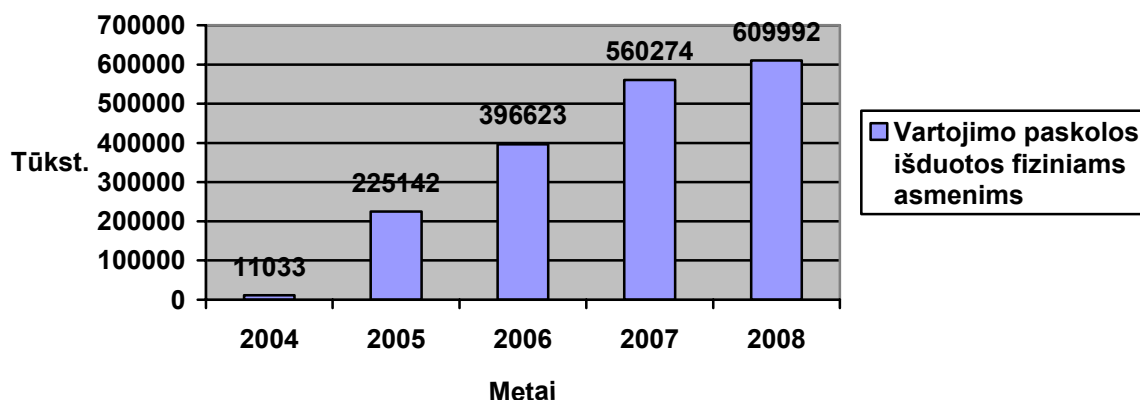
6 pav. AB DnB NORD Banko Fizinių asmenų paskolų dinamika 2004-2008 m (tūkst. Lt.)

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis finansinėmis ataskaitomis

Paskolų suteiktų 2004-2008 m. fiziniams asmenims analizė parodė, kad AB DnB NORD bankas, analizuojamu laikotarpiu turi žymų paskolų suteiktų fiziniams asmenims padidėjimo tempą. Didžiausias suteiktų paskolų fiziniams asmenims padidėjimo tempas AB DnB NORD banke stebimas 2006 metais, jis sudaro net 68 proc. (1024.3 mln. Lt.) atitinkamai 2007 metais - 66 proc. (1660 mln. Lt.), tai įtakojo aktyvus fizinių asmenų kreditavimas, pagerėjusi ekonominė padėtis Lietuvoje, gyventojų gaunamų pajamų padidėjimas. Žymus paskolų išdavimo fiziniams asmenims sumažėjimas stebimas 2008 metais, jis sudaro 23 proc. (963.5 mln. Lt.), to priežastimi laikytinos sugriežtėjusios paskolų fiziniams asmenims išdavimo sąlygos, blogėjanti ekonominė padėtis Lietuvoje, didėjantis nedarbas.

Analizuojant privačių klientų kreditavimą AB DnB NORD banke svarbu įvertinti ir atskiras

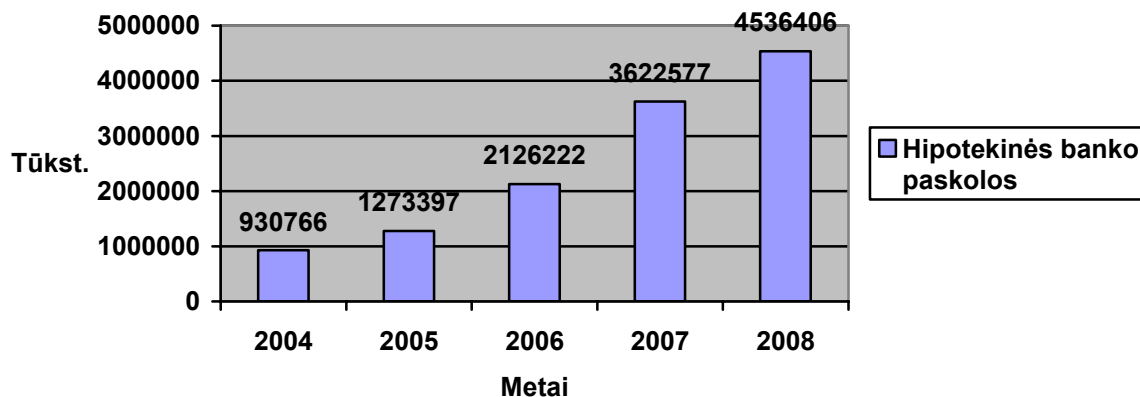
paskolų rūšis bei jų padidėjimo tempą. Privačių klientų kreditai yra skirstomos į vartojimo ir hipotekines paskolas. (žr. 7 paveikslą).

7 pav. AB DnB NORD Banko vartojimo paskolų dinamika 2004-2008 m (tūkst. Lt.)

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis finansinėmis ataskaitomis

Vartojimo paskolų suteiktų 2004 – 2008 m. analizė parodė, kad 2004 – 2007 m. paskolų išdavimas didėjo, o 2008 m. lyginant su 2007 m. sumažėjo. Didžiausias vartojimo paskolų padidėjimo tempas AB DnB NORD Banke stebimas 2005 m. jis sudaro net 1941 proc. (214.1 mln. Lt.), 2006 m. – 76 proc. (171.5 mln. Lt), 2007 m. – 41 proc. (163.6 mln. Lt.). Žymus vartojimo paskolų sumažėjimas stebimas 2008 m., padidėjimo tempas yra 9 proc. (49.7 mln. Lt.) ir yra 32 proc. mažesnis nei 2007 m. Vartojimo paskolų padidėjimą 2005 m. įtakėjo palengvintos kreditavimo sąlygos DnB NORD Banke lyginant su 2004 m. Analizuojant vartojimo paskolas 2006 – 2008 m. didžiausias padidėjimas stebimas 2006 m., tai įtakėjo pagerėjusi ekonominė padėtis, didėjantis vartojimas, didėjantys gyventojų atlyginimai. Kita privačių klientų kreditavimo rūšis tai hipotekiniai kreditai., kurie skirti būstui įsigyti, statyti ar remontuoti. Hipotekinių kreditų dinamika pavaizduota 8 pav.

8 pav. AB DnB NORD Banko Hipotekinių paskolų fiziniams asmenims dinamika 2004 -2008 m..

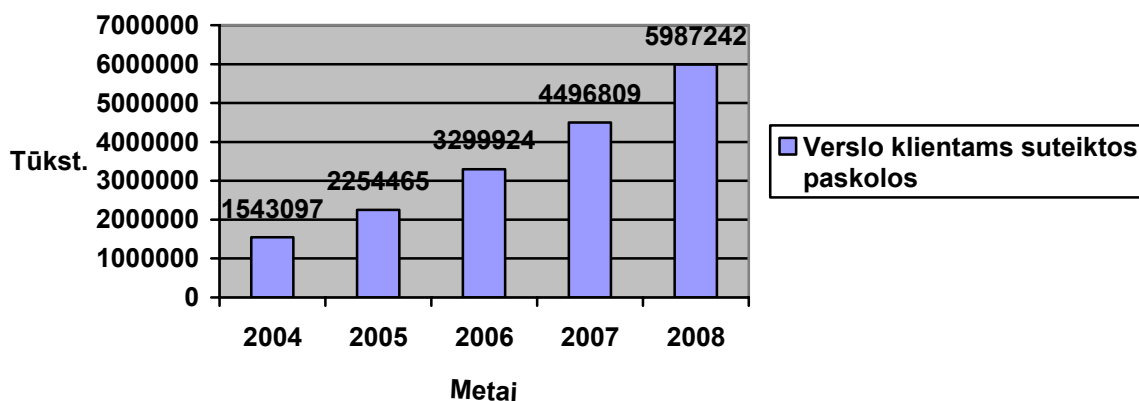
Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis finansinėmis ataskaitomis

Hipotekinių paskolų suteiktų 2004-2008 m. fiziniams asmenims analizė parodė (4 priedas), kad AB DnB NORD bankas, analizuojamu laikotarpiu turi žymų hipotekinių paskolų suteiktų fiziniams asmenims padidėjimo tempą. Didžiausias suteiktų hipotekinių paskolų fiziniams asmenims padidėjimo tempas AB DnB NORD banke stebimas 2007 metais, jis sudaro net 70 proc. (1496.3 mln. Lt.), tai įtakojo spartus nekilnojamo turto kainų padidėjimas. Hipotekinių kreditų padidėjimas 2005 m. yra 37 proc. (342.6 mln. Lt.), 2006 m. – 67 proc. (852.8 mln. Lt.), o 2008 m. padidėjimas yra 25 proc. (913.8 mln. Lt.), bet mažesnis 45 proc. lyginant su 2007 m.

Privačių banko klientų (fizinių asmenų) kreditavimo analizė parodė, kad analizuojamu 2004-2008 m. laikotarpiu augo AB DnB NORD banko fiziniams asmenims išduotų vartojamųjų paskolų, hipotekinių paskolų skaičius. Šias tendencijas iš esmės nulėmė augantis fizinių asmenų vartojimas, kurį skatino gerėjantis šalies ekonominis gyvenimas (didėjantys atlyginimai, šeimos gerbūvis). 2008 metų pasaulinė kredito krizė įpareigojo banką sugriežtinti paskolų fiziniams asmenims išdavimo sąlygas, tad pastebimai sumažėjo ir suteikiamų paskolų fiziniams asmenims skaičius.

2.3 AB DnB NORD banko verslo klientų kreditavimo paslaugų analizė

AB DnB NORD bankui svarbūs ne tik privatūs klientai (fiziniai asmenys), bet ir verslo klientai (juridiniai asmenys). Juridinių asmenų kreditavimas viena iš pagrindinių DnB NORD Banko veiklos rūšių. Kreditų AB DnB NORD banko verslo klientams pokytis ir dinamika per 2004-2008 metus pateikiama 9 paveiksle.

9 pav. AB DnB NORD banko paskolų suteiktų verslo klientams dinamika 2004-2008 m.

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis finansinėmis ataskaitomis

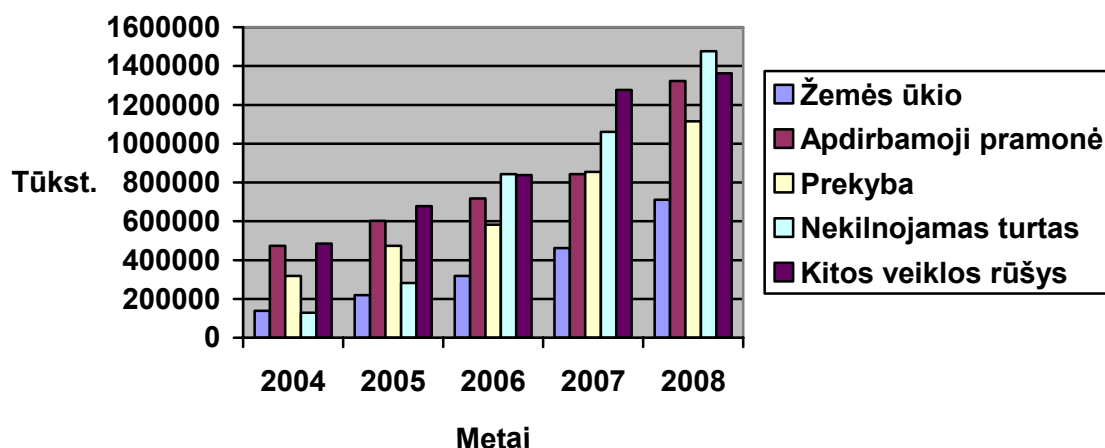
Paveiksle pateiktų duomenų analizė parodė (5 priedas), kad analizuojamu laikotarpiu nuolat augo paskolos suteiktos verslo klientams (juridiniams asmenims). Didžiausias procentinis teigiamas

pokytis stebimas 2006 metais, jis sudarė net 46 proc. (1196.9 mln. Lt.). Analizė parodė, kad per 2007 metus AB DnB NORD banko kreditų verslo klientams portfelis padidėjo 1,2 mlrd. litų, arba 36 proc., iki 4,5 mlrd. litų. Smulkaus ir vidutinio verslo sektoriaus paskolų įtakos turėjo, standartinių produktų (paskola, kredito linija, overdraftas) platinimas SVĮ, pradėtas sėkmingai plėtoti paskolų, skirtų daugiabučiams namams modernizuoti, projektas, SVĮ paslaugų krepšelio sukūrimas ir lojalaus kliento statuso teikimas, SVĮ reitingų sistemos tobulinimas, procedūrų (paraiškos kreditui, sąskaitų atidarymo bei mokėjimo kortelių įsigijimo prašymai ir t. t.) supaprastinimas, sėkmingai tęsta Banko veikla smulkaus ir vidutinio verslo mikrokreditavimo projekte, kurį kaip lėšų administratorius rengė UAB „Investicijų ir verslo garantijos“. 2007 metais AB DnB NORD bankas daug dėmesio skyrė veiklą pradedantiems verslo klientams – šioms įmonėms buvo taikomas specialus paslaugų krepšelis, bendradarbiaujant su Banko partneriais UAB „Omnitel“, UAB „Sonex“ ir UAB „Verslo žinios“. 2007 m. Bankas toliau aktyviai tęsė bendradarbiavimą su UAB „Investicijų ir verslo garantijos“ bei UAB „Žemės ūkio paskolų garantijos fondas“ ir buvo viena iš aktyviausių kredito institucijų, išduodančių kreditus SVĮ su šių institucijų garantijomis. Remiantis Lietuvos bankų asociacijos duomenimis, pagal šį rodiklį Bankas užėmė 13,9 proc. šalies verslo paskolų rinkos. Per 2008 m AB DnB NORD Banko kreditų verslo klientams padidėjo 33 proc. (1490 mln.Lt.), 3 proc. (293.5 mln. Lt.) mažiau nei 2007 m.

AB DnB NORD bankas 2006 metais sėkmingai finansavo įvairios paskirties nekilnojamojo turto projektus ir toliau tobulino įmonėms skirtus produktus ir paslaugas. Buvo plečiamos faktoringo teikimo galimybės, dirbama su lėšų valdymo produktų pristatymu klientams. Augo garantijų, akredityvų ir inkaso pardavimo apimtys.

Smulkaus ir vidutinio verslo finansavimas 2007 m. buvo vienas iš Banko veiklos prioritetų. Per ataskaitinius metus naujais Banko klientais tapo 2 814 smulkaus ir vidutinio verslo subjektų. 2008 m. AB DnB NORD bankas verslo bankininkystės srityje sustiprino savo pozicijas šiame segmente dėl gebėjimo priimti greitus ir lanksčius finansavimo sprendimus ir išnaudodamas ilgalaikių dalykiškų santykių su klientais teikiamus pranašumus. AB DnB NORD banko strategija verslo bankininkystės srityje yra tapti savo klientams ilgalaikiu finansiniu partneriu, pasiruošusiu pasiūlyti didelę finansinių produktų įvairovę ir asmenines finansines konsultacijas.

Analizuojant paskolas verslo klientams, pagal tai, kokioms ūkio šakoms ir veiklos sritims jos suteiktos, galime teigti, jog didžiausios investicijos pasiekia apdirbamoji pramonė ir prekybos sektorius žiūrėti į 10 paveikslą

10 pav. AB DnB NORD banko verslo klientų paskolos pagal veiklos kryptis 2004-2008 m.

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis finansinėmis ataskaitomis

Daugiausiai paskolų portfelis išaugo sparčiausiai besivystančiuose ir susijusių verslų segmentuose – nekilnojamojo turto ir nuomos, komunalinių paslaugų bei transporto sektoriaus. Žemės ūkio ir apdirbamosios pramonės segmentų paskolų augimas labiausiai siejamas su suaktyvėjusiu finansavimu iš Europos Sąjungos struktūrinių fondų. Kitų segmentų paskolų augimą lėmė gera šalies ekonominė situacija.

Analizuojant verslo klientų paskolas pagal veiklos kryptis (6 priedas) didžiausias padidėjimo tempas 2006 m. yra nekilnojamo turto veikloje 199 proc. (561.1 mln. Lt), padidėjimą lėmė nauji nekilnojamo turto projektai, o 2007 m. padidėjimo tempas tik 26 proc. (217.5 mln. Lt.), 2008 m – 39 proc. (414.7 mln. Lt). Antra pagal padidėjimo tempą būtų žemės ūkio veikla, kurioje didžiausias padidėjimas yra 2005 m. 59 proc. (818.9 mln. Lt.), 2008 m. 54 proc. (248 mln. Lt.), o 2006 m - 44 proc. (978.7 mln. Lt), 2007 m – 45 proc. (144.2 mln. Lt.). Apdirbamosios pramonės srityje didžiausias padidėjimas yra 2008 m. 57 proc. (480.8 mln. Lt.), 2005 m. padidėjimas 27 proc. (128.6 mln. Lt.), 2006 m – 19 proc. (116.5 mln. Lt.), 2007 m. – 17 proc. (124.8 mln. Lt.). Prekybos veiklos sektoriuje didžiausias padidėjo tempas yra 2005 m. 48 proc. (154.2 mln. Lt.), 2006 m sumažėjo ir siekė 23 proc. (109.5 mln. Lt.), 2007 m. - 47 proc. (271.8 mln. Lt.), 2008 m. – 30 proc. (260.4 mln. Lt.).

AB DnB NORD banko pagrindinės kreditavimo kryptys pagal ekonomines veiklas 2007 m., palyginti su 2006 m., beveik nepakito: didžiausias paskolų srautas buvo į uždara užsienio prekybai nekilnojamojo turto sektorių. 2008 m. skolinimo apimties mažėjimo svarbiausios priežastys buvo: lėtėjantis šalies ekonomikos augimas ir ekonominės raidos prastos perspektyvos, sparčiai blogėjantys verslo ekonominiai lūkesčiai, nuosmukis nekilnojamojo turto rinkoje, išaugusios palūkanos, griežtesnės skolinimo sąlygos.

2.4 AB DnB NORDBANKO pajamos iš kreditavimo veiklos

AB DnB NORDBANKO pajamu šaltiniai yra įvairios verslo rūšys, tokios kaip paskolų verslas, diskonto verslas, apsaugos verslas, garantijų suteikimo verslas, taip pat verslas susijęs su vertybiniais popieriais, korespondentiniais ryšiais su kitais bankais, su indėlių priėmimu, indėlininkų pavedimu ir operacijų vykdymu, su netradiciniu banko paslaugų suteikimu.

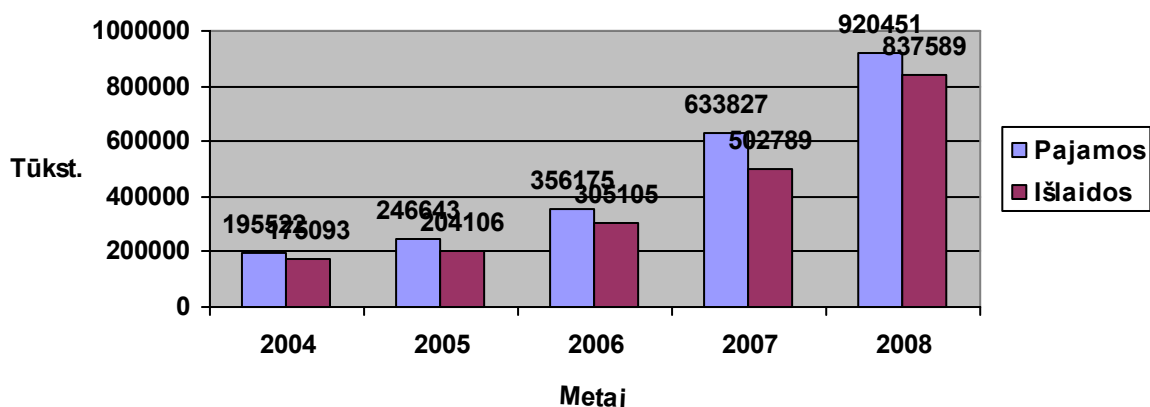
Banko veiklos pelningumas yra banko finansinio valdymo rezultatas, kurį lemia sėkmingas arba nesėkmingas visų banko finansinio valdymo veiksmų naudojimas, pusiausvyros tarp banko prisiimtą finansinę riziką ir banko veiklos pelningumo išlaikymas.

Banko finansinis valdymas yra svarbus, nes:

Banko sėkmė dažnai suprantama kaip jo veiklos pelningumas, kuris matuojamas per tam tikrą laikotarpį uždirbtą turto grąžą ir kapitalo grąžą laikantis „protingų“ rizikos ribų. Bendras banko pelningumo valdymo tikslas yra optimaliai valdyti pagrindinius banko finansinio valdymo veiksmus. O finansiniai valdymo veiksniai būtų: likvidumo, palūkanų normų, kapitalo, kredito rizikų ir kaštų, veiksniai, kurie daro įtaką banko jautrumo pelningumo rizikai.

Banko aktyvai parodo, kaip bankas naudoja savo (banko kapitalą) ir pritrauktas lėšas (indėlius, paskolas), t.y. kur jas bankas yra investavęs. Komercinių bankų aktyvus galima suskirstyti į keturias dideles grupes - tai gryniesi pinigai, investicijos (vertybiniai popieriai), paskolos ir kiti aktyvai. Ypatinga dėmesį bankas turėtų skirti operacijoms su dviem aktyvų grupėmis: investicijoms į vertybinius popierius ir paskoloms, t.y. vertybinių popierių ir paskolų portfelių sudėčiai. Aktyvų pelningumas turės lemiamos įtakos banko investiciniam pasirinkimui. Kitaip sakant, bankas siekia įsigyti tokių aktyvų (pirkti vertybinius popierius ir išduoti paskolas), kurie gali atnešti daugiausia pelno, esant tokiai rizikai, kurią banko vadovybė yra pasiruošusi prisiimti. Tačiau banko piniginių lėšų panaudojimo politikai didžiulį poveikį turi ir kiti veiksniai. Visų pirma, bankų sektorius yra labiausiai reguliuojama sritis, todėl bankai savo pinigines lėšas gali investuoti griežtai pagal priežiūros institucijų reikalavimus ir taisykles. Antra, bankų ir jų klientų (indėlininkų ir paskolų ėmėjų) santykiai grindžiami pasitikėjimo principais. Ir pagaliau, banko akcininkai, kaip ir bet kurie kiti investuotojai, tikisi kuo didesnio pelno iš savo investicijų.

Kiekvienais metais bankas didina savo kapitalą, taip įrodydamas, kad dirba pelningai ir kuo toliau tuo labiau siekia geresnių rezultatų ir geresnės padėties Lietuvos bankų rinkoje. Kiekvienais metais pritraukiama vis daugiau klientų, kuriems suteikiamos įvairių ekonominių rūšių paskolos. Banko pelno apimtis priklauso nuo visų pajamų ir išlaidų apimties, išlaidas žymint su minuso ženklu. Kaip kito pajamos ir išlaidos AB DnB NORDBANKO matome pateiktame 11 paveiksle.

11 pav. AB DnB NORD banko pajamų ir išlaidų dinamika 2004 – 2008 m.

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis finansinėmis ataskaitomis

Pavaizduotame paveiklėse matome, kad analizuojamu laikotarpiu visos pajamos neviršija išlaidas. Analizuojant AB DnB NORD banko gaunamas pajamas didžiausias padidėjimas stebimas 2007 m., jis siekia 78 proc. (arba 277.6 mln. Lt.), o mažiausias 2005 m. – 26 proc. (arba 51.1 mln. Lt.). 2008 m. pajamos didėjo taip pat kaip 2007 m. 45 proc. Analizuojant banko išlaidas didžiausias padidėjimo tempas yra 2008 m. 66.6 proc. (arba 334.8 mln. Lt.), o mažiausias 2006 m. – 16.6 proc. (arba 290.1 mln. Lt.). Pajamos nuo 2004 m. iki 2008 m. padidėjo 371 proc., o išlaidos padidėjo 378 proc.

Analizės metu siekiant nustatyti priklausomybę tarp banko grynojo pelno ir gaunamų pajamų, buvo skaičiuotas koreliacijos koeficientas, kuris parodo priklausomybės tarp reiškinių, ieškant tarp jų funkcinių ryšių. Kaip žinome, kuo koeficiento reikšmė artimesnė 1, tuo ryšys yra stipresnis (skaičiavimai atlikti EXEL CORREL programos pagalba, skaičiavimui reikiami skaičiai pateikti 7 priede).

8 lentelė

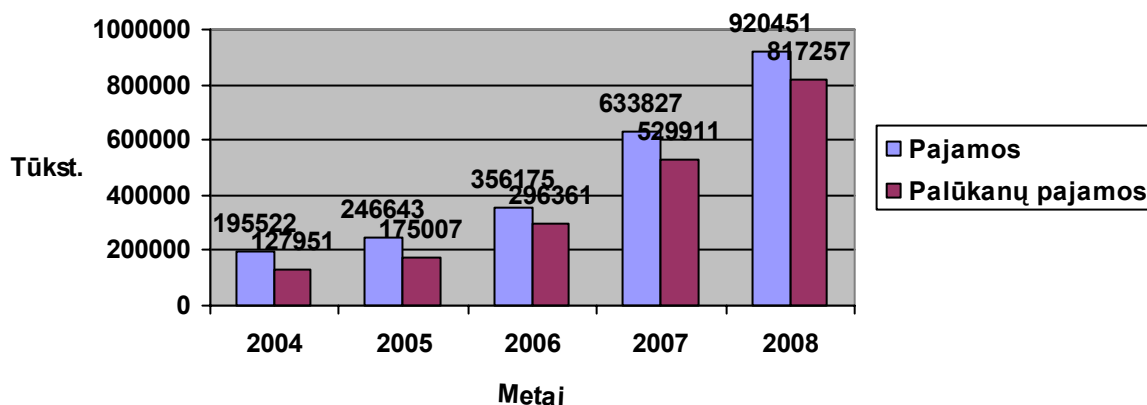
Koreliacijos koeficiento reikšmė

Rodiklis, kurio koreliacija tikrinama	Koreliacijos koeficiento reikšmė
Palūkanų pajamų ir grynojo pelno	0.6794
Paslaugų ir komisinių pajamų ir grynojo pelno	0.784
Bendrųjų pajamų ir grynojo pelno	0.692

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko ataskaitomis

Taigi, kaip matom iš pateiktos lentelės, kad glaudžiausias ryšys yra tarp banko paslaugų ir komisinių pajamų ir grynojo pelno. Mažiausiai, tačiau taip pat labai glaudus ryšys matomas tarp palūkanų pajamų ir grynojo pelno.

Didžiausią banko pajamų dalį, vidutiniškai 78.4 proc. sudaro palūkanų pajamos. Jų apimties kitimas ir santykinis dydis pavaizduotas 12 paveiksle.

12 pav. Palūkanų pajamų ir visų pajamų kitimas (tūkst. Lt)

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis finansinėmis ataskaitomis

Iš pateikto paveiklso matyti, kad palūkanų pajamos per 2004 -2008 m. padidėjo 689.3 mln. Lt arba 539 proc., bendrosios pajamos padidėjo 724.9 mln. Lt arba 371 proc. (10 priedas). Palūkanų dalis visose pajamose 2004 m., 2005 m. sudaro vidutiniškai 68 proc., o nuo 2006 m. sudaro net 83 proc., o didžiausia dalis buvo pasiekta 2008 m. (88.8 proc.). Taigi galima teigti, jog daugiausia dėmesio reikia skirti paskolų portfelio valdymui ir tobulinimui, nes kaip matome (paskaičiavimai pateikti priede Nr.) paskolų pajamos sudaro vidutiniškai du trečdalius visų banko uždirbamų pajamų per analizuojamą laikotarpį.

Palūkanų pajamos yra gaunamos ne tik iš gyventojų ir verslo klientų kreditavimo, bet ir už paskolas kredito įstaigoms, už įsigytus skolos vertybinius popierius, sutarties mokesčiai. Palūkanų pajamų struktūra pavaizduota lentelėje Nr 9.

9 lentelė

AB DnB NORD banko palūkanų pajamų struktūra 2004 -2008 m.

Palūkanų pajamos	2004 m.	%	2005 m.	%	2006 m.	%	2007 m.	%	2008 m.	%
Už paskolas ir gautinas sumas iš bankų	3651	2.9	6345	3,6	11674	3.9	20480	3.9	25228	3
Už paskolas ir gautinas sumas iš klientų	109735	85.8	153888	88	269266	90.9	444502	83.9	685800	83.9
Už įsigytus skolos vertybinius popierius	10669	8.3	11950	6.8	15421	5.2	26076	4.9	43963	5.4
Sutarties mokesčiai	3896	3	2824	1.6	-	-	38853	7.3	62266	7.5
Viso:	127951	100	175007	100	296361	100	529911	100	817257	100
Kitimas %	-	-	37	-	69	-	79	-	54	-

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis DnB NORD banko finansinėmis ataskaitomis

Matome iš lentelėje pateiktų duomenų, kad pajamos už kreditus gyventojams ir verslo klientams yra didžiausios, jos vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį sudaro 86.5 proc. visų palūkanų pajamų. Didžiausias palūkanų pajamų padidėjimas per analizuojamą laikotarpį yra 2007 m. net 79 proc., o 2008 m. yra sumažėjimas 25 proc., lyginant su 2007 m. Išanalizavus palūkanų pajams galime teigti, kad kreditavimas yra pagrindinė banko veikla, nes atneša didžiausią pajamų dalį. AB DnB NORD bankas finansinėje veikloje patiria ir išlaidas lentelėje Nr.10 pateikiamos visų išlaidų ir palūkanų išlaidų kitimas.

10 lentelė

AB DnB NORD banko pajamų ir išlaidų kitimo dinamika 2004 -2008 m.

Metai	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Išlaidos	175093	204106	305105	502789	837589
Palūkanų išlaidos	45097	68518	135684	287684	508710
Palūkanų išlaidų dalis visose išlaidose %	26	34	44	57	61
Palūkanų išlaidų kitimas %	-	52	98	112	77

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko ataskaitomis

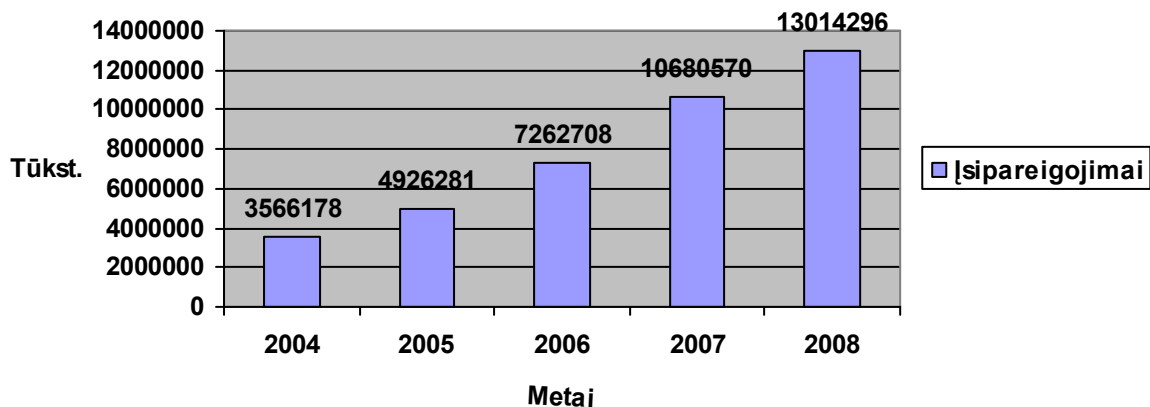
Iš 10 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad palūkanų išlaidos vidutiniškai per analizuojamą laikotarpį sudaro 44.4 proc. visų išlaidų (9 priedas). 2007 m. palūkanų išlaidos visose išlaidose sudarė 57 proc., o 2008 m. 61 proc. Toks padidėjimas susidarė, nes rinkoje padidėjo terminuotų indėlių gyventojams palūkanos normos, pabrango skolinimasis iš kitų bankų. Palūkanų išlaidų kitimas didžiausias stebimas 2007 m. (112 proc.) lyginant su 2006 m.

2.5 AB DnB NORD banko kreditavimo išteklių mobilizavimo analizė

Kreditavimo veikloje labai svarbu išanalizuoti ir kreditinių išteklių šaltinius. Bankas kaip ir bet kuris skolinimu užsiimantis ūkio subjektas, savo skolinimui skirtas lėšas turi gauti. Gali perskolinti, sutaupyti gautas lėšas ir pan. AB DnB NORD bankas valdydamas savo paskolų portfelį turi atsizvelgti į savo skolinimui skirtų lėšų apimtį. Indėliai yra pagrindinis bankų išsipareigojimų straipsnis.

Lietuvos komerciniai bankai iš indėliuose sukauptų lėšų finansuoja 60 – 80% savo turto (aktyvų). Šios visuomenės lėšos dažnai yra nepastovios, be to, jų kiekis, palyginti su akcininkų nuosavomis investicijomis yra kelis kartus didesnis. Pagal LR civilinio kodekso 469 straipsnį, bankas neturi teisės kontroliuoti, kaip sąskaitos turėtojas naudoja savo lėšas, t.y. bankas netampa šių lėšų savininku.

Bankininkai privalo būti atsargūs išduodami paskolas. Jei ši veikla nebus išmintinga, bankai gali žlugti, nepakėlę indėlininkų reikalavimų grąžinti jų lėšas naštos. Banko prisiimtų įsipareigojimų apimties kitimas per 2004 – 2008 metus pateiktas 13 paveiksle.

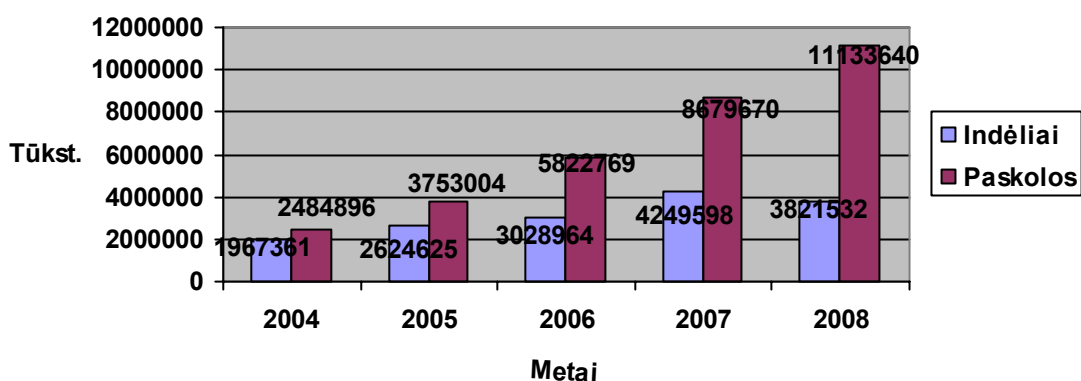

13 pav. DnB NORD banko įsipareigojimų dinamika per 2004 – 2008 m. (tūkst. Lt)

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko ataskaitomis

Išanalizavus AB DnB NORD banko įsipareigojimų dinamiką (8 priedas) įsipareigojimų apimtis kiekvienais metais didėjo. Įsipareigojimai nuo 2004 m iki 2008 m išaugo 944.8 mln. Lt. t. y. 265 proc. Labiausiai įsipareigojimai išaugo 2006 m. 47 proc., o 2008 m banko įsipareigojimai sumažėjo 25 proc. ir siekė 22 proc. (arba 233.4 mln. Lt.) lyginant su 2007 m.

Nuo 2006 metų indėlių mažėjimui turėjo įtakos pigesnis skolinimasis iš kitų kredito įstaigų ir finansinių institucijų. Indėliai nuo 2006 m. pradėjo mažėti ir sudarė 41.7 proc., o 2008 m. yra mažiausias 29.3 proc. Kadangi indėliai sudaro vieną iš didžiausių šio įsipareigojimo dalių iš visų skolintų lėšų, 14 paveiksle pateikiame indėlių ir paskolų apimties kitimai AB DnB NORD banke.

14 pav. AB DnB NORD banko suteiktų paskolų ir indėlių dinamika 2004 – 2008 m.

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko finansinėmis ataskaitomis

Klientų laikomos lėšos viena iš pagrindinių banko pritraukiamų resursų šaltinių. Analizuojant 2004 -2007 m. matomas indėlių augimas (11 priedas), o 2008 m. sumažėjimas 10 proc. lyginant su 2007 m. Indėlių mažėjimui įtakos turėjo prasidėjusi pasaulinė bankų krizė. Klientai pradėjo masiškai pinigus išiminti iš bankų ir laikyti juos namuose ar individualiuose seifuose.

Banko įsipareigojimų apimtis ir struktūra susideda iš keletos finansinių institucijų, įsiskolinimai kredito įstaigoms, įsiskolinimai klientams, išleisti skolos vertybiniai popieriai, specialieji ir skolinimo fondai, kiti įsipareigojimai, subordinuotos paskolos. 11 lentelėje nurodyta kokiai finansų institucijai procentine dalimi bankas sudaręs skolinimo sandorį.

11 lentelė

AB DnB NORD banko įsipareigojimų apimtys ir struktūros kitimas 2004 - 2008 m. (tūkst. Lt.)

Įsipareigojimų rūšys	2004 m.	%	2005 m.	%	2006 m.	%	2007 m.	%	2008 m.	%
Įsiskolinimai kredito įstaigoms ir finansų institucijoms	1066618	30	1684074	34.1	3396780	46.7	4943502	46.3	7498090	57.5
Išvestinės finansinės priemonės	1666	0.05	337	0.01	2479	0,04	11736	0.11	50221	0.38
Indėliai	1967361	55.1	2624625	53.4	3028964	41.7	4249598	39.8	3821532	29.3
Išleisti skolos vertybiniai popieriai	396579	11.1	440814	8.9	547338	7.6	1116124	10.45	1179048	9.04
Specialieji ir skolinimo fondai	10917	0.3	12659	0.3	9890	0.14	17798	0.17	9634	0.07
Kiti įsipareigojimai	32175	0.9	64114	1.3	77932	1.07	78242	0.7	80384	0.61
Subordinuotos paskolos	90862	2.55	99658	2	199054	2.75	263570	2.47	405387	3.1
Viso:	3566178	100	4926281	100	7262437	100	10680570	100	13044296	100
Kasmetinis padidėjimas %	-		38		47		47		22	

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko finansinėmis ataskaitomis

Kaip matome iš pateiktos lentelės, didžiausią įsipareigojimų dalį 2004 m., 2005 m. sudaro terminuoti indėliai, kurie vidutiniškai sudarė 54 proc. visų banko įsipareigojimų. Nuo 2006 m. didžiausią įsipareigojimų dalį sudarė įsiskolinimai kredito įstaigoms, 2006 m. – 46.7 proc., 2007 m – 46.3 proc., 2008 m. – 57.5 proc.

2.6 AB DnB NORD banko kreditavimo rizikos valdymo vertinimas

Banko rizikos valdymo tikslas – užtikrinti pakankamą kapitalo grąžą laikantis konservatyvios

rizikos valdymo politikos. Banko prisiimamos rizikos mastas yra griežtai apribotas galiojančios limitų sistemos. Limitai nustatomi banko grupei, jų kontrolė yra centralizuota. Diegdamas pažangią rizikos valdymo politiką, bankas siekia ne tik minimizuoti potencialią riziką, bet ir pagerinti kainodarą bei pasiekti efektyvų kapitalo paskirstymą. Siekiant įvertinti tikėtinus nuostolius, sąlygotus likvidumo, valiutos kurso, palūkanų normos, operacinės, nuosavybės vertybinių popierių bei kredito rizikų, banke kiekvieną ketvirtį atliekamas testavimas nepalankiausiomis sąlygomis. Rizikos kapitalo ir galimos rizikos apskaičiavimui naudojami standartinio, tikėtino ir blogiausio atvejo scenarijai.

Kredito rizika – tai rizika patirti nuostolius dėl skolininkų įsipareigojimų Bankui nevykdymo. Kreditavimo rizika yra reikšmingiausia banko rizikos struktūroje. Testavimo nepalankiausiomis sąlygomis rezultatai rodo, kad banko tikėtini nuostoliai dėl kredito rizikos sudarytų apie 72 proc. visų tikėtinų nuostolių. Pagrindinis kreditavimo veiklos tikslas yra tokios paskolų portfelio struktūros ir kokybės išlaikymas, kuris užtikrintų banko pelningumą tiek trumpalaikėje, tiek ilgalaikėje perspektyvoje. Siekiant išvengti didelės koncentracijos rizikos, vykdomas nuolatinis tiek atskirų klientų, tiek verslo sektorių rizikos laipsnio monitoringas.

Paskolų portfelio kokybę ir patiriamus kredito rizikos nuostolius lemia šalies ekonomikos raida ir atitinkamai skolininkų finansinė būklė. AB DnB NOR banko paskolų vertinimo ir nuvertėjimo nuostolių (toliau – specialiųjų atidėjinių) nustatymo principai pagrįsti esama skolininkų finansine būkle ir gebėjimais gražinti skolą. Taigi sudaryti specialieji atidėjiniai yra dabartinės bankų prisiimtos kredito rizikos ir nuostolių išraiška. Dėl šios priežasties paskolų portfelio kokybei apibūdinti naudojami rodikliai, pavyzdžiui, neveiksnių paskolų ar paskolų nuvertėjimo nuostolių dalis, palyginti su paskolų portfeliu, apibūdina esamą paskolų portfelio kokybę.

Priimant sprendimą dėl paskolų išdavimo individualiems klientams, paskolos yra vertinamos remiantis vertinimo balais priemonėmis. Hipotekinių kreditų gyventojams vertinimo priemonės pagalba apskaičiuojamas pirminis reitingas. Pirminis reitingas nustatomas taikant statistinį modelį. Jei kredito gražinimą užtikrina kitas fizinis asmuo, jis lygiai taip pat yra įvertinamas pagal tą pačią metodiką. Šis klientų įvertinimo metodas naudojamas ne tik išduodant naujas paskolas, bet ir keičiant sąlygas senosioms, kreditų monitoringo metu. Vertinant klientų kreditingumą kredito reitingui nustatyti pagrindiniai faktoriai yra šie:

Amžius. Vertinant kredito gavėją skaičiuojamas jo amžius baigus gražinti kreditą. Banko kreditavimo vadovas numato, kad galutinis kredito gražinimo terminas yra iki tol kol klientui sukanka 65 metai. Statistiškai, mažiausiai rizikinga klientų amžiaus grupė: 25 – 45 metai. Toks kredito ėmėjo amžius laikomas pačiu produktyviausiu.

Išsilavinimas. Labiausiai vertinami klientai turintys aukštąjį išsilavinimą. Prasčiausią reitingą gauna klientai turintys tik vidurinį ar net neturintys vidurinio išsilavinimo.

Gyvenamoji vieta. Visa Lietuva yra suskirstyta į keletą regionų priklausomai nuo kliento gyvenamosios vietos. Šis suskirstymas atspindi pragyvenimo lygio skirtumus įvairiuose Lietuvos miestuose. Tas pats klientas aukštesnį reitingą turės gyvendamas Mažeikiuose, nei pvz. Vilniuje, Klaipėdoje ar Kaune.

Šeimyninė padėtis. Jei klientas yra susituokęs, sutuoktinis į kreditavimo sutartį įtraukiamas bendraskoliu. Tai sumažina kredito riziką, kadangi už kredito gražinimą atsakingi du asmenys.

Išlaikytinių iki 18 m. skaičius. Didesnė šio rodiklio reikšmė rodo mažesnę „laisvų pinigų“ kiekį. Tačiau esant pakankamoms pajamoms šio rodiklio reikšmė tampa neaktuali reitinguojant klientą.

Pagrindinis pajamų šaltinis. Aukščiausią įvertinimą gauna klientai, kurie nuolatinės pajamas gauna atlyginimo pavidalu. Prasčiausią reitingą turėtų asmenys negaunantys reguliarių pajamų (pvz. verslo liudijimas), kadangi tokio kliento mėnesiniai pinigų srautai yra sunkiai prognozuojami.

Pagrindinės darbovietės veiklos pobūdis. Labiausiai vertinami klientai dirbantys biudžetinėse ar finansinio tarpininkavimo įstaigose.

Darbo trukmė paskutinėje darbovietėje. Dažnas darboviečių keitimas rodo kliento pajamų nestabilumą. Kreditas gali būti išduodamas tuo atveju, jei klientas paskutinėje darbovietėje dirbo bent 3 mėnesius ir kliento darbo sutartis nėra terminuota (jei sutartis terminuota, kreditas išduodamas iki darbo sutarties pabaigos).

Būsto tipas. Aukštą reitingą gauna klientai turintys savo vardu registruoto nekilnojamojo turto, nes paskolos nemokėjimo atveju, bankas įgauna teisę išieškoti nukreipti į šią turto rūšį.

DTI. Rodiklis, parodantis įsipareigojimų ir pajamų santykį. Šiam santykiui esant virš 50 proc., kreditavimas nėra įmanomas.

Kreditavimo istorija. Teigiamą kreditavimo istoriją laikoma tokia kreditavimo istorija, kada kredito gavėjas ar jo sutuoktinis banke neturi arba nėra turėjęs bet kokių III-V rizikos grupei priskirtų, pradelstų daugiau kaip 60 dienų arba nurašytų kreditų. Įvertinus aukščiau išvardintus faktorius klientas gauna įvertinimą nuo A+ iki D, kur A+ yra aukščiausias kredito įvertinimas. Esant įvertinimui B ir žemiau, iš kliento reikalaujama turėti nekilnojamojo turto. Esant kliento įvertinimui raide D, dažniausiai paskolų prašymai nėra patenkinami.

Po paskolų išdavimo, jų monitoringas vykdomas, atsižvelgiant į tai, ar buvo ir kiek buvo pradelsti mokėjimai. Kredito rizikos valdymo požiūriu paskolos privatiems asmenims, kurios nėra nei pradelstos, nei nuvertėjusios, laikomos standartinės rizikos paskolomis. Lentelėje pateikiame duomenis apie banko suteiktas paskolas pagal riziką.

AB DnB NORD banko suteiktų paskolų pagal riziką struktūra 2004 -2008 m. (mln. Lt)

Suteiktos paskolos pagal riziką	2004	Sant ykinis dydis %	2005	Sant ykinis dydis %	+/-	2006	Sant ykinis dydis %	+/-	2007	Sant ykinis dydis %	+/-	2008	Sant ykinis dydis %	+/-
Žema rizika	1608.9	64.8	2345.4	62.5	-2.3	3526.9	60.6	-1.9	3485.5	40.1	-20.5	4394.8	39.5	-0.6
Vidutinė rizika	18.3	0.7	42.1	1.1	0.4	60.4	1.	-0.1	808.3	9.3	8.3	1761.1	15.8	6.5
Aukšta rizika	4.8	0.2	15.3	0.4	0.2	-	-	-0.4	74.6	0.9	-	53	0.5	-0.4
Neklasifikuota	852.9	34.3	1350.2	36	1.7	2235.4	38.4	2.4	4311.2	49.7	11.3	4924.7	44.2	-5.5
Viso:	2484.9	100	3753	100		5822.7	100		8679.6	100		11133.6	100	

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko ataskaitomis

Analizuojant paskolų struktūros kitimą, 12 lentelėje matome, kad nuo 2004 m. iki 2006 m. daugiausiai yra žemos rizikos paskolų, vidutiniškai 62.6 proc. nuo viso paskolų portfelio, o 2007 m, 2008 m. vidutiniškai yra 40 proc. nuo viso paskolų portfelio. Neklasifikuota paskolų grupė, kitaip dar vadinama standartinės rizikos grupė užima nuo 2004 m. iki 2008 m. vidutiniškai 40.5 proc., šiai rizikos grupei priklauso fizinių ir juridinių asmenų paskolos kurios nėra nei pradelstos, nei nuvertėjusios. Vidutinės rizikos grupės paskolų pokytis didžiausias stebimas 2007 m., jis padidėjo nuo 1 proc. iki 9.3 proc., o 2008 m. padidėjo 6.5 proc. t. y. nuo 9.3 iki 15.8. Aukštos rizikos paskolos labiausiai padidėjo 2007 m. ir siekė 0.9 proc. paskolų portfelio. Lentelėje Nr. 13 pateikiame aukštos rizikos paskolų dinamiką.

13 lentelė

AB DnB NORD banko aukštos rizikos paskolų kitimo dinamika (mln. Lt.)

Metai	2004		2005		2006		2007		2008	
	Mln. Lt.	%	Mln. Lt.	%	Mln. Lt.	%	Mln. Lt.	%	Mln. Lt.	%
Grandininiai didėjimo, mažėjimo tempai										
Aukštos rizikos paskolos (mln. Lt)	4.8	-	15.3	219	-	-100	74.6	-	53	-29

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko ataskaitomis

Iš lentelėje pateiktų duomenų matome, kad didelis aukštų paskolų padidėjimas yra 2005 m. 219 proc. arba 10.5 mln. Lt., o 2006 m. tokių paskolų visai nebuvo, tai lėmė geresnė paskolų valdymo politika, aktyvus darbas su skolininkais. 2007 m. aukštos rizikos paskolos vėl padidėjo ir sudarė 74.6 mln. Lt., o 2008 m. lyginant su 2007 m. sumažėjo 29 proc. Kokią dalį aukštos rizikos paskolos sudaro visame paskolų portfelyje matome pateiktoje lentelėje.

Aukštos ir vidutinės rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis (proc.)

Metai	2004		2005		2006		2007		2008		Vidutinis padidėjimas sumažėjimas 2008 - 2004
	%	Padid suma	%	Padid. suma	%	Padid. suma	%	Padid. suma	%	Padid. suma	
Grandininiai didėjimo, maž./did. tempai											
Vidutinės rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis	0.74	-	1.3	0.56	1	-0.3	9.3	8.3	15.8	7.5	15.06
Aukštos rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis	0.2	-	0.5	0.3	-	-0.5	0.9	0.9	0.5	-0.4	0.3

Šaltinis: sudaryta autorių remiantis AB dnb nord banko ataskaitomis

Vidutinės rizikos ir aukštos rizikos paskolų santykio su visomis paskolomis rodiklio kitimas pateikiamas lentelėje. Jis parodo AB DnB NORD banko paskolų portfelio kokybę. Aukštos rizikos paskolos dažniausiai tampa klientui susidūrus su finansinėmis problemomis. Probleminių paskolų kiekis banke atspindi banko patikimumą. Kreditų portfelio kokybė vertinama apskaičiuojant aukštos rizikos paskolų santykį su visomis išduotomis paskolomis. Šie duomenys lyginami su praėjusių metų duomenimis. Jeigu didėja atidėjimų neveiksniams aktyvams sumos ir banko pagrindinės veiklos santykis, vadinasi, mažėja banko pajamos. Apskaičiavus vidutinės rizikos paskolų santykį su visomis paskolomis gauta, jog 2004 m. 0,74 proc., 2005 m. 1,3 proc. jos sudarė mažiausią santykį. Vidutinės rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis didžiausias yra 2008 m. 15.8 proc. Aukštos rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis visutiniškai per analizuojamą laikotarpį sudaro 0,42 proc. Taigi iš pateiktų duomenų matyti, kad AB DnB NORD bankas sėkmingai valdo kredito portfelio riziką. Kuo probleminių paskolų santykis su visomis paskolomis didesnis, palyginti su praėjusių ataskaitinių laikotarpių rodikliais, tuo didesni galimi banko nuostoliai dėl paskolų negražinimo. Kaip matome iš pateiktos lentelės duomenų aukštos rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis 2008 m. sumažėjo 0.4 proc. lyginant su 2007 m., o vidutinės rizikos santykis 2008 m. siekia 15.8 proc., o 2007 9.3 proc., tai rodo, kad rizika didėja tam įtakos turi lėtejanči Lietuvos ekonomika, didėjantis nedarbas, žlungantys nekilnojamo turto projektai.

Viena iš sudėtingiausių banko finansinių ataskaitų įvertinimo sričių – tai paskolų portfelio kokybės bei atidėjimų abejotiniams aktyvams įvertinimas. Tai viena iš didžiausių Lietuvos bankininkystės problemų. Specialiųjų atidėjimų abejotiniams aktyvams išlaidos sumažina banko finansinius resursus ir neigiamai sąlygoja banko veiklos rezultatą ir kartu susilpnina kapitalo bazę. AB DnB NORD banko atidėjimų kitimo dinamika pateikta 15 lentelėje.

15 lentelė

AB DnB NORD banko atidėjimų kitimo dinamika per 2004 - 2008 metus (tūkst. Lt.)

Rodiklis / metai	2004	2005	pokytis	2006	pokytis	2007	pokytis	2008	pokytis
Atidėjimai (specialieji)	785	3550	2765	7362	3812	20085	12723	91333	71248
Atidėjimai (bendrai paskolų portfelio rizikai)	171	33	-138	2629	2596	54	-2575	8561	8507

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko kreditų skyriaus informacija.

Iš lentelėje pateiktų duomenų matome, kad specialieji atidėjimai per analizuojamą laikotarpį tik didėjo. 2007 m. lyginant su 2006 m. padidėjimo tempas yra 12723 mln. Lt. arba 172.8 proc., o 2008 m. – 71248 mln. Lt. arba 355 proc. lyginant su 2007 m. Atidėjimai bendrai paskolų daliai vidutiniškai per 2004 -2008 m. buvo 2286.6 mln. Lt. Per visą analizuojamą laikotarpį šių atidėjimų padidėjo 8390 mln. Lt. lyginant su 2004 m.

Kredito rizikai įvertinti yra skaičiuojami šie rodikliai:

- specialieji atidėjimai/bendra išduotų paskolų suma;
- banko pelnas/specialieji atidėjimai.

Kredito rizikos rodiklių paskiačiavimai pateikti 16 lentelėje.

16 lentelė

AB DnB NORD banko kredito rizikos įvertinimo rodikliai 2004- 2008 m.

Metai	2004	2005	2006	2007	2008
Spec. atidėjimų dalis paskolų portfelyje %	0,04	0,09	0,05	0,23	0,82
Paskolų apimtis mln. Lt.	2484.8	3753	5822.7	8679.6	11133.6
Pelnas mln. Lt.	20.4	44.2	55.7	107,8	70,73
Pelnas/atidėjimai	21.3	12.3	5.6	5	0,7

Šaltinis: Sudaryta autorių remiantis AB DnB NORD banko ataskaitomis

Lentelėje pateikta išlaidų specialiesiems atidėjimams procentinė dalis kiekvienais metais. Didžiausia atidėjimų dalis visame paskolų portfelyje buvo 2008 metais 0,82 proc. 2004-2006 metais atidėjimai vidutiniškai sudaro tik 0,06 procento viso paskolų portfelio dydžio. Santykinį

atidėjimų visame paskolų portfelyje dalies padidėjimą lėmė 2008 metai. Minėto laikotarpio ketvirtą ketvirtį itin ženkliai padidėjo specialieji atidėjiniai – daugiausia nekilnojamo turto vystymo ir transporto sektoriuose.

Pradėjus akivaizdžiai lėtėti šalies ekonomikai kreditavimas tapo konservatyvesnis. DnB NORD banko darbuotojų dėmesio tinkamam rizikų valdymui dėka banko paskolų portfelio kokybė išliko priimtina lygyje t. y. neviršijo 1 proc. Susidarius nepalankiai ekonominei situacijai AB DnB NORD bankui reikia itin daug dėmesio skirti kredito portfelio rizikos valdymui, didintų kapitalo rezervus, skirtus paskolų nuostoliams dengti.

3. KREDITAVIMO TOBULINIMO GALIMYBĖS AB DnB NORD BANKE

3.1 AB DnB NORD banko kreditavimo veiklos prognozė 2009 - 2011 metams

Prognozavimas suprantamas, kaip būsimos nagrinėjamo objekto eigos nustatymas, atsižvelgiant į turimą praktinį patyrimą ir priimtas teorines prielaidas. Prognozuojant AB DnB NORD banko kreditinę veiklą 2009 - 2011 metams buvo taikomi kiekybiniai, paremti matematiniais skaičiavimais, prognozavimo metodai.

Pagal turimus AB DnB NORD banko (2003 - 2008 metų) fizinių ir juridinių asmenų kreditavimo duomenis atlikti fizinių ir juridinių asmenų kreditavimo prognoziniai skaičiavimai 2008 - 2011 metų laikotarpiui, panaudojant tiesinio trendo metodą (12 priedas).

Prognozuojama, kad 2009 m. AB DnB NORD banko paskolos fiziniams asmenims sieks 5.81 mlrd. Lt paskolų, o 2011 m. paskolų fiziniams asmenims portfelis išaugs iki 7.4 mlrd. Lt. Šis prognozavimas remiasi ankstesnių metų paskolų fiziniams asmenims skirimo tendencijomis, prognozuoti, kad tokios tendencijos išliks ir ateityje gana sunku, nes fizinių asmenų kreditavimą stipriai įtakoja šalies ekonominis gyvenimas, BVP augimas, infliacija, namų ūkio pajamų augimo tendencijos, ir daug kitų svarių faktorių. 2008 metais rugsėjo mėnesį prasidėjusi pasaulinė kredito krizė, žymiai sugriežtino paskolų skyrimą tiek fiziniams tiek juridiniams asmenims, tad prognozavimas remiantis praeitų metų suteiktų paskolų tendencijomis gali būti kiek subjektyvus dabartiniu požiūriu.

Prognozuojant svarbu pasirinkti keletą prognozavimo būdų, kad būtų galimybė juos po to palyginti. Absoliutinio padidėjimo metodas, taip pat prognozavimo metodas leidžiantis prognozuoti AB DnB NORD banko paskolų fiziniams asmenims išdavimą 2009 - 2011 metų laikotarpiu (žr. 13 priedą). Absoliutaus padidėjimo metodas kiek tiksliau atspindi fiziniams asmenims suteiktų ir prognozuojamų suteikti paskolų tendencijas. Prognozuojama, kad 2009 m. AB DnB NORD bankas fiziniams asmenims paskolos sieks 5.18 mlrd. Lt, o 2011 metais paskolų fiziniams asmenims portfelis išaugs iki 6.64 mlrd. Lt.

Atlikus tiesinio trendo prognozę juridiniams asmenims (14 priedas) prognozuojama, kad 2009 m. AB DnB NORD banko paskolos juridiniams asmenims sieks 5.72 mlrd. Lt., o 2011 metais paskolų juridiniams asmenims portfelis išaugs iki 7.26 mlrd. Lt. Panaudojus absoliutinio padidėjimo metodą (15 priedas) prognozuojama, kad 2009 m. AB DnB NORD banko paskolos juridiniams asmenims sieks 6.04 mlrd. Lt paskolų, o 2011 metais paskolų verslo klientams portfelis išaugs iki 7.6 mlrd. Lt.

Atliktos tiesinio trendo ir absoliutinio padidėjimo prognozės visai neatitinka šios dienos situacijai. Šie prognozavimo metodai remiasi ankstesnių metų paskolų fiziniams asmenims skirimo tendencijomis prognozuoti.

AB DnB NORD banko analitikai prognozuoja, kad dėl prastėjančios šalies ekonomikos būklės ir dėl to blogėjantys ūkio subjektų ir fizinių asmenų lūkesčiai bei atsargesnis bankų skolinimas gali nulemti ir tolimesnį paskolų portfelio mažėjimą. Labiausiai sumažės privačių įmonių kreditavimas. Manoma, kad 2009 metais paskolų portfelis sumažės 8 proc. lyginant su 2008 metais.

3.2. Privačių ir verslo klientų kreditavimo įvertinimas ir tobulinimas

AB DnB NORD banko fizinių ir juridinių asmenų kreditavimo analizė parodė, kad analizuojamo banko kreditavimo politika – konservatyvi, vengiant didelės rizikos ir maksimaliai siekiant apsaugoti indėlininkų lėšas. Bankas laikosi depozitinės veiklos ir skolininko terminų pusiausvyros suderinimo, didindamas paskolų portfelį proporcingai pritrauktų resursų kiekiui. Pagrindinis banko tikslinis orientyras – smulkaus ir vidutinio verslo įmonės ir privatūs asmenys. Bankas orientuojasi į nedidelės apimties projektų su žema ir vidutine rizika finansavimą, tokiu būdu gaudamas mažesnę pelno maržą. AB DnB NORD bankas siekia optimalaus paskolų portfelio diversifikavimo pagal ekonomines veiklos rūšis ir kitus rizikos faktorius.

Galima išskirti šias AB DnB NORD banko kreditavimo tobulinimo kryptis :

1. AB DnB NORD kreditai turi būti suteikiami tik mokiems klientams, įvertinant jų gebėjimą laiku atsiskaityti su banku;
2. Taikyti AB DnB NORD bankui priimtina paskolos palūkanų normą. AB DnB NORD banko kreditavimo tikslas - paskirstyti sukauptas lėšas, siekiant maksimalaus efektyvumo tiek kreditoriaus, tiek kredito gavėjo požiūriu. Kreditavimo efektyvumas banko požiūriu suprantamas kaip sugebėjimas parduoti piniginius išteklius brangiau, nei už juos buvo sumokėta, turi kompensuoti ne tik suteikto kredito pinigų vertę, bet ir tos vertės pasikeitimo riziką bei skolininko neįvykdytų įsipareigojimų riziką.
3. Griežtinti kreditų suteikimo tvarką, panaudojant efektyvias kredito rizikos valdymo priemones, tiek fiziniams, tiek ir juridiniams asmenims, įvertinant potencialių klientų gebėjimą vykdyti įsipareigojimus.
4. Banko kreditavimo politika nuo kiekybinio aspekto turėtų būti orientuota į kokybinį, užtikrinant kokybišką paskolų portfelį. Paskolas teikiantys drabuotojai turi būti tinkamai pasirengę atlikti jiems pavestas užduotis, t. y. turėti pakankamai žinių ir patirties. Vadybininkų žinios turi būti nuolat atnaujinamos ir papildomos.

3.3 Efektyvios kredito rizikos vertinimo sistemos sukūrimas

Kredito rizika – tai rizika bankui patirti nuostolius dėl klientų finansinių įsipareigojimų grupei nevykdymo. Kredito rizika – tai rizika, kad banko skolininkas dėl tam tikrų priežasčių, ekonominiai, politiniai pakitimai, bankrotas ir kt., negalės įvykdyti savo įsipareigojimų bankui. Valdydami kredito riziką, DnB NOR bankas turėtų didelį dėmesį skirti ne tik pavienių paskolų valdymui, bet ir viso kreditų portfelio valdymui. Kreditų portfelio rizikos valdymo tikslas banke turėtų būti bankui priimtinos rizikos ir pajamų balanso siekimas viso kreditų portfelio mastu.

Efektyviai kredito rizikos valdymo sistemai banke turėtų būti keliami šie pagrindiniai reikalavimai:

1. Kredito rizikos koncentracijos vertinimo sistemos sukūrimas. Paskolų koncentracija yra esminis kreditų portfelio rizikos šaltinis. Todėl siekiant užtikrinti tinkamą kreditų portfelio paskirstymą ir galimybę kontroliuoti banko prisiimamą kredito riziką, bankas turėtų taikyti kredito rizikos koncentracijos stebėjimo, vertinimo ir vadovybės informavimo sistemą. Rizikos koncentracijos vertinimo sistemos sukūrimas akcentuojamas ir Bazelio bankų priežiūros komiteto. Naujuosiuose kapitalo pakankamumo reikalavimuose. Juose teigiama, kad „koncentracijos rizika, atsirandanti dėl asmenų, susijusių asmenų grupių, tam pačiam ekonominiam sektoriui ar tam pačiam geografiniam regionui priklausančių asmenų, tokia pačia veikla užsiimančių arba tas pačias prekes gaminančių asmenų, dėl kredito rizikos mažinimo priemonių taikymo, taip pat dėl didelių netiesioginių kredito įsipareigojimų (pvz., esant vieninteliame užtikrinimo priemonės davėjui) turi būti vertinama ir kontroliuojama taikant dokumentuose nurodytas priemones ir procedūras“.

2. Rizikos koncentracijos mažinimo priemonių plano sudarymas. Bankai kredito rizikos koncentraciją gali vertinti pagal tarpusavyje susijusius asmenis, su banku susijusius asmenis bei vidaus paskolas, dideles paskolas, užsienio šalis, susijusių šalių grupes, ekonominės veiklos rūšis, paskolų rūšis, paskolos užtikrinimo priemones ir t.t. Tikslinga nustatyti kredito rizikos koncentracijos šaltinius ir, atsižvelgiant į įvairius ekonominius scenarijus, vertinti tokios koncentracijos kitimą. Pavyzdžiui, esant reikšmingai vienos ekonominės veiklos rūšies kredito rizikos koncentracijai, būtina stebėti tos veiklos kitimo polinkius. Tam tikrais atvejais banko kreditų portfelio diversifikacija yra neįmanoma. Tai atsitinka, jei bankas savo veiklą vykdo mažame geografiniame regione arba jo kredituojami klientai yra susiję ekonomiškai. Tokiais atvejais paskolų koncentracijos rizikai padengti bankas turėtų skirti daugiau kapitalo, o banko kainodara turėtų užtikrinti, kad paskolų palūkanų normos atitiktų prisiimtą kredito riziką, t.y. mažindamas kredito rizikos koncentraciją, bankas neturėtų atsisakant pelningo kreditavimo galimybių. Tačiau bankas kreditų portfelio rizikos diversifikavimo tikslais neturėtų teikti paskolų asmenims, kurių kredito rizikos negali tinkamai įvertinti, arba teikti kredito paslaugas, kurių gerai neišmano.

3. Kredito rizikos limitų sistemos taikymas. Limitų sistema yra viena svarbiausių kreditų portfelio rizikos valdymo priemonių. Šią sistemą turėtų taikyti pasyvios kreditų portfelio valdymo strategijos besilaikantis bankas. Valdydamas kredito riziką, DnB NORD bankas turi taikyti šiuos limitus, pateiktus lentelėje

17 lentelė

Kredito rizikos limitų sistema

Atskiroms paskoloms	Paskolų grupėms	Paskolų portfeliui
<ul style="list-style-type: none"> • Maksimali suma, • Maksimalus terminas, • Paskolos grąžinimo užtikrinimo priemonės, • Paskolos įmokos ir mėnesio pajamų santykis. 	<ul style="list-style-type: none"> • Skolininkų grupė (įskaitant su banku susijusius asmenis ir vidaus paskolas), • Ekonominės veiklos rūšys, • Grąžinimo užtikrinimo priemonės, Paskolų rizikos grupė, • Didelių sumų paskolos, • Paskolų rūšys. 	<ul style="list-style-type: none"> • Geografiniai regionai, • Paskolų portfelio dydis.

Šaltinis: Sudaryta autorių

Kredito rizikos limitai banke turėtų būti taikomi remiantis šiais principais:

- Kredito rizikos limitų sistema turėtų būti taikoma kiekvienai paskolai.
- Banke nustatytų kredito rizikos limitų turi būti griežtai laikomasi, jie neturėtų būti pažeidžiami tenkinant skolininko prašymą suteikti paskolą. Jei nustatyti kredito rizikos limitai viršijami, tokiam sprendimui turi pritarti limitus patvirtinęs kredito rizikos valdytojas.
- Kredito rizikos limitai neturėtų būti tiek griežti, kad šiek tiek pasikeitus padėčiai netektų jų pažeisti. Tačiau limitai neturi būti ir per daug liberalūs, nes tada neturėtų praktinės naudos.
- Limitai turėtų būti nuolatos peržiūrimi ir keičiami, atsižvelgiant į išorės veiksnių (ekonominės padėties šalyje, ūkio sektoriaus) ir vidaus veiksnių (kredito rizikos valdymo strategijos, paskolų portfelio struktūros, pelningumo) pokyčius. Limitus keičiant turėtų būti atsižvelgiama ir į kredito rizikos valdymo strategijos nuostatas, patirtus nuostolius ir galimybes patirti juos ateityje, banko prisiimamą kredito riziką, palyginti su laukiamomis pajamomis, limitų tarpusavio ryšius (pvz., nustatant limitus darbdaviui ir darbuotojams, turėtų būti atsižvelgiama į tai, kad įmonės darbuotojų kredito rizika priklauso nuo darbdavio finansinės būklės), paskolų portfelio riziką, kredito rizikos ir kitų rūšių rizikos priklausomybę, skolininkų ar jų grupių tarpusavio ryšius, jų kredito rizikos koreliaciją, limitų išimčių dažnumą ir pobūdį.

- Kredito rizikos limitus turėtų nustatyti ir kontroliuoti jų laikymąsi kredito rizikos valdymo organai: banko valdyba, rizikos valdymo komitetas ar kredito rizikos valdymo struktūrinis padalinys. Šių funkcijų neturėtų atlikti verslo struktūriniai padaliniai ir juos kuruojantys asmenys. Banko vadovybei turėtų būti laiku pateikiama informacija apie artėjimą prie nustatytų kredito rizikos limitų ar jų pažeidimą.

4. Kredito rizikos testavimo nepalankiomis sąlygomis atlikimas. Bazelio bankų priežiūros komitetas bankams siūlo reguliariai atlikti kredito rizikos testavimą nepalankiomis sąlygomis. Nepalankiomis sąlygomis turėtų būti testuojama paskolų koncentracijos rizika, rizika, keliama rinkos sąlygų pasikeitimo, jei ji gali turėti neigiamos įtakos kredito įstaigos kapitalo pakankamumui ir rizikai, susijusiai su užtikrinimo priemonių panaudojimu nepalankiomis rinkos sąlygomis. Bankas turėtų taikyti patikimas kapitalo pakankamumo testavimo nepalankiomis sąlygomis procedūras. Atliekant testavimą nepalankiomis sąlygomis, turi būti nustatomi galimi įvykiai arba ekonominių sąlygų pasikeitimai, kurie turėtų neigiamos įtakos vykdant įsipareigojimus bankui, įvertinamos banko galimybės atlaikyti tokius pokyčius. Bankas turėtų reguliariai atlikti kredito rizikos testavimą nepalankiomis sąlygomis, kad įvertintų, kiek įtakos tam 67 tikros sąlygos turi kapitalui, skirtam kredito rizikai padengti. Kredito įstaigos pasirinktus testus turi įvertinti priežiūros institucija. Testai turi būti prasmingi ir parengti taip, kad leistų įvertinti bent nedidelio ekonomikos nuosmukio galimybę. Į testavimo nepalankiomis sąlygomis rezultatus reikėtų atsižvelgti numatant kredito rizikos valdymo strategiją, kreditavimo politiką, kredito rizikos valdymo priemones ir procedūras.

5. Kreditų portfelio rizikos valdymo modelių panaudojimas. Kreditų portfelio rizikos valdymo modelius turėtų naudoti aktyvų kreditų portfelio rizikos valdymą taikantis bankas. Kadn jį būtų galima taikyti, šalyje turi būti sukurta finansinių priemonių, skirtų paskolų portfelio rizikai valdyti, rinka. Vertinant pavienės paskolos riziką, gali užtekti eksperto vertinimo, tačiau įvertinti kreditų portfelio riziką ekspertui būtų labai sunku ar net visai neįmanoma.. Pagrindinis skirtumas vertinant pavienius kreditus ir jų portfelį yra tas, kad atskirų kreditų kredito rizikos suma nėra lygi tų pačių paskolų portfelio kredito rizikai, t. y. dėl diversifikavimo kreditų portfelio kredito rizika mažesnė nei jį sudarančių pavienių kreditų.

Skaičiuojant kreditų portfelio tikėtiną nuostolį galima sudėti atskirų kreditų tikėtinus nuostolius. Tačiau portfelio netikėtinas nuostolis (standartinis nuokrypis) gali būti apskaičiuojamas kaip atskirų kreditų netikėtinų nuostolių suma tik tuo atveju, jei kreditai nėra tarpusavyje koreliuoti. Kadangi tokia prielaida nereali, būtina įvertinti koreliaciją tarp kreditų, kuri turi labai didelės įtakos kreditų portfelio kredito rizikai. Kreditų portfelio rizikai vertinti turėtų būti taikomi kreditų portfelio vertinimo modeliai, leidžiantis kiekybiškai įvertinti kreditų portfelio riziką. Jei bankas laikosi aktyvios paskolų portfelio rizikos valdymo strategijos, tokį modelį taikyti būtina. Taikomieji

paskolų portfelio kredito rizikos vertinimo modeliai: CreditMetrics, KMV, CreditPortfolioView, CreditRisk+.

Vertinant kreditų portfelio riziką, bankai turėtų taikyti kiekybinius rodiklius. Tai sąlygoja spartus bankų kreditų portfelių augimas ir dėl to būtinybė tiksliai ir savalaikiai įvertinti banko portfelio saugumą įtakojančias rizikas. Kiekviena rizikos rūšis turi būti padengta kapitalu. Tai daroma siekiant užtikrinti banko veiklos stabilumą ir visuomenės pasitikėjimą banku. Finansinės rizikos įtaką kreditų portfeliui banko kreditų analitikai gali apskaičiuoti naudodami jautrumo, svyravimų ir potencialaus nuostolio rizikos vertinimo metodus. Siekiant įvertinamas kredito ar viso kreditų portfelio vertės jautrumą, pasikeitus vienam rinkos parametru, pvz., palūkanų normai, užsienio valiutos kursui ir pan, gali būti naudojamas *jautrumo analizės metodas*, kuris leidžia įvertinti vieno rinkos parametro įtaką kreditui ar kreditų portfeliui. Naudojant *svyravimų analizės metodą*, riziką galima išmatuoti standartiniu nuokrypiu, kuris parodo kredito vertės svyravimus, t. y. nuokrypius nuo vidurkio, įtakoiant įvairioms rizikos (kredito, rinkos, palūkanų normų). Rinkos parametrui nustatyti bankas turėtų taikyti koreliacijos koeficientus - sudėtingesnį svyravimo analizės metodą. Koreliacijos koeficientai padeda nustatyti rinkos parametru tarpusavio ryšius ir priklausomybes, t.y. nustatyti, kokių laipsnių vieno veiksnio kitimas priklauso nuo kito. Koreliacijos koeficientus bankai turėtų naudoti tiems kreditams, kurių vertė susijusi su daugiau kaip vieno rinkos parametro pokyčiu. Naudojant *ipotencialaus nuostolio analizės metodą*, banko kredito rizikos analitikai gali apskaičiuoti kredito ar kreditų portfelio galimą vertės praradimą. Kredito rizikos vertinimą atliekantys darbuotojai pirmiausia turėtų apskaičiuoti kredito ar kreditų portfelio jautrumo rizikai standartizuotą dydį. Apskaičiavus šį dydį, jis dauginamas iš galimų rinkos parametru pokyčių. Minėti rizikos vertinimo metodai skiriasi savo sudėtingumo lygiu. Jų pasirinkimą banke lemia ir tam tikri veiksniai: rizikos svyravimo laipsnis, duomenų prieinamumas, analizę atliekančių darbuotojų kvalifikacija, metodų įdiegimo kaštai. Iš aukščiau paminėtų metodų sudėtingiausias ir sunkiausiai įdiegiamas yra potencialaus nuostolio analizės modelis.

6. Kapitalo pakankamumo įvertinimas. Kadangi bankas savo veikloje susiduria su įvairiomis rizikomis, vadinasi, gali patirti nuostolių, kurie pirmiausia amortizuojami ne iš indėlininkų ar skolintojų lėšų, o iš banko akcininkų sukaupto kapitalo. Banko kapitalo dydis visada lemia tam tikrą bankroto tikimybę. Užtikrinant finansinio sektoriaus patikimumą, svarbus vaidmuo tenka kapitalo reikalavimams, kuriais bandoma užtikrinti tam tikrą kapitalo kiekį banke, kuris leistų bankui apsidrausti nuo bankroto. Nuosavas kapitalas laikomas vienu iš svarbiausių banko tvirtos finansinės būklės indikatoriumi. Nuosavo kapitalo dydis turėtų būti lyginamas su prisiimamomis kredito, rinkos, veiklos ir kitomis rizikos rūšimis. Todėl šiuo metu bankams labai aktualia problema yra rizikos kiekybinis įvertinimas ir priimtinos tikimybės nustatymas, siekiant nustatyti optimalų kapitalo lygį maksimizuojant banko rizikos vertę. Rizika, kurią prisiima bankas, turėtų būti

vertinama lyginant su banko kapitalu vadovaujantis Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklėmis bei kitais banke taikomais rizikos valdymo modeliais. Prisiimta rizika turėtų būti vertinama lyginant su skaičiuotinu banko kapitalu. Tai parodo, ar nuosavas kapitalas yra pakankamas prisiimtai rizikai sumažinti. Jei jis nepakankamas, kapitalo pakankamumo normatyvas įvertina, koks reikalingas papildomas kapitalo kiekis. Tiek Lietuvoje, tiek ir užsienio šalyse netgi mokiems bankams, kurių turtas didesnis už įsipareigojimus, gali būti iškelta bankroto byla, jeigu bankas nevykdo nustatytų kapitalo pakankamumo normatyvų. Tai įrodo kapitalo pakankamumo reikalavimų reikšmę, kurių esminiai požymiai yra šie:

- Teisingas visos banko rizikos vertinimas. Kadangi nėra galimybės tiksliai įvertinti visą banko riziką, svarbu įvertinti bent jau svarbiausias rizikos rūšis.
- Reikalavimų lankstumas. Prisiimamos rizikos turėtų atitikti banko kapitalo dydį ir struktūrą. Lankstumas užtikrinamas nustatant nevienodus normatyvų dydžius skirtingiems bankams ir siekiant tiksliai įvertinti turto ir nebalansinių straipsnių riziką. Lietuvoje bankų kapitalo pakankamumas pradėtas reglamentuoti nuo 1993 m. pradžios, pagal Kapitalo pakankamumo skaičiavimo instrukciją nustačius minimalų 13 procentų kapitalo ir pagal riziką įvertintų aktyvų santykį. 1995 m. priimtos naujos Kapitalo pakankamumo skaičiavimo taisyklės, labiau atitinkančios Europos Sąjungos direktyvas. Lietuvos komercinių bankų kapitalo pakankamumo situacija iš esmės pradėjo gerėti nuo 1998 m. pradžios, bankams pritraukus naujo kapitalo iš užsienio (tiek akcinio kapitalo, tiek ir subordinuotų paskolų forma). Vertindamas kapitalo pakankamumą, bankas gali naudoti šiuos kapitalo pakankamumo vertinimo

metodus, t.y. rizikos vertės, išankstinio įsipareigojimo, empiriniai modeliavimo metodai. *Rizikos vertės kapitalo pakankamumo vertinimo metodas* gana naujas ir bankuose populiarėjantis rizikos vertinimo metodas. Remiantis šiuo metodu, kredito rizikos vertinimą atliekantys darbuotojai gali suskaičiuoti viso banko portfelio rizikos vertę (bendrą banko nuostolių vertę, kurią bankas gali patirti turėdamas tam tikrą konkrečią rinkos poziciją) tam tikru laiku. Rizikos vertės metodu galima nustatyti bendrą vertę nuostolių, kuriuos bankas gali patirti turėdamas tam tikrą konkrečią rinkos poziciją. Šis metodas gana greitai įsitvirtino finansų srityje. Juo galima ne tik apskaičiuoti, kiek reikia kapitalo rizikos padengti, bet ir įvertinti, jei buvo per didelis atsargumas. Rizikos vertės metodas leidžia patikslinti banko portfelio straipsnių pasikeitimus, atsižvelgiant ne tik į grynujų palūkanų pajamas, bet ir į portfelio rinkos pokytį. Šis metodas gana efektyvus kapitalo pakankamumui įvertinti, nes bankai dėl iki galo neįvertintos rizikos gali patirti netikėtų nuostolių. Bankininkystei vis labiau skverbiantis į naujas veiklos sritis, keičiasi ir rizikos rūšys: vis svarbesne tampa rinkos rizika, kuri suprantama kaip ilgųjų ir trumpųjų pozicijų vertės jautrumas pokyčiams rinkoje. Rinkos rizika atsiranda dėl valiutų kurso, palūkanų normos, nuosavybės vertybinių popierių

kainos, pasirinkimo sandorių kainos pakitimų rinkoje. Bankai turi nuolat įvertinti rinkos riziką pirmiausia dėl to, kad gali susidaryti tokia padėtis, kai rinkos kainų pasikeitimai (atskirai ar kartu su kitomis problemomis) sukels pavojingą situaciją, o banko kapitalas neužtikrins šių nuostolių padengimą. Galima išskirti šiuos pagrindinius rizikos vertės valdymo metodo privalumus ir trūkumus. Privalumai: taikomas vertinimo pagal rinką metodas, valdymas grindžiamas trumpo laikotarpio kainų prognozėmis, kurios yra tikslesnės negu ilgalaikės prognozės (tai leidžia tiksliau įvertinti riziką), taikant rizikos vertės metodą, galima apskaičiuoti kapitalą, reikalingą banko rizikai padengti, taip pat ir įvertinti per didelį banko veiklos atsargumą. Trūkumai: metodas yra sudėtingas, kadangi problemiška įvertinti atskiras pozicijas, atsižvelgiant į rinkos pokyčius ir nustatyti jų vertės pasikeitimus; rizikos vertės apskaičiavimas nėra pakankamai tikslus, kadangi remiasi daugybe prielaidų. 70 Empiriniai modeliavimo metodai vertinami kaip stipriausi ir intuityviausi. Jie apima trijų pakopų procedūras, naudojami istoriniai duomenys. Dažniausiai vertinamas ilgas laikotarpis (nuo trejų iki penkerių metų) ir naudojama kasdieninė informacija (pvz., rinkos palūkanų normos kitimas). Modeliavimo metodai yra gana brangūs ir jiems taikyti būtina daug sąlygų (stabili banko duomenų bazė, didelės kompiuterinės galimybės ir t.t.).

Šiuos metodus sunku taikyti besivystančiose rinkose, kurios neturi "istorijos", arba mėginant apimti rinkos rizikos veiksnius, kurie nėra tiesiogiai pastebimi, pavyzdžiui, pasirinkimo sandorių rinkos palūkanų normų kintamumai ir koreliacijos. Šie metodai yra naudingiausi įvertinant banko portfelį, tačiau bankas turi atitikti dvi sąlygas: pirma, prie skaičiavimo infrastruktūros turi būti priderintas tiek pagrindinis padalinys, tiek rizikos kontrolės padalinys, ir antra, šiais metodais vertinami produktai yra labai sudėtingi, turintys gražos profilius. Pritaikytas teisingai, šis modelis yra vienas iš patikimiausių, vertinant įvairių produktų struktūrą. Banke kapitalo pakankamumui įvertinti gali būti taikomas *išankstinio įsipareigojimo kapitalo pakankamumo vertinimo metodas*. Modelio esmė yra ta, jog bankas gali iš anksto paskelbti, kokio kapitalo jam reikės, kad apsisaugotų nuo nenumatytų nuostolių per tam tikrą laikotarpį. Jei laikotarpiui pasibaigus priežiūros institucija nustato, kad nuostoliai didesni, bankas privalės sumokėti tam tikrą baudą. Šis metodas skiriasi nuo kitų tuo, kad nereikia daug priežiūros institucijos darbo sąnaudų vertinant vidaus modelių patikimumą. Pagrindinis šio metodo privalumas yra tas, jog bankas, geriausiai suvokdamas prisiimamą riziką ir ją taikydamas, galėtų tiksliau nustatyti reikalingo rizikai atsverti kapitalo kiekį (ekonominį kapitalą). Tačiau išankstinio įsipareigojimo metodas turi trūkumų, nes, gali apsunkinti sistemine krize, kai dėl visos rinkos smukimo, nenorėdamas viršyti paskelbtų nuostolių dydžio, bankas pradėtų likviduoti turimas pozicijas, taip dar labiau pagilindami nuosmukį. Išankstinio įsipareigojimo modelis, kuris iš esmės yra vienas iš netradicinių vidaus modelių taikymo variantų, suderinantis kai kuriuos bankų ir priežiūros institucijų interesus, dar turi būti išsamiau įvertintas ir galbūt praktiškai pritaikytas. Lietuvoje taikyti šiuolaikinius kapitalo pakankamumo vertinimo

metodus gana sudėtinga ir brangu. Be to, siekiant panaudoti šiuos metodus, reikia, kad bankas turėtų gerą kompiuterinę techniką. Tačiau ateityje, jei Lietuvos bankai pradės aktyviai dirbti tarptautinėse rinkose ir naudoti sudėtingus finansinius instrumentus, rizikai nustatyti ir kapitalo poreikiams įvertinti bankai bus priversti naudoti ir sudėtingesnius metodus. Banko kapitalo pakankamumo įvertinimo metodai jau keletą metų tapo daugelio mokslininkų ir bankininkų diskusijų objektu. Yra nuolat ieškoma metodų, kurie apimtų kompleksinį rizikų įvertinimą kapitalo atžvilgiu. Lietuvoje ši problema taip pat aktuali, nes skaičiuojant kapitalo pakankamumą neapimamos visos rizikos, su kuriomis susiduria bankai.

Norint paskatinti bankus taikyti įvairias kredito rizikos mažinimo priemones, siekiama labiau pripažinti jų sąlygojamą rizikos sumažėjimą. Pavyzdžiui, siekiama priežiūros tikslais plačiau pripažinti kredito išvestinių vertybinių popierių suteikiamas rizikos mažinimo galimybes, nors dar nėra pateiktų konkrečių pasiūlymų, kaip praktiškai šiuos siūlymus įgyvendinti. Galiausiai siūloma pripažinti daugiau galimų užstato rūšių, be pačių likvidžiausių turto rūšių įtraukiant aukščiausią kredito reitingą turinčių kompanijų įsiskolinimus ar pinigų srautus iš išvestinių vertybinių popierių. Svarbiausia visų šių reikalavimų problema yra ta, kad nustatant limitus tam tikroms rizikoms, tas pats banko kapitalas panaudojamas kelioms rizikoms absorbuoti. Vadinasi, kapitalo reikalavimai yra vienodi bankui, neturinčiam atvirosios pozicijos, ir bankui, turinčiam maksimalią leistiną atvirąją poziciją. Todėl kapitalo pakankamumo rodikliai Lietuvoje dar neparodo realios padėties (ji paprastai parodoma geresnė, negu yra iš tikrųjų) ir juos reikia vertinti tik kartu su kitais riziką ribojančiais normatyvais.

Apibendrinimas. Kaip jau buvo minėta šiame magistro darbe, sukurti kredito rizikos valdymo sistemą banke nepakanka. Tokia sistema turi būti veiksminga. Gerinant kredito rizikos valdymą, svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijoms. Ekonomiškai stipriausiose šalyse, turinčiose ypač išplėtotus bankų sektorius, plėtojant kredito rizikos valdymą svarbiausią vaidmenį atlieka bankai. Šalims, kurių bankų sektorius tik susikūręs, būdinga priešinga tendencija: priežiūros institucija žengia pirma (reglamentuoja įvairias bankų veiklos sritis), o bankai seka iš paskos (įgyvendina priežiūros institucijos nurodymus ir taip tobulėja). Lietuvoje, kurios negalima priskirti prie pirmaujančių šalių grupės, tobulinant kredito rizikos valdymą ypač svarbus vaidmuo tenka bankų priežiūros institucijoms. Šiuo metu Lietuvoje nėra dokumento, kuris išsamiai reglamentuotų, kaip turėtų būti organizuojamas kredito rizikos valdymas banke, tačiau įgyvendinant Naujuosius kapitalo pakankamumo reikalavimus Europos sąjungos bankams, toks dokumentas tikriausiai bus neišvengiamas. Pasitvirtino tyrimo pradžioje iškelta hipotezė. Norint užtikrinti banko kreditų portfelio valdymo kokybę ir sumažinti riziką, reikalingas efektyvios kredito rizikos valdymo organizacinės struktūros sukūrimas. Siekdami tobulinti kredito rizikos valdymą, bankai turėtų numatyti kredito rizikos valdymo strategiją, kuri yra veiksmingo kredito rizikos valdymo pagrindas,

banke turėtų būti įsteigtas rizikos valdymo komitetas, apibrėžti rizikos valdymo komiteto, paskolų komiteto, aktyvų ir pasyvų valdymo komiteto funkcijos, jos turėtų būti derinamos tarpusavyje ir su struktūrinių padalinių funkcijomis. Bankuose turėtų būti aiškiai nustatytos kredito rizikos valdytojų funkcijos. Būtina daugiau dėmesio skirti kreditų portfelio rizikos valdymui. Kreditų portfelio rizikos valdymas turėtų būti pagrįstas priimtinos rizikos ir pajamų balanso siekimu. Nors Lietuvos bankų galimybės taikyti aktyvų kredito rizikos valdymą ribotos, jie turėtų siekti tokio valdymo. Kreditų portfelio rizikai valdyti turėtų būti taikomi kredito rizikos limitai. Bankai turėtų nuolatos vertinti kredito rizikos vertinimo modelių, skolininkų reitingų sistemų patikimumą. Bankuose turi būti diegiama tinkama kredito rizikos valdymo kultūra, nes be jos veiksmingas kredito rizikos valdymas neįmanomas.

IŠVADOS IR SIŪLYMAI

Be banko kredito neįsivaizduojama šalies ekonomika, jis daro jai teigiamą poveikį, plečia tarptautinį bendradarbiavimą ir tarptautinę prekybą. Banko kreditas suteikia galimybę jau šiandien nusipirkti norimą prekę, ateities pajamų sąskaita. Kartu jis sudaro sąlygas žmogui laisvai ir savarankiškai veikti.

Fizinių asmenų kreditavimas yra DnB NORD banko kreditavimo portfelio sudedamoji dalis. Fiziniai asmenys yra patrauklūs DnB NORD bankui, dėl to, kad atneša šiai įstaigai nemažą pelno dalį. AB DnB NORD bankas, analizuojamu 2004-2008 metų laikotarpiu turėjo žymų paskolų suteiktų fiziniams asmenims padidėjimo tempą. Didžiausias suteiktų paskolų fiziniams asmenims padidėjimo tempas stebimas 2006 metais, jis sudaro net 68 proc. (1024.3 mln. Lt.), atitinkamai 2007 metais - 66 proc. (1660 mln. Lt.), tai įtakoją aktyvus fizinių asmenų kreditavimas, pagerėjusi ekonominė padėtis Lietuvoje, gyventojų gaunamų pajamų padidėjimas.

AB DnB NORD bankui svarbūs ne tik privatūs klientai (fiziniai asmenys), bet ir verslo klientai (juridiniai asmenys). Juridinių asmenų kreditavimas taip pat yra viena iš pagrindinių DnB NORD Banko veiklos rūšių. Analizuojamu 2004-2008 metų laikotarpiu stebimas nuolatinis paskolų suteiktų verslo klientams (juridiniams asmenims) augimas. Didžiausias procentinis teigiamas pokytis stebimas 2006 metais, jis sudarė net 46 proc. (1196.9 mln. Lt.). Per 2007 metus AB DnB NORD banko kreditų verslo klientams portfelis padidėjo 1,2 mlrd. litų, arba 36 proc., iki 4,5 mlrd. litų. Didžiausios investicijos skirtos apdirbamajai pramonei ir prekybos sektoriui. Daugiausiai paskolų portfelis išaugo sparčiausiai besivystančiuose ir susijusių verslų segmentuose – nekilnojamojo turto ir nuomos, komunalinių paslaugų bei transporto sektoriuose.

Išanalizavus AB DnB NORD banko pajamas gaunamas iš kreditavimo veiklos matome, kad kiekvienais metais bankas didina savo kapitalą, taip įrodydamas, kad dirba pelningai ir kuo toliau tuo labiau siekia geresnių rezultatų ir geresnės padėties Lietuvos bankų rinkoje. Kiekvienais metais pritraukiama vis daugiau klientų, kuriems suteikiamos įvairių ekonominių rūšių paskolos. Didžiausią banko pajamų dalį, vidutiniškai 78.4 proc. sudaro palūkanų pajamos. Didžiausias palūkanų pajamų padidėjimas per analizuojamą laikotarpį yra 2007 m. net 79 proc., o 2008 m. yra sumažėjimas 25 proc., lyginant su 2007 m. Išanalizavus palūkanų pajams galime teigti, kad kreditavimas yra pagrindinė banko veikla, nes atneša didžiausią pajamų dalį.

Analizuojant AB DnB NORD banko kreditavimo riziką yra siekiama išvengti didelės koncentracijos rizikos, atliekant nuolatinį tiek fizinių, tiek verslo sektorių rizikos laipsnio monitoringą. Rizikos valdymo DnB NORD banke tikslas – konservatyviai valdant rizikas užtikrinti pakankamą nuosavybės grąžą. Aukštos rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis visutiniškai per analizuojamą laikotarpį sudaro 0,42 proc. AB DnB NORD bankas sėkmingai valdo kredito

portfelio riziką. Kuo probleminių paskolų santykis su visomis paskolomis didesnis, tuo didesni galimi banko nuostoliai dėl paskolų negražinimo. Aukštos rizikos paskolų santykis su visomis paskolomis 2008 m. siekė 0.5 proc., 2007 m. – 0,9 proc., o vidutinės rizikos paskolų santykis 2008 m. siekia 15.8 proc., tai rodo, kad rizika didėja tam įtakos turi lėtojanti Lietuvos ekonomika, didėjantis nedarbas, žlungantys nekilnojamo turto projektai.

Prognozuojama, kad 2009 m. AB DnB NORD bankas fiziniams asmenims suteiks 5.1 mlrd. Lt paskolų, o 2011 metais paskolų fiziniams asmenims portfelis išaugs iki 6.6 mlrd. Lt. Taip pat prognozuojama, kad 2009 m. AB DnB NORD bankas juridiniams asmenims suteiks 6.04 mlrd. Lt paskolų, o 2011 metais paskolų verslo klientams portfelis išaugs iki 7.6 mlrd. Lt. Šis prognozavimas remiasi ankstesnių metų paskolų fiziniams asmenims skirimo tendencijomis, prognozuoti, kad tokios tendencijos išliks ir ateityje gana sunku, nes fizinių asmenų kreditavimą stipriai įtakoja šalies ekonominis gyvenimas, infliacija, BVP. Remiantis banko eksperto prognozėmis 2009 metais prognozuojamas 8 proc. paskolų portfelio mažėjimas.

AB DnB NORD bankui reikia itin daug dėmesio skirti kredito portfelio rizikos valdymui. AB DnB NORD banko rizikos valdymo gerinimui siūlome:

- Bankui svarbu parengti kreditų rizikos valdymo strategiją, nustatyti bankui priimtina kredito rizikos lygį, įvardyti kredito rizikos valdymo strategijos įgyvendinimo priemones, atsižvelgiant į pesimistiškiausią prognozę;
- Pasirenkant kredito gražinimo užtikrinimo priemonę, prioritetas turi būti teikiamas įkeitimui, laidavimas ir garantija turi būti taikomi kaip papildomi būdai prie įkeitimo.
- Banke būtina vykdyti nuolatinę kapitalo pakankamumo prisiimtai kredito rizikai padengti, pelningumo ir paskolų kokybės kontrolę.
- Finansinių įsipareigojimų dydis atliekant gyventojų vertinimą turi būti skaičiuojamas susumuojant visų turimų ir planuojamų įsipareigojimų dydį (ir kituose kredito įstaigose).
- Analizuojant kredito gavėją reikėtų įvertinti tai, kokį užstatą klientas pasiruošęs palikti bankui, jei laiku nesugebėtų įvykdyti savo įsipareigojimų AB DnB NORD bankui.
- Kad AB DnB NORD banko kredito rizikos valdymo sistema būtų efektyvesnė, bankui svarbu vadovautis vienodomis taisyklėmis, nes tai esminis aspektas kreditų rizikos valdyje.
- Vertinant kredito riziką būtina pasitelkti įvairesnių, pasaulyje pripažintų kredito rizikos valdymo metodų, panaudojant ne tik scoring, reitingavimą, bet ir pritaikant diskriminacinės analizės, logit, paskolų portfelio vertinimo modelius.

LITERATŪRA

1. Aleknevičienė, V. (2005). *Finansai ir kreditas* Vilnius, Enciklopedija., p.236.
2. Altman, E. I. (2001). Credit ratings and the proposed new BIS guidelines on capital adequacy for credit assets. *Journal of Banking & Finance*.
3. Bessis, J. (1998). *Risk management in banking*. West Sussex: John Wiley&Sons. Ltd.
4. Buckiūnienė, O. (2005). *Ūkio subjektų finansai*, Vilnius: Ekonomikos katedra.
5. Buckiūnienė, O. (2002). *Įmonių finansai*. Vilnius, p.117.
6. Buškevičiūtė, V. Mačerinskienė, (1998). *Finansų analizė*. Kaunas: Technologija.
7. Falkenstein, E., Boral, A., Carty, L. V. (2000) *RiskCalc™ For Private Companies*.
8. Freitakas, E. (2006). *Įmonių kreditingumo vertinimas*, Kaunas.
9. Finansinio stabilumo apžvalga 2008 m.: <http://www.lb.lt/lt/istaigos/ataskaitos.htm>. [2008-09-15].
10. Gegužis, A., (2003). Neapibrėžtumo ir rizikos samprata ekonomikoje. *Ekonomika*. Vilniaus universitetas, p. 62.
11. Gupton G. M., Stein R. M. (2002). *LossCalc™: Moody's Model for Predicting Loss Given Default (LGD)*. Special Comment.
12. Greuning, Hehnievan, Brajovic, Soja (2000). *Analysing banking risk: a framework for asseeing corporate governance and financial risk management*. Washington (D.C.): The Word bank.
13. Caouette, J. B., Altman, E. I., Narayanan, P. (1998). *Managing Credit Risk. The Next Great Financial Challenge*. New York: Wiley Frontiers in Finance.
14. *Internal Ratings Systems*. BCBS Discussion Paper. Basle Committee on Banking Supervision (BCBS) 2000c: Principles for the Management of Credit Risk.
15. Jasevičienė, F. Giniotienė, R. Stankevičienė, V. (2000). *Bankų rizikos: sisteminis požiūris*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
16. Jasevičienė, F. Valvonis, V. Paskolų vertinimas: tarptautinė ir Lietuvos praktika. http://www.lb.lt/lt/leidiniai/pinigu_studijos_2003_1/jaseviciene.pdf, [2009-01-25].
17. Jasienė M. (1998). *Palūknų normos rizikos valdymas*. Vilnius. LBDFI.
18. Jokivuolle, E., Peura, S. (2000). *A Model for Estimating Recovery Rates and Collateral Haircuts for Bank Loans*. Bank of Finland Discussion Paper 2.

19. Jones, D., Mingo, J. (1998). Industry Practices in Credit Risk Modeling and Internal Capital Allocations: Implications for a Models-Based Regulatory Capital Standard. *Economic Policy Review* 51(2).
20. Juozaitienė, L. (2000). Įmonės finansai: analizė ir valdymas, Šiauliai
21. Kamienas I., Valvonis V. (2004). Paskolų registro naudojimas kredito rizikai valdyti. Pinigų studijos, Lietuvos bankas. Nr. 1.
22. Kancerevyčius, G.(2003). *Finansai ir investicijos*. Bankas Snoras, Vilnius.
23. Kancerevyčius, G. (2004).*Finansai ir investicijos*. Kaunas: Smaltijos leidykla Koch, T.W., MacDonald, S.S. (2000). *Bank management*. 4th edition. Orlando:HarcowetBrace&Compaq
24. Kredito įstaigų veikla: <http://www.lb.lt/lt/istaigos/ataskaitos.htm>. [2008-09-15].
25. Kvedaraitė, V.(1996) Pelningumo analizė. Vilnius.
26. Lawrence, G. Goldberg, A. Lawrence, J. White, B. (1998).De novo banks and lending to small businesses: An empirical analysis. *Journal of Banking & Finance* 22
27. Lizingo asociacija, :<http://www.lease.lt/>[2008-09-15].
28. Maldeikienė, A. (2002).*Išmokite skaičiuoti savo pinigų*. Vilnius: Tyto alba, 285 p.
29. Ramanauskaitė L., Čaplinskienė E. Hipotekinis kreditavimas (2003) – Vilnius: Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas.
30. Ragauskas J., Senkus A. (1999). Aktyvų ir pasyvų vadymas. 2- asis leid. Vilnius.
31. Ruzgys E. Kreditavimo paslaugų pardavimo kanalai – kreditavimo brokeriai: <http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/42680d4c239f8>. [2009-01-03].
32. Smalenskas, G (2002).*Finansai*. Mokojoji knyga. Vilnius,Homo Liber.
33. Šatas, J. (2006). Tarptautiniai atsiskaitymai, Vilnius.
34. Taraila, S. (2001). *Kreditavimas: teorija ir praktika*. Vilnius: Lietuvos bankininkystės draudimo ir finansų institutas.
35. Taraila, S.(1998). *Kreditavimas*. Lietuvos bankininkystės, draudimo ir finansų institutas, 176 p.
36. Thomas, L. C. (1999). A Survey of Credit and Behavioural Credit Scoring: Forecasting Financial Risk of Lending to Consumers. *The International Journal of Forecasting* 16.
37. Thomas, L. C., Edelman, D. B., Crook, J. N. (2002). *Credit Scoring and Its Applications*. Philadelphia: SIAM.
38. UAB „Creditreform Lietuva“ .Fizinių asmenų nemokumo problemų sprendimo būdų analizė, 2006: <http://www.ukmin.lt/lt/svv/doc/nvaa%20fiziniu%20asmenu%20nemokumo%20problemu%20sprendimo%20budai.doc>. [2009-01-03].
39. Vaškelaitis, V.(2003). *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Vilnius: Lietuvos mokslas.

40. Valvonis, V. (2006). Kredito rizikos valdymas banke , <http://www.vvalvonis.tk>[2009-01-25].
41. Ilson P. (1997). *Mažos įmonės finansinis valdymas*. Vilnius: Alma Litera.
42. Verslo finansavimo būdai, [www.: //verslas.banga.lt/lt/patark.full/](http://www.verslas.banga.lt/lt/patark.full/) Overdarftas. www.dnbnord.lt.
43. Vaškelaitis, V.(2003). *Pinigai: komerciniai bankai ir jų rizikos valdymas*. Vilnius: Lietuvos mokslas.
44. Vėlyvis, J. (2004). *Verslas pasaulio prekybos sąlygomis*. Vilnius: Technika.
45. Vyšniauskaitė, R. Faktoringas -teisės reikalauti grąžinti skolą perleidimas, [www.vakarai.lt/article.php?id=113 - 39k](http://www.vakarai.lt/article.php?id=113-39k)
46. Verslo finansavimo galimybės, [2008-09-15]. Prieiga per internetą: www.search.delfi.lt.
47. Zablockis, S. Verslo finansavimo būdai. [žiūrėta 2009-01-01]. Prieiga per Internetą: [http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/3c0377 e593c16](http://verslas.banga.lt/lt/patark.full/3c0377e593c16).
48. Zelgave, E. (2000). Credit risk management and credit woethiness. Organizacijų vadyba: sisteminiai tyrimai, Nr. 14.
49. Прилуцкий Л.Н. (1997). *Финансовый лизинг:: Правовые основы , экономика. Практика*.
50. Газман В.Д.(1997). *Лизинг.Практика. Комментарии*. М., 1997.

PAGRINDINIŲ SĄVOKŲ ŽODYNAS

Šios sąvokos magistro darbe pateikiamos remiantis šaltiniu: Buračas, A., Svecevičius, B. (1994). *Biznio, bankų, biržos terminų žodynas – žinynas*. Vilnius: Žodynas.

A

Aktyvas – tai turtas, priklausantis bankui; tai, kuo bankas disponuoja, arba lėšų panaudojimo būdas.

Analizė – tyrimas, kruopštus aplinkinių bei priežasčių nustatymas;

Atsiskaitymas – išmoka už veiklą, gautas prekes, vertybinius popierius, ar skolos visiškas gražinimas, pagal iš anksto suderintas sąlygas;

B

Balansas – pagrindinės veiklos ekonominių rodiklių suvestinė; aktyvų ir pasyvų kredito ir debito sąskaitų pusiausvyra tam tikru momentu;

Bankininkystė – bankų atliekama piniginių operacijų veikla, per kurią įgyvendinama monetarinė politika; **Auksinė bankininkystės taisyklė** – aktyvų ir pasyvų operacijų gryniaisiais pinigais apimčių privalomasis balansavimas;

D

Debetas – deficitas, pasyvas; sąskaitos suma kairėje balanso pusėje, aktyvinėse sąskaitose žyminti apskaitomų sumų padidėjimą, o pasyvinėse – sumažėjimą;

Depozitas – indėlis banke ir taupomojoje kasoje; banko sąskaitos tipas ir ją atitinkantis įrašas banko balansinėje apyskaitoje;

Direktyva – privalomas vykdyti norminis dokumentas;

E

Efektyvumas – veiklos, išteklių ar darbo laiko rezultatyvumas, veiksmingumas; apibendrintas produktyvumo rodiklis;

Emisija – išleidimas į apyvartą – pinigų, vertybinių popierių;

F

Faktoringas – trumpalaikių skolų perleidimas, perduodant kredito riziką bei siekiant sparčiau atstatyti apyvartinio kapitalo dalį;

Force majeure – neišvengiamos, nenumatytos aplinkybės, turinčios reikšmingą poveikį sandorio įvykdymui, už kurias negalima imtis atsakomybės ir kurios gali neleisti jo įvykdyti;

G

GAP – grynujų palūkanų norma;

Grynasis pelnas – grynojo pelno santykis su pardavimų ir paslaugų apimtimi;

H

Hipotezė – neįrodytas ir patikrinimo reikalaujantis atskirų procesų ar įvykių bei jų galimos sekos aiškinimas;

I–I

Įmoka – lėšų įnašas;

Indėlininkas – asmuo, atidavęs saugoti laikinai laisvas lėšas ar jas tuo tikslu atidaryti banko sąskaitoje;

Indėlis – pinigai, patikėti finansiniam tarpininkavimui;

Infliacija – bendras kainų kilimas; perkamosios galios smukimas dėl kainų kilimo;

Įplaukos – lyginamos su banko aktyvais, įplaukos iš suteiktų paskolų;

Išlaidos – sunaudotos lėšos, piniginės sąnaudos arba sąnaudos, įvertintos pinigais;

Ištekliai – disponuojamos lėšos, naudojamos kreditavimui ir aktyvioms ūkinės veiklos rezultatams, operacijoms;

K

Kapitalas – finansinis ir materialusis turtas, naudojamas pelno gavimo tikslais (piniginis kapitalas, pinigai, vertybiniai popieriai, akcinis kapitalas ir t.t.);

Kaštai – žr. išlaidos;

Koeficientas – dydžių santykio ar pokyčio rodiklis;

Komercinis bankas – įstaiga, atliekanti pinigines operacijas, tvarko indėlius, duoda ir ima paskolas, atlieka operacijas su vertybiniais popieriais bei užsienio valiuta, atsiskaitymus per klientų sąskaitas, saugo klientų vertybes ir teikia finansines konsultacijas;

Kreditas – paskola, skolintieji aktyvai;

Kreditavimas – kredito teikimas pagal sutartą programą suderintiems ir kreditoriams remiamiems tikslams;

Kriterijus – sprendimo, veiklos, dokumento, operacijų vertinimo analizė;

L

Lėšos – piniginiai ištekliai, aktyvai, apyvartinės lėšos;

LIBOD (London interbank interest demand) – Londono tarpbankinė indėlių paklausos norma;

LIBOR (London interbank offered rate) – Londono tarpbankinių atsiskaitymų ir indėlių JAV doleriais procentas (5 didžiųjų Londono bankų vidurkis);

Likvidumas – galimybė paversti grynaisiais pinigais; grynųjų pinigų dalis bendruosiuose aktyvuose;

M

Marža – skirtumas tarp kainų, kursų, procentų;

Mokumas – galimybė ar pajėgumas padengti mokestinius reikalavimus/įsipareigojimus;

N

Našumas – produktyvumas;

O

Obligacija – vertybinių popierių skoliniai pasižadėjimai, išleidžiami valstybės išdo, bankų ar didelių bendrovių padengti stambiams investiciniams projektams per ilgesnį laikotarpį;

P

Pajamingumas – galimybė gauti daugiau įplaukų negu investuota;

Pajamos – įplaukos, uždarbis;

Palūkanos – procentais išreikšta pinigų/turto skolinimo kaina;

Pasyvai – tai vertė, kurią bankas kam nors skolingas, tai skolos, įsipareigojimai arba banko lėšų šaltiniai. Pasyvas – tai banko įsipareigojimas visų tipų atidarytiems savininkams, banko akcininkams paimtos bankų paskolos.

Paskola – kreditas už palūkanas laikinai skolinamos lėšos;

Pelnas – veiklos pajamų dalis atskaičius išlaidas; įplaukos;

Pelningumas – akcinių bendrovių bendrojo pelno santykis su pagrindinėmis pajamomis, rodo kiek pelno tenka 1pardavimų litui;

Portfelis – (vertybinių popierių) bankų, investicinių fin. institucijų įgytų VP suma, paskirstanti riziką tarp pelningų, bet rizikingų, sparčiai augančių kursų VP;

Procentas – paskolinių palūkanų lygis, išreikštas %;

Prognozė – būsimos ar buvusios padėties nustatymas, remiantis prielaidomis apie galimą įvykių seką;

R

Rizika – galimas pavojus veiklai; dėl pralenkiančio kainų augimo ar vertės sumažėjimo, lyginant su pelnu, investavimo metu;

Rodiklis – veiklos rezultatų lygis/santykis;

S

Sąnaudos – žr. išlaidos;

Sąskaita – banko kliento mokestinių ir kitų piniginių operacijų apskaitos forma;

Strategija– ilgalaikių, esminių veiklos nuostatų bei jos svarbiausių tikslų įgyvendinimo kelių visuma;

T

Tendencija – tipiška, būdinga, kryptis;

Terminuotas – indėlis su nustatyta data;

Turtas – vertybių visuma; kapitalas; nuosavybė; ištekliai;

U

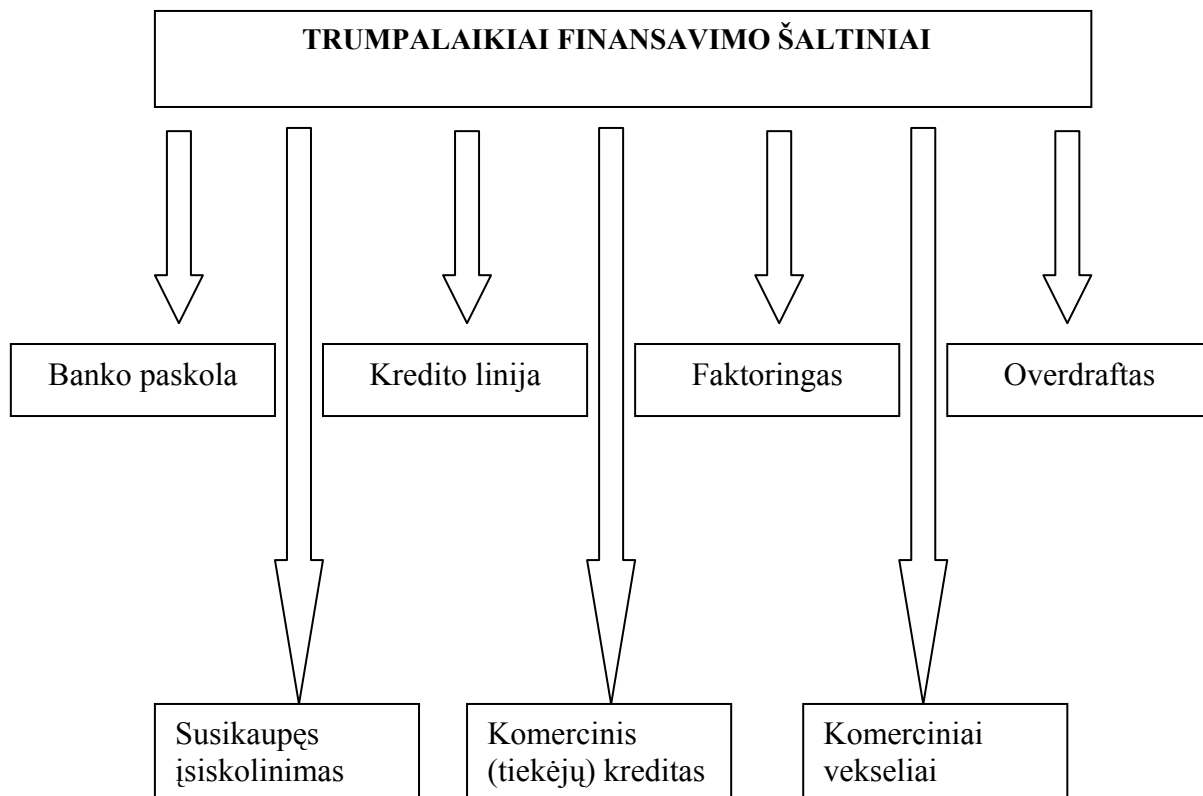
Užstatas – įkeičiamas daiktas, piniginis u., dokumentai, hipotekos;

V

Veikla – sąmoningai organizuoti veiksmai, siekiant nustatytų uždavinių ar tikslų įgyvendinimo;

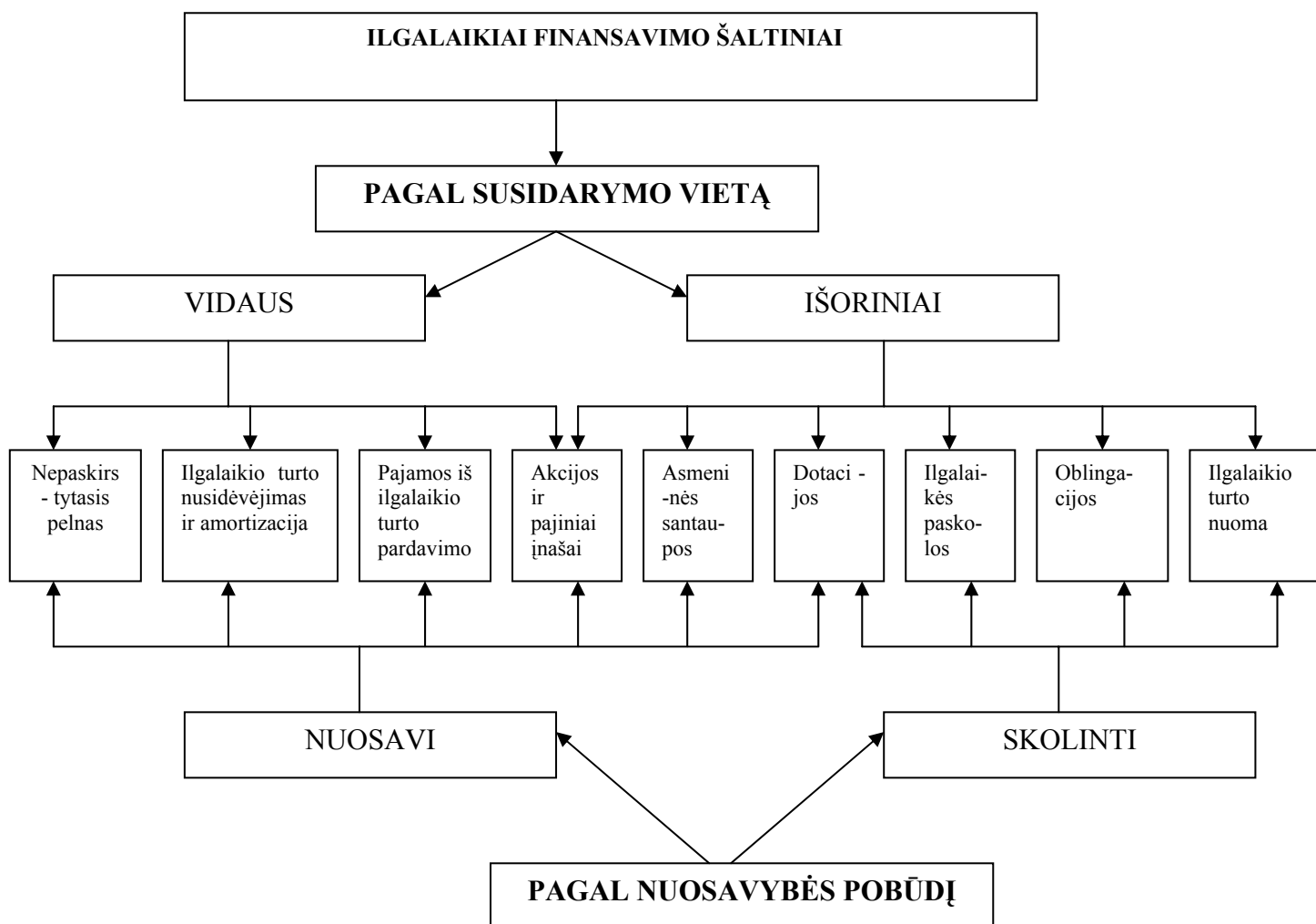
Vertybiniis popierius – akcijos, vekseliai, obligacijos ir kt., naudojami finansiniais, investiciniais, bei kreditiniais tikslais, atsiskaitymų, mokėjimų ir kitoms piniginėms funkcijoms atlikti.

Trumpalaikiai verslo finansavimo šaltiniai

Šaltinis: Aleknevičiene V. 2005, p.31.

Ilgalaikiai finansavimo šaltiniai

Šaltinis: Aleknevičiene V. 2005, p.33.

Akcininkų nuosavybės grąža (ROE)

Formulė:

$$ROE = ROA * L$$

ROA – turto grąža

L – finansinis svertas

$$ROA = \text{Pelnas/banko turto}$$

$$L = \text{Banko turtas/akcininkų nuosavybė}$$

Rodikliai	2004	2005	2006	2007	2008
Grynasis pelnas mln. Lt.	20.4	44.2	55.7	107,8	70,73
Banko turtas mln. Lt.	3779.4	5257.1	7735.3	11413.2	13957.6
Akcininkų nuosavybė mln. Lt.	213273	330854	472678	732636	843354
Akcininkų nuosavybės grąža (ROE) %	7.2	13.4	11.8	14.7	8.5
Turto grąža (ROA)	0.54	0.84	0.72	0.94	0.51
Finansinis svertas (L)	0.18	1.59	1.64	1.56	1.66

Pelnas tenkantis vienai akcijai

Pelnas tenkantis vienai akcijai = grynasis pelnas / akcijų skaičiaus

Rodikliai	2004	2005	2006	2007	2008
Grynasis pelnas mln. Lt.	20.4	44.2	55.7	106.9	69.4
Akcijų skaičius (vnt.)	2038363	2183182	2513602	2975632	3886204
Pelnas tenkantis vienai akcijai	9.99	20.25	22.15	35.93	17.86

AB DnB NOR Banko hipotekinių kreditų suteiktų fiziniams asmenims padidėjimo/sumažėjimo tempų paskaičiavimai

Skaičiavimai atlikti pagal absoliutaus lygio padidėjimo/sumažėjimo formulę grandininio ir bazinio metodu.

$$\Delta y_{grandininis} = y_n - y_{n-1}; \Delta y_{bazinis} = y_n - y_1$$

Padidėjimo tempas paskaičiuotas pagal formules grandininio ir bazinio metodu.

$$T_{p_{bazinis}} = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100; T_{p_{grandininis}} = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100$$

Metai		2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Hipotekiniai kreditai		930766	1273397	2126222	3622577	4536406
Grandinis padidėjimas / sumažėjimas	%	-	37	67	70	25
	Tūkst. Lt	-	342631	852825	1496355	913829
Padid. / sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	37	128	289	387
	Tūkst. Lt	-	342631	1195456	2691811	3605640

AB DnB NORD Banko paskolų suteiktų juridiniams asmenims padidėjimo/sumažėjimo tempų paskaičiavimai

Skaičiavimai atlikti pagal absoliutaus lygio padidėjimo/sumažėjimo formulę grandininiu ir baziniu metodu.

$$\Delta y_{grandinini\ s} = y_n - y_{n-1}; \Delta y_{bazinis} = y_n - y_1$$

Padidėjimo tempas paskaičiuotas pagal formules grandininiu ir baziniu metodu.

$$T_{P\ bazinis} = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100; T_{P\ grandinini\ s} = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100$$

Metai		2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m
Pakolos juridiniams asmenims		1543097	2254465	3299924	4496809	5987242
Grandinis padidėjimas / sumažėjimas	%	-	46	46	36	33
	Tūkst. Lt	-	711368	1045459	1196885	1490433
Padid. / sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	46	114	191	288
	Tūkst. Lt	-	711368	1756827	2593712	4444145

AB DnB NORD Banko paskolų suteiktų juridiniams asmenims pagal veiklos rūšį padidėjimo/sumažėjimo tempų paskaičiavimai

Skaičiavimai atlikti pagal absoliutaus lygio padidėjimo/sumažėjimo formulę grandininiu ir baziniu metodu.

$$\Delta y_{grandinini\ s} = y_n - y_{n-1}; \Delta y_{bazinis} = y_n - y_1$$

Padidėjimo tempas paskaičiuotas pagal formules grandininiu ir baziniu metodu.

$$T_{p\ bazinis} = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100; T_{p\ grandinini\ s} = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100$$

Metai		2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Žemės ūkio		138181	220073	317950	462377	710424
Grandinis padidėjimas / sumažėjimas	%	-	59	44	45	54
	Tūkst. Lt	-	81892	97877	144427	248047
Padid. / sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	59	130	234	414
	Tūkst. Lt	-	81892	179769	324196	572243
Apdirbamoji pramonė		472795	601458	717955	842755	1323528
Grandinis padidėjimas / sumažėjimas	%	-	27	19	17	57
	Tūkst. Lt	-	128663	116497	124800	480773
Padid. / sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	27	52	78	180
	Tūkst. Lt	-	128663	245160	369960	850733
Prekyba		318366	472578	582135	853927	1114301
Grandinis padidėjimas / sumažėjimas	%	-	48	23	47	30
	Tūkst. Lt	-	154212	109557	271792	260374
Padid. / sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	48	83	168	250
	Tūkst. Lt	-	154212	263769	535561	795935
Nekilnojamas turtas		128055	282295	843433	1060988	1475726
Grandinis padidėjimas / sumažėjimas	%	-	120	199	26	39
	Tūkst. Lt	-	154240	561138	217555	414738
Kitos veiklos rūšys		485700	678061	838451	1276762	1363263
Grandinis padidėjimas / sumažėjimas	%	-	40	24	52	7
	Tūkst. Lt	-	192361	160390	438311	86501
Padid. / sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	40	73	163	181
	Tūkst. Lt	-	192361	352751	791062	877563

Koreliacijos koeficiento reikšmė

Koreliacijos koeficientas skaičiuojamas pagal lygtį $r_{xy} = \frac{\sum (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\sum (x_i - \bar{x})^2 \cdot \sum (y_i - \bar{y})^2}}$,

Skaičiavimai atlikti EXCEL CORREL programos pagalba.

Metai	Palūkanų pajamos	Grynasis pelnas		
	x	y		
2004	127951	20366	r_{xy}=	0,679373
2005	179956	43040		
2006	296361	55684		
2007	529911	106917		
2008	817257	69407		
	Palūkanų ir komisinių pajamos	Grynasis pelnas		
	x	y		
2004	42100	20366	r_{xy}=	0,783779
2005	48803	43040		
2006	59814	55684		
2007	74246	106917		
2008	85974	69407		
	Bendrosios pajamos	Grynasis pelnas		
	x	y		
2004	195522	20366	r_{xy}=	0,692072
2005	246643	43040		
2006	356175	55684		
2007	633827	106917		
2008	920451	69407		

AB DnB NORD Banko įsipareigojimų didėjimo/mažėjimo tempai

Skaičiavimai atlikti pagal absoliutaus lygio padidėjimo/sumažėjimo formulę grandininiu ir baziniu metodu.

$$\Delta y_{grandinini\ s} = y_n - y_{n-1}; \Delta y_{bazinis} = y_n - y_1$$

Padidėjimo tempas paskaičiuotas pagal formules grandininiu ir baziniu metodu.

$$T_{p\ bazinis} = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100; T_{p\ grandinini\ s} = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100$$

Metai		2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Banko įsipareigojimai		3566178	4926281	7262708	10680570	13014296
Grandinis padidėjimas/sumažėjimas	%	-	38	47	47	22
	Tūkst. Lt.	-	1360103	2336427	3417862	2333726
Padid./sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	38	104	199	265
	Tūkst. Lt.	-	1360103	3696530	7114392	9448118

AB DnB NORD banko pajamų ir išlaidų padidėjimo/sumažėjimo tempai

Skaičiavimai atlikti pagal absoliutaus lygio padidėjimo/sumažėjimo formulę grandininiu ir baziniu metodu tūkst. Lt.

$$\Delta y_{grandinini\ s} = y_n - y_{n-1}; \Delta y_{bazinis} = y_n - y_1$$

Padidėjimo tempas paskaičiuotas pagal formules grandininiu ir baziniu metodu %.

$$T_{P\ bazinis} = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100; T_{P\ grandinini\ s} = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100$$

Metai		2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Pajamos		195522	246643	356175	633827	920451
Grandinis padidėjimas/ sumažėjimas	%	-	26	44.4	78	45
	Tūkst. Lt.	-	51121	109532	277652	286624
Padid./sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	26	82	224	371
	Tūkst. Lt.	-	51121	160653	438305	724929
Išlaidos		175093	204106	305105	502789	837589
Grandinis padidėjimas/ sumažėjimas	%	-	16.6	49.5	65	66.6
	Tūkst. Lt.	-	29013	100999	197684	334800
Padid./sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	16.6	74	187	378
	Tūkst. Lt.	-	29013	130012	327696	662496

Palūkanų pajamų padidėjimo/sumažėjimo tempai

Skaičiavimai atlikti pagal absoliutaus lygio padidėjimo/sumažėjimo formulę grandininiu ir baziniu metodu tūkst. Lt.

$$\Delta y_{grandinini\ s} = y_n - y_{n-1}; \Delta y_{bazinis} = y_n - y_1$$

Padidėjimo tempas paskaičiuotas pagal formules grandininiu ir baziniu metodu %.

$$T_{P\ bazinis} = \frac{y_n - y_1}{y_1} * 100; T_{P\ grandinini\ s} = \frac{y_n - y_{n-1}}{y_{n-1}} * 100$$

Metai		2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Palūkanų pajamos		127951	175007	296361	529911	817257
Grandinis padidėjimas/ sumažėjimas	%	-	37	69.3	79	54.2
	Tūkst. Lt.	-	47056	121354	233550	287346
Padid./sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	37	132	314	539
	Tūkst. Lt.	-	47056	168410	401960	689306

Palūkanų dalis visose pajamose

Palūkanų pajamos / pajamų *100

Metai	2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Pajamos	195522	246643	356175	633827	920451
Palūkanų pajamos	127951	175007	296361	529911	817257
Palūkanų pajamų dalis visose pajamose proc.	65.44	71	83.2	83.6	88.8

DnB NORD banko suteiktų paskolų ir indėlių dinamika 2004 – 2008 m. Tūkst. Lt

Metai		2004 m.	2005 m.	2006 m.	2007 m.	2008 m.
Pajamos		195522	246643	356175	633827	920451
Grandinis padidėjimas/ sumažėjimas	%	-	26	44.4	78	45
	Tūkst. Lt.	-	51121	109532	277652	286624
Padid./sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	26	82	224	371
	Tūkst. Lt.	-	51121	160653	438305	724929
Išlaidos		175093	204106	305105	502789	837589
Grandinis padidėjimas/ sumažėjimas	%	-	16.6	49.5	65	66.6
	Tūkst. Lt.	-	29013	100999	197684	334800
Padid./sumaž. lyginant su 2004 m.	%	-	16.6	74	187	378
	Tūkst. Lt.	-	29013	130012	327696	662496

**AB DnB NORD banko paskolų fiziniams asmenims prognozės 2009-2011 metams
apskaičiavimas tiesinio trendo pagalba**

Metai	Paskolos Mlrd.Lt (y_t)	t	t^2	y_t^2	$y_t \cdot t$	\hat{y}_t
2003	8,0	1	1	64	8,0	11,5
2004	12,5	2	4	156,25	25	19,5
2005	14,9	3	9	222,01	44,7	27,5
2006	25,1	4	16	630,01	100,4	35,5
2007	41,8	5	25	1747,24	209	43,5
2008	51,4	6	36	2832,5	308,4	51,5
Σ	153,7	21	91	5652,01	695,5	189
2009						58,1
2010						66,4
2011						74,7

Apskaičiuojame a ir b koeficientus, panaudodami formules (2) ir (3).

$$a=3,5$$

$$b=8,012$$

Apskaičiuojame tiesinę trendo funkciją kiekvieniems metams, panaudodami formulę (1):

$$Y_{2003}=3,5+8,012 \cdot 1=11,5$$

$$Y_{2004}=3,5+8,012 \cdot 2=19,5$$

$$Y_{2005}=3,5+8,012 \cdot 3=27,5$$

$$Y_{2006}=3,5+8,012 \cdot 4=35,5$$

$$Y_{2007}=3,5+8,012 \cdot 5=43,5$$

$$Y_{2008}=3,5+8,012 \cdot 6=51,5$$

Apskaičiuojame prognozes 2009-2011 metams:

$$Y_{2009}=3,5+8,012 \cdot 7=58,1$$

$$Y_{2010}=3,5+8,012 \cdot 8=66,4$$

$$Y_{2011}=3,5+8,012 \cdot 9=74,7$$

Paveiksle pateikiama grafinė paskolų fiziniams asmenims skyrimo tiesinio trendo prognozė.

**AB DnB NORD banko paskolų fiziniams asmenims prognozės 2009-2011 metams
apskaičiavimas absoliutaus padidėjimo metodu**

Vidutinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas) $\Delta Y =$ paskutinė laikotarpio reikšmė (Y_t) i-
pirmoji laikotarpio reikšmė (y_1)/ eilutės reikšmių skaičius -1. (4)

Apskaičiavus $\Delta Y = 7,325$

Panaudodami sekančią formulę $\hat{y} = a_1 (T \bar{d})^{t-1}$ (5)

apskaičiuojame vidutinį didėjimo (mažėjimo) tempą.

Vidutinis AB DnB NORD banko fiziniams asmenims išmokamų paskolų (mln.Lt) didėjimo
tempas 2003-2008 m. laikotarpiu atrodė sekančiai:

$$Y_{2003} = 8 + (1-1) * 7,3 = 8$$

$$Y_{2004} = 8 + (2-1) * 7,3 = 15,3$$

$$Y_{2005} = 8 + (3-1) * 7,3 = 22,6$$

$$Y_{2006} = 8 + (4-1) * 7,3 = 29,9$$

$$Y_{2007} = 8 + (5-1) * 7,3 = 37,2$$

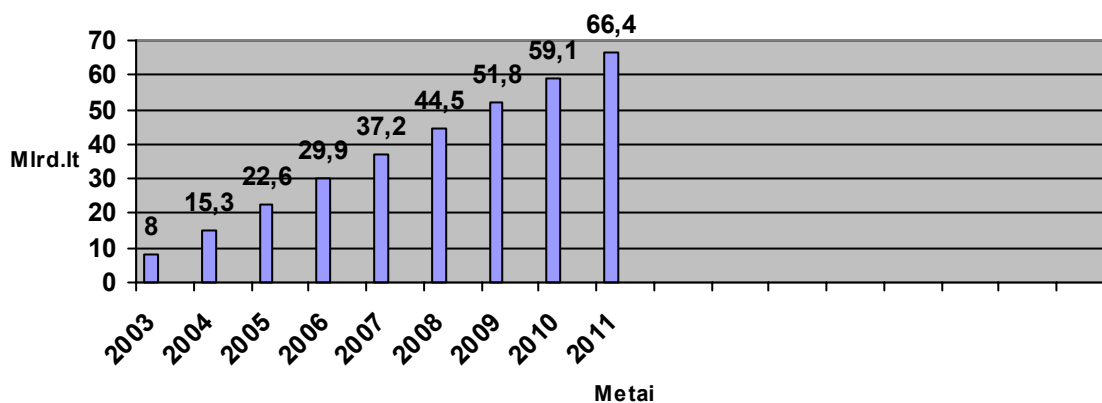
$$Y_{2008} = 8 + (6-1) * 7,3 = 44,5$$

Apskaičiuojame vidutinės fiziniams asmenims išmokamų paskolų (mln. Lt) didėjimo
prognozės 2009-2011 metams:

$$Y_{2009} = 8 + (7-1) * 7,3 = 51,8$$

$$Y_{2010} = 8 + (8-1) * 7,3 = 59,1$$

$$Y_{2011} = 8 + (9-1) * 7,3 = 66,4$$

Grafinė paskolų fiziniams asmenims skyrimo AB DnB NORD banke prognozės išraiška 2009 -
2011 metams panaudojant absoliutinio padidėjimo metodą mlrd. Lt.

**AB DnB NORD banko paskolų juridiniams asmenims prognozės 2009-2011 metams
apskaičiavimas tiesinio trendo pagalba**

Metai	Paskolos Mlrd.Lt (y_t)	t	t^2	y_t^2	$y_t \cdot t$	\hat{y}_t
2003	13,59	1	1	185	13,59	11
2004	18,79	2	4	353,4	37,6	18,7
2005	22,15	3	9	490,6	66,5	26,4
2006	33,00	4	16	1089	132	34,1
2007	44,96	5	25	1998	224,8	41,8
2008	59,8	6	36	2148	358,8	49,5
Σ	192,2	21	91	6264	833,2	181,5
2009						57,2
2010						64,9
2011						72,6

$$a=3,3; b=7,7$$

Apskaičiuojame teisine trendo funkciją kiekvieniems metams, panaudodami formulę (1):

$$Y_{2003}=3,3+7,7 \cdot 1=11$$

$$Y_{2004}=3,3+7,7 \cdot 2=18,7$$

$$Y_{2005}=3,3+7,7 \cdot 3=26,4$$

$$Y_{2006}=3,3+7,7 \cdot 4=34,1$$

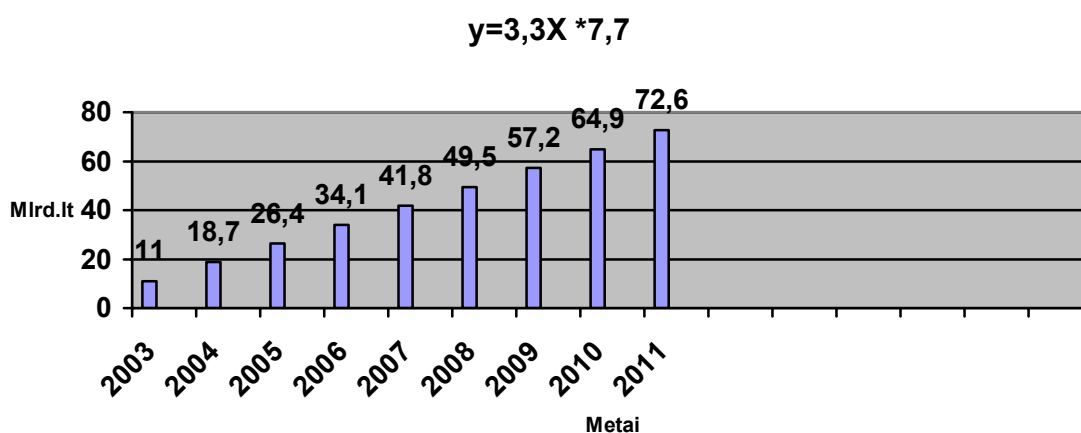
$$Y_{2007}=3,3+7,7 \cdot 5=41,8$$

$$Y_{2008}=3,3+7,7 \cdot 6=49,5; \text{ Apskaičiuojame prognozes 2009-2013 metams:}$$

$$Y_{2009}=3,3+7,7 \cdot 7=57,2$$

$$Y_{2010}=3,3+7,7 \cdot 8=64,9$$

$$Y_{2011}=3,3+7,7 \cdot 9=72,6$$

Grafinė paskolų suteiktų juridiniams asmenims AB DnB NORD banke tiesinio trendo
prognozė 2009 - 2011 metams (mlrd. Lt.)

AB DnB NORD banko paskolų juridiniams asmenims prognozės 2009-2011 metams apskaičiavimas absoliutaus padidėjimo metodu

Vidutinis absoliutus padidėjimas (sumažėjimas) $\Delta Y =$ paskutinė laikotarpio reikšmė (Y_t) i- pirmoji laikotarpio reikšmė (y_1)/ eilutės reikšmių skaičius -1. (4)

Apskaičiavus $\Delta Y = 7,8$

Panaudodami sekančią formulę $\hat{y} = a_1 (T \bar{d})^{t-1}$ (5)

apskaičiuojame vidutinį didėjimo (mažėjimo) tempą.

Vidutinis AB DnB NORD banko juridiniams asmenims išmokamų paskolų (mln.Lt) didėjimo tempas 2003-2008 m. laikotarpiu atrodė sekančiai:

$$Y_{2003} = 13,59 + (1-1) * 7,8 = 13,59$$

$$Y_{2004} = 13,59 + (2-1) * 7,8 = 21,37$$

$$Y_{2005} = 13,59 + (3-1) * 7,8 = 29,19$$

$$Y_{2006} = 13,59 + (4-1) * 7,8 = 36,99$$

$$Y_{2007} = 13,59 + (5-1) * 7,8 = 44,79$$

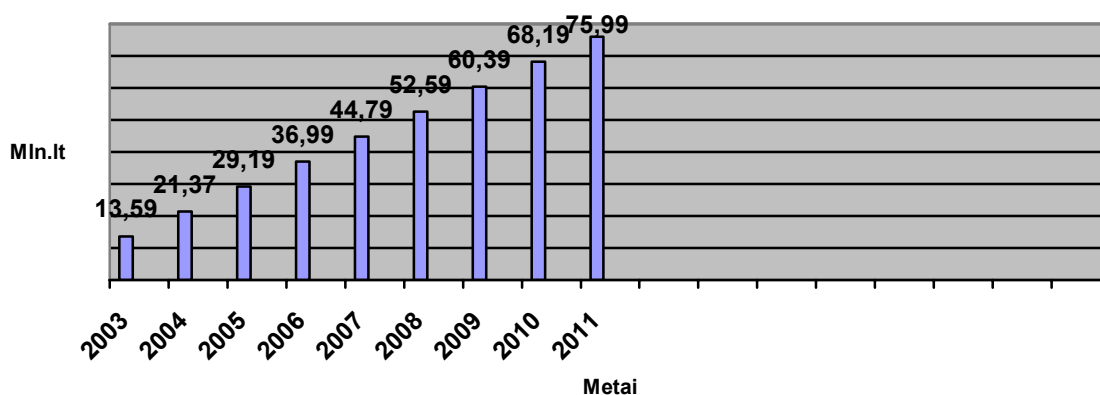
$$Y_{2008} = 13,59 + (6-1) * 7,8 = 52,59$$

Apskaičiuojame vidutines juridiniams asmenims išmokamų paskolų (mln.Lt) didėjimo prognozes 2009-2013 metams:

$$Y_{2009} = 13,59 + (7-1) * 7,8 = 60,39$$

$$Y_{2010} = 13,59 + (8-1) * 7,8 = 68,19$$

$$Y_{2011} = 13,59 + (9-1) * 7,8 = 75,99$$

Grafinė paskolų juridiniams asmenims skyrimo AB DnB NORD banke prognozės išraiška 2009 - 2011 metams panaudojant absoliutinio padidėjimo metodą